ಲಲಿತಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆಯ ೧೩ನೆಯ ಕುಡಿ

ಹಕ್ಕಿಯ ನೋಟ

ವ್ಯಕ್ತಿಪರಿಚಯಗಳು

ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಕುಲಕರಣಿ

ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ
ಧಾರವಾಡ

೧೯೪೫] [೦-೧೨-೦

ಸಂಪಾದಕರು:

ಚುಳಕಿ ಗೋವಿಂದರಾಯರು

ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ

ಮಾರಾಟಗಾರರು:

ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಭಾಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ

ಕನ್ನಡ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಬೆಳಗಾವಿ

ಪ್ರಕಾಶಕರು

ದ. ಬಾ. ಕುಲಕರಣಿ

ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಭಾಂಡಾರ

ಧಾರವಾಡ

ಮುದ್ರಕರು

ಎನ್. ಎಸ್. ಬೆಂಗೇರಿ

ವಿಜಯ ಮುದ್ರಾಲಯ

ಧಾರವಾಡ

ಅರಿಕೆ

ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆಯ ಮೂರನೆಯ ವರುಷ ಈ 'ಹಕ್ಕಿಯ ನೋಟ' ದಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡು ವರುಷ ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಕಾಶನಕ್ಕೆ ಇದ್ದ ತೊಂದರ ಇನ್ನು ಕೆಲ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗಬಹುದೆಂಬ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಮಾಲೆಯ ಚಂದಾ ಹಣವನ್ನು ಒಂದು ರೂಪಾಯಿ ಕಡಿಮೆಮಾಡಿದೆ. ಅಂದರೆ ಸಾದಾ ಅಂಚೆಯಿಂದ ೪ ರೂ. ರಜಿಸ್ಟರ ಅಂಚೆಯಿಂದ ೫ ರೂ. ಈ ವರುಷವೂ ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ಆರುನೂರು ಪುಟದ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತೇವೆ ಬಿಳಿ ಕಾಗದದಲ್ಲಿ ಆದಷ್ಟು ಸುಂದರವಾಗಿ ಪುಸ್ತಕ ಮುದ್ರಿಸುವ ಯತ್ನವಿದೆ. ಓದುಗರು ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಿದಂತೆ ಇವೆಲ್ಲಾ ಕೈಗೂಡಬೇಕು. ನಮ್ಮ ಜನ ಎಂದಿನಂತೆ ಇನ್ನು ಮುಂದೆಯೂ ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಟನೆಗಳನ್ನು ಆದರದಿಂದ ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವರೆಂದು ಆಶಿಸಿದ್ದೇವೆ.

ಆರಂಭದ ಈ ಪುಸ್ತಕ ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಚಿಕ್ಕದಾಯಿತು. ಮುಂದಿನ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕೊರತೆ ತುಂಬಿ ಕೂಡುವ ಭರವಸೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ.

ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ 'ಗೌರಮ್ಮ' 'ಜಯಂತಿ'ಯಲ್ಲಿ, 'ಕುಲಕರ್ಣಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ' 'ವಾಣಿ' ಯಲ್ಲಿ, 'ಪೋತದಾರ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು' 'ಸಂಜಯ'ದಲ್ಲಿ, 'ಸೌ. ಶ್ಯಾಮಲಾದೇವಿ' 'ಉಷಾ'ದಲ್ಲಿ ಈ ಮುಂಚೆ ಬೆಳಕು ಕಂಡಿವೆ 'ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ' ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಜತೆಗೇ ಪ್ರಕಟವಾಗಲಿರುವ 'ಉಷಾ' ಪತ್ರಿಕೆಯ ದಸರಾ ಸಂಚಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಲಿದೆ. ಈ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಸಂಪಾದಕ ಮಹಾಶಯರಿಗೆ ನಮ್ಮ ವಂದನೆಗಳು

ಮುಂದಿನ ಕುಡಿಯನ್ನು ಡಿಸೆಂಬರದಲ್ಲಿ ಮದರಾಸಿನಲ್ಲಿ ನೆರೆಯುವ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಒದಗಿಸಿಕೊಡುತ್ತೇವೆ.

ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಹೊದಿಕೆಗೆ ಸುಂದರವಾದ ಚಿತ್ರ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟ ಶ್ರೀ ಶಿಗ್ಗಾಂವಿ, ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ. ಉಪಾಧ್ಯೆ ಇವರಿಗೆ ವಂದನೆಗಳು.

ಧಾರವಾಡ
೧೬-೧೦-೪೫

ಸಂಪಾದಕ
ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ

ಮುನ್ನುಡಿ

ಕನ್ನಡದ ಜನಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಬಗೆಯಿಂದ ಪರಿಣಾಮ ಮಾಡಿದ ಆರು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಹಕ್ಕಿನೋಟದಿಂದ ನೋಡಿ ನನ್ನ ಗೆಳೆಯ ದತ್ತ ಕುಲಕರ್ಣಿ ತಾವು ತೆಗೆದ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಓದುಗರ ಮುಂದಿರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಆರೂ ಜನರು ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ಕಲೆಯಿಂದ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಪರಿಚಿತರಾದವರೆ. ಆದರೆ ಅವರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಪರಿಚಯ, ಅವರ ಬಾಳಿನ ರೂಪರೇಷೆ ಅವರವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅವರ ನೈಜ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಮುಖತಃ ಅಥವಾ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒದಗುವ ಭಾಗ್ಯವಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅಂಥ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಬಗೆಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಕುತೂಹಲ ತಳೆದಿರುವದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆ. ಆ ಕುತೂಹಲವನ್ನು ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ ನಿವಾರಿಸುವದು "ಹಕ್ಕಿ ನೋಟ"ದ ಉದ್ದೇಶ. ವ್ಯಕ್ತಿ ಪರಿಚಯವೆಂಬ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರದ ಉದ್ಭವಕ್ಕೂ ಇದೇ ಪ್ರೇರಣೆಯಿತ್ತಿರಬೇಕೆಂದು ನನ್ನ ನಂಬಿಕೆ.

ವ್ಯಕ್ತಿಚಿತ್ರಣವೆಂದರೆ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲ; ಅಥವಾ ಒಂದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಗುಣದೋಷಗಳನ್ನು ತೂಗಿ ತೀರ್ಪು ಕೊಡುವ ವಿಮರ್ಶೆಯೂ ಅಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವವಿರುವುದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನದ ಘಟನೆಗಳು, ಅವುಗಳ ದಿನಕ್ರಮಾ-ಗತ ವಿವರಣೆ ಇವುಗಳಿಗಲ್ಲ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ, ಸ್ವಭಾವದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಬಿಡುವದು ವ್ಯಕ್ತಿಪರಿಚಯಕಾರನ ಕೆಲಸ. ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಅವನು ಕೆಲವೊಂದು ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು, ಕೆಲವೊಂದು ನೆನಹುಗಳನ್ನು, ನೆರವಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಲೇಖನಿಗೆ ಸ್ವಾರಸ್ಯದ ಒಪ್ಪ ವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಅನವಶ್ಯಕ ವಿವರಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ ಪುಟ ಬೆಳೆಸುವ ಗೊಡವೆಗೆ ಅವನು ಹೋಗಲೊಪ್ಪುವದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ, ಅವನದು ಆಶು-ರೇಖಾಚಿತ್ರಕಾರನ ಕಲೆ. ಕೆಲವೊಂದು ಸೀಸದ ಗೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವಸರ ಅವ ಸರವಾಗಿ ಆಶು ಚಿತ್ರಕಾರನ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅದು ಇಂಥವ-ನದೇ ಚಿತ್ರವೆಂದು ಒಡನೆ ಗುರುತು ಹತ್ತಬೇಕು. ಹಿಟ್ಲರನ ಆಶುಚಿತ್ರ ಬರೆಯುವವನು ಅವನ ಹುಬ್ಬಿನ ವರೆಗೆ ಇಳಿದ ನೀಟಕೂದಲನ್ನು ಮರೆಯ ಲಾರ. ಅವನ ತುಂಬಿ–ಮೀಸೆಗೂ ಸ್ಥಾನವೀಯಬೇಕಾದುದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ವಿಶೇಷ ವಿವರಗಳನ್ನು ಅವನು ಗಮನಿಸುವದಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಆರೂ ನೋಟಗಳು ವ್ಯಕ್ತಿಚಿತ್ರಣದ ತಂತ್ರಕ್ಕೆ ಒಳ-ಪಟ್ಟಿವೆಯೆನ್ನಬರುವದಿಲ್ಲ. ಲೇಖಕರು ಹಾಗೆ ನಟಿಸುವದೂ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಸಂಗ ವಶಾತ್ ಒಮ್ಮೆ ಅವರು ನನ್ನೊಡನೆ ಹೇಳಿದ್ದು, ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನ ಪರಿಚಯ ನಿಕಟತರವಾದಷ್ಟು ಅವನ ವ್ಯಕ್ತಿಪರಿಚಯ ಬರೆಯುವದು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅದು ನಿಜವಿರಬೇಕು ಏಕೆಂದರೆ, ಅತಿ ಪರಿಚಯದಿಂದ ಆ ಪರಿಚಯದ ಎಲ್ಲ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ತುರುಕುವ ಚಪಲ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಆದರ ಅಥವಾ ಅವಜ್ಞೆ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿಬಿಡುವುದರಿಂದ ಗುಣದೋಷ ನಿರ್ಣ ಯದ ಚಪಲವೂ ಆವರಿಸಲೆಡೆಯುಂಟು. ಶ್ರೀ. ಬೇಂದ್ರೆ, ಶ್ರೀ. ಕುಲಕರ್ಣಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಇವರನ್ನು ಕುರಿತ ಲೇಖನಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಅನುಕೂಲಾನುಭೂತಿ ಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಆದರೂ ಒಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ತಾವು ಚಿತ್ರಿಸಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ

ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡಿ ಹಿಡಿಯುವಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರಿಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಯಶಸ್ಸು ದೊರಕಿದೆಯೆಂದೊಪ್ಪಬೇಕು.

ಈ ಸಂಗ್ರಹದ ಕೊನೆಯ "ನೋಟ" ವಾದ " ನಾನು ಕಂಡ ಗೌರಮ್ಮ"ದ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಮಾತು ಬರೆಯದೆ ಇರಲಾರೆ. ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿಪರಿಚಯವೆಂದು ಹೇಳುವ ಎದೆಗಾರಿಕೆ ನನಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕನ್ನಡ ಗದ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸುಂದರವಾದ ಕೃತಿಗಳು ಹಲವಿಲ್ಲವೆಂದು ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಓದುವವರನ್ನು ಮುಗ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಆ ಏನೋ ಒಂದು—ಅಂದರೆ ಹೃದಯ—ಅವರ ಉದ್ದಗಲಕ್ಕೂ ವೇಗದಿಂದ ಸಂಚರಿಸುತ್ತದೆ. " ಕಂಬನಿ "ಯಲ್ಲಿ ಅದು ಮೊದಲ ಬಾರಿ ಬೆಳಕು ಕಂಡಾಗ ಶ್ರೀ ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರ ಲೇಖನಿಯ ಭವಿತವ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ನನಗೆ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ನಂಬಿಕೆ ಉಂಟಾಗಿತ್ತು. ಆದರ ಅವರು ನನ್ನ ಆಶೆಯನ್ನು ಸಾರ್ಥಕ ಮಾಡುವಷ್ಟು ಉದ್ಯಮಶೀಲತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಲಿಲ್ಲವೆಂದು ವಿಷಾದದಿಂದ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಬರೆಯುವ ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದು ವ್ಯವಸಾಯ ಮಾಡದಿರುವದು ನಾಡಿಗೊಂದು ಅಪರಾಧಮಾಡಿದಂತೆ, ಎಂಬ ಮಾತು ಅವರಿಗೆ ಹೊಳೆಯಲಿಲ್ಲೇನೋ. ಈಚೆಗೆ ಅವರು ಬರೆದ ಕಾರಂತರ ವ್ಯಕ್ತಿಚಿತ್ರ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಈ ಆಶೆಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮೊಳೆಸಿದೆ .. .

ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರ ಲೇಖನಿಯ ಮೊದಲ ಬಲವೆಂದರೆ ಅವರ ಸಹೃದಯತೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಚಿತ್ರಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಕಿಡಿಮಾತುಗಳ ಸರಳ ಶೈಲಿ ಅವರಿಗೆ ಮೈಗೂಡಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುತಿರುವವರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನವರ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಪರಿಚಯವೂ ಅವರಿಗಿದೆ. ಅವರು ನಿಜವಾಗಿ ಉತ್ತಮ ವ್ಯಕ್ತಿಪರಿಚಯಗಳ ದೊಡ್ಡ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಇಷ್ಟರಲ್ಲೆ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು; ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ " It is never too late to mend ". ಇನ್ನಾದರೂ ಲೇಖನಿಗೆ ದೀರ್ಘ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಕೊಡುವದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವರು ತಮ್ಮ ತಪ್ಪನ್ನು ತಿದ್ದಿಕೊಳ್ಳುವರೆಂದು ಹಾರೈಸುವೆ.

ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೯-೧೦-೪೫

ಸಾಡಿಗಾರು ವೆಂಕಟರಮಣಾಚಾರ

*

ನಿವೇದನ

ಹತ್ತುವರುಷಗಳಿಂದ ನಾನು ಸಾಹಿತ್ಯದ ನೆಳಲಲ್ಲಿ, ಸಾಹಿತಿಗಳ ನೆರೆಯಲ್ಲಿ ಕಳೆದ ದಿನಗಳ ಕುರುಹು—ಈ ಪುಸ್ತಕ.

ಆರೇಳು ವರುಷಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಬರೆದ ಆರು ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದೆಡೆಗೆ ಕೂಡಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಬರೆದ ಕಾಲಕ್ರಮ ಪ್ರಕಟನೆಯ ಹೊಂದಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತಿರುವು-ಮುರುವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ 'ಗೌರಮ್ಮ' ಬರೆದದ್ದು ಆರಂಭದಲ್ಲಿ; ಆದು ಇಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಈಚೆಗೆ ಬರೆದ ಕಾರಂತರ ವ್ಯಕ್ತಿಚಿತ್ರ ಮೊದಲಲ್ಲಿದೆ.

ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನಾನು ಸ್ವಯಂಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಬರೆದಿದ್ದೇನೆಂದು ಹೇಳಲಾರೆ. ಬರೆಯಲು ಇಲ್ಲಿನ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಕಾರಣರಾದಂತೆ ನಾನು ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ಪ್ರೇರಿಸಿದ ಹಿರಿಯರ, ಗೆಳೆಯರ ಪ್ರೀತಿಯೂ ಬಹು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ. ಈ ಹಿರಿಯರಿಗೆ, ಗೆಳೆಯರಿಗೆ ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳು.

'ವ್ಯಕ್ತಿಚಿತ್ರ'ಗಳ ಸಾಹಿತ್ಯರೂಪದ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ನಮಗೆ ಅದು ಅಷ್ಟು ಹೊಸದಲ್ಲ, ಹಳೆಯದೂ ಆಗಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿನ ಎಲ್ಲಾ ಲೇಖನಗಳು ವ್ಯಕ್ತಿಚಿತ್ರದ ತಂತ್ರಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದೆ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿನ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು, ಅವರೊಡನೆ ನನಗೆ ಬಂದ ಸಂಬಂಧ ಇವುಗಳ ಮೇಲೆ ಈ ಲೇಖನಗಳು ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ. ಈ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸಮಗ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡಿಸುವುದೂ ನನ್ನ ಉದ್ದೇಶವಲ್ಲ. ನಾನು ಕಂಡಂತೆ ಇವೆಲ್ಲ ಒಂದು 'ಹಕ್ಕಿನೋಟ' ಮಾತ್ರ. ಬರೆಹದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಯಾರೊಬ್ಬರ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೇಳಲಾರೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಚಿತ್ರಕಲೆ ಸಾಹಿತ್ಯವಾದದ್ದು ಶ್ರೀ. ಸಿದ್ದವನಹಳ್ಳಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮರ ಲೇಖನ ಕೌಶಲದಿಂದ. ನನಗೆ ಅವರು ನೆರೆಯ ಸೋದರರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇಂಥವರ ಕೃತಿಗಳ ಪ್ರಭಾವ ಈ ಲೇಖನಗಳ ಮೇಲಾಗಿದೆಯೆಂದರೆ ನನಗೆ ಅದು ಸಂತೋಷವೇ.

'ನಾನು ಕಂಡ ಗೌರಮ್ಮ' ಗೌರಮ್ಮನವರು ತೀರಿಕೊಂಡ ಸುದ್ದಿ ಬಂದಾಗಲೇ ಬರೆದದ್ದು. ಅದು 'ಜಯಂತಿ'ಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಬೆಳಕುಕಂಡಿತು. ಆಗ ನಮ್ಮ ಜನ ಆ ಲೇಖನದ ಕಲೆಯ ಬಗ್ಗೆ ತೋರಿದ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯನ್ನು ನಾನು ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಬರೆದ ಒಂದೇ ಒಂದು ಲೇಖನಕ್ಕೆ ಈ ಪರಿಯ ಸ್ವಾಗತ

ಇನ್ನು ಯಾರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದೆ? ಎಂದು ನನ್ನ ಒಬ್ಬ ಸ್ನೇಹಿತರು ಕೇಳಿದ್ದರು. ಮುಂದೆ ಅದನ್ನು ಗೌರಮ್ಮನವರ ಕಥಾಸಂಗ್ರಹವಾದ 'ಕಂಬನಿ'ಯಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯ ಲೇಖನವಾಗಿ ಸೇರಿಸಿದೆ. ಈಚೆಗೆ ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತರಾದ ಶ್ರೀ. ಎನ್. ಎಸ್. ಗದಗಕರ, ಬಿ. ಎ. ಅವರು ಅದನ್ನು ಇಂಗ್ಲಿಷಿಗೆ ಅನುವಾದಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದು 'Triveni' ಯಲ್ಲಿ ಬರಲಿದೆ.

ಹಾಗೇ ಸೌ. ಶ್ಯಾಮಲಾದೇವಿ ಮತ್ತು ಪೋತದಾರ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು ಇವರನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆದ ಲೇಖನಗಳು ಅವರು ಅಕಾಲಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ತುತ್ತಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬರೆದವುಗಳು. ಕುಲಕರ್ಣಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ, ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ ಇವರನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆದ ಲೇಖನಗಳು ನನಗೆ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೊಡನೆ ಇದ್ದ ಸ್ನೇಹ, ಆದರದ ಗುರುತಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿವೆ. "ಬೇಂದ್ರೆಯವರ ಮಾತುಕತೆ" ಈ ಲೇಖನ 'ಬೇಂದ್ರೆ ಸತ್ಕಾರ ಸಮಿತಿ'ಯ ಪ್ರಕಟನ ಶಾಖೆಯವರ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಬರೆದದ್ದು. ಶ್ರೀ. ಬೇಂದ್ರೆಯವರನ್ನು ಕುರಿತ ಆ ಗ್ರಂಥ ಹೊರಡುವ ಮುಂಚೆ ಈ ಲೇಖನಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟನಯೋಗವೊದಗಿದೆ.

ನನ್ನ ಲೇಖನಗಳು ಪುಸ್ತಕರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಇದೇ ಮೊದಲು. ನನ್ನ ಲೇಖನಿ ಮೂಡತೊಡಗಿದ್ದು 'ನಾನು ಕಂಡ ಗೌರಮ್ಮ' ಬರೆಯುವುದರ ಮೂಲಕ ಒಂದು ವಿಧದಿಂದ ನನ್ನ ಬರವಣಿಗೆಗೆ ದಿವಂಗತ ಸೌ. ಗೌರಮ್ಮನವರು ಕಾರಣರಾದ ಹಾಗಾಯಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಲೇಖನಗುಚ್ಛವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದೇನೆ.

ಈ ಪುಸ್ತಕಕ್ಕೆ ಮುನ್ನುಡಿ ಬರೆದು ಗ| ವೆಂಕಟರಮಣ ಆಚಾರ್ಯರು ನನ್ನನ್ನು ಕನ್ನಡ ವಾಚಕಲೋಕದ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಾನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬರೆಯದೇ 'ನಾಡಿಗೆ ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿದ' ತಪ್ಪು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದೆ ಆದದ್ದಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ನಾನು ಬರೆಯುವುದು ನಮ್ಮ ಜನ ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸುವುದರ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದೇ ..? ಮುನ್ನುಡಿ ನುಡಿದ ಶ್ರೀ. ವೆಂಕಟರಮಣ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳು.

ವಿಜಯದಶಮಿ
೧೬–೧೦–೪೫
ಧಾರವಾಡ

ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಕುಲಕರಣಿ

ನನ್ನ

ಲೇಖನ ಕಲೆಗೆ

ಕಾ ರ ಣ ರಾ ದ

ಅಗಲಿದ ಸೋದರಿ

ಶ್ರೀಮತಿ ಗೌರಮ್ಮನವರಿಗೆ

ಸೂಚಿ

೧ ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ

೨. ಬೇಂದ್ರೆಯವರ ಮಾತುಕತೆ

೩. ಪೋತದಾರ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು

೪. ಸೌ. ಶ್ಯಾಮಲಾದೇವಿ

೫. ಕುಲಕರಣಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ

೬ ನಾನು ಕಂಡ ಗೌರಮ್ಮ

ತಾವು ಜನಿಸಿದ ದೇಶಗಳ ಅಮೌಲ್ಯ ರತ್ನಗಳೆನಿಸಿದ ಕವಿಗಳನ್ನೂ ಕಲಾವಿದರನ್ನೂ ಅವರ ಜೀವಿತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನರು ಹೇಗೆ ನಡಸಿಕೊಂಡರೆಂಬ ಕರುಣಾಜನಕವಾದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಬರೆಯಲು ಯಾರಾದರೂ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬೇಕೆಂದು ನಾನು ಬಯಸುತ್ತೇನೆ. ಎಲ್ಲ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೀಚವೂ ತಿರಸ್ಕೃತವೂ ಆದುದರೊಂದಿಗೆ ಉತ್ತಮವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವೂ ಆದುದು ಹೇಗೆ ಎಡಬಿಡದೆ ಹೋರಾಡಬೇಕಾಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ಅಂತಹ ಇತಿಹಾಸವು ತೋರಿಸಬಹುದು.”

—ಶೋಪನಹೌರ

ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ

"ವಜ್ರಾದಪಿ ಕಠೋರಾಣಿ ಮೃದೂನಿ ಕುಸುಮಾದಪಿ"

ಪ್ರೊ. ಗೋಕಾಕರ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ಪ್ರಯಾಣದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವಿದೇಶೀ ಪ್ರವಾಸಿ 'ನಿಮಗೆ ಕಾರಂತರ ಪರಿಚಯವಿದೆಯೇ' ಎಂದು ಕೇಳಿದರಂತೆ! ಕನ್ನಡ ವಾಚಕಲೋಕದಲ್ಲಂತೂ ಕಾರಂತರನ್ನು ಕಾಣದವರು ಅಪರೂಪ ನಮ್ಮ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅವರು ಸುತ್ತದ ಮೂಲೆಯಿಲ್ಲ. ಭಾರತದ ಉದ್ದಗಲವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಳೆದಿದ್ದಾರೆ. ಮೊಳಕೈವರೆಗೆ ಒಂದು ಅಂಗಿ, ಅರೆ[illegible] ಒಂದು ಚುಂಗುಪಂಚೆ. ಜಾಕೀಟು ಒಂದಿದ್ದರೆ ಇತ್ತು—ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲ. ಹೆಗಲಮೇಲೊಂದು ಬೈರಾಸು (ಟವೆಲ್). ತಲೆತುಂಬ ಕೂದಲು ಕೆದರಿಕೊಂಡು ಹೊರಟರೆ ಮುಂಬೈಗೆಂದು ಹೊರಟು ಕಲಕತ್ತೆಗಾಗಿ ಮದರಾಸು ಹಾದು ಮಂಗಳೂರಿಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಏನು ಕೆಲಸವೋ-ಸದಾ ಸಂಚಾರಿಜೀವ.

ಕೆಲವು ವರುಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಕಾರಂತರು ಗಡ್ಡಬೆಳಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದ ಬೆನ್ನುಹತ್ತಿ ತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ವಿಜಾಪುರದ ಗೋಳಗುಮ್ಮಟದ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರಂತೆ. ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯ 'ಜ್ಞಾನಭಿಕ್ಷು' ಒಬ್ಬರು ದೇವರನ್ನು ತೋರಿಸೆಂದು ಕಂಡವರನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲ. ಅವರು ಗೋಳಗುಮ್ಮಟದ ಹತ್ತಿರ ಕಾರಂತರನ್ನು ಕಂಡರು. ಒಳ್ಳೇ [illegible] ಈ ಗಡ್ಡದ ಸಾಧುವನ್ನು ನೋಡಿ ಇವರಿಗೂ ದೇವರನ್ನು ತೋರಿಸೆಂದು ಗಂಟುಬಿದ್ದರು 'ದೇವರಿಲ್ಲದ ಜಗತ್ತಿನ' ಈ ಗಡ್ಡಮಾತ್ರದ ಸನ್ಯಾಸಿಗೆ ದಿಗಿಲಾಯಿತು. ತನ್ನ ಗಡ್ಡವೇ ಈ ಈ ಅನಾಹುತಕ್ಕೆ ಮೂಲವೆಂದರಿತು ಅಂದೇ ಗಡ್ಡ ತೆಗಿಸಿದರು. ಜ್ಞಾನಭಿಕ್ಷುವಿಗೆ ಸ್ನೇಹಭಿಕ್ಷೆ ನೀಡಿದರು.

ಈ ತಿರುಗಲ ತಿಪ್ಪಜೀವದ ನೆಲೆ ಪುತ್ತೂರಿನ ಬಾಲವನ. ಗ್ರೀಷ್ಮದಲ್ಲಿ ಪುತ್ತೂರಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದೆ. ಆಗ ಬಾಲವನ ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು ಕಾರಂತರು ಊರಲ್ಲಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಎರಡು ದಿನದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಾರೆಂದು ತಿಳಿದೆ. ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ಕಡೆಗೆ ಎರಡುದಿನ ತಿರುಗಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದರಾಯಿತೆಂದು ಹೊರಟೆ ನಾನು ಬರುವಾಗ ನಾಲ್ಕು ದಿನವಾಗಿತ್ತು. ಕಾರಂತರು ಎರಡು ದಿನಕ್ಕೇ ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು.

ಅವರು ಬರುತ್ತಾರೆಂದದಿನ ಬರುತ್ತಾರೆ; ಹೋಗುತ್ತೇವೆಂದದಿನ ಹೊರಡು ತ್ತಾರೆ. ಅವರ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಗ್ರಹಗಳೂ ಅಡ್ಡ ಬರುವದಿಲ್ಲ ಆರು ತಿಂಗಳಿನ ಮುಂಗಡ ಪ್ರವಾಸಪತ್ರಿಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಅವರದು. ಆದರೆ ಅವರು ಪುತ್ತೂರಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಮಂಗಳೂರಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ; ಮಂಗಳೂರಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಪುತ್ತೂ-ರಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರೇ ಮೂವತ್ತಾರು ಮೈಲು ಅಂತರ; ಅಷ್ಟೇ. ಇವರ ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ಗಡಿಯಾರಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಇವರ ಕಾಲು ಓಡುತ್ತದೆ.

ಬಾಲವನ ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರೆಂದೆನಲ್ಲ—ಅದರ ಬಾವಿಗೆ ಮೊದಲು ಸವಳು ನೆಲೆ ಹತ್ತಿತ್ತು. ಕಾರಂತರು ಸ್ವಲ್ಪ ಸಕ್ಕರೆಬೆರಸಿ ಕುಡಿದರಾಯಿತೆಂದರು ಆಗ ರೇಶನ್ ಕಾಲವಲ್ಲ. ಆದರೂ 'ಸಕ್ಕರೆ ನೀರಿಗೆ ಹೊಯ್ದರೆ ಹ್ಯಾಗೆ?' ಎಂದೆ. 'ನೀರು ಉಪ್ಪಾದರೆ ಹ್ಯಾಗೆ' ಎಂದರವರು. ಮತ್ತೊಂದು ಸಲ ಹೋಗು ವಾಗ ನೀರು ಸೀಯಾಗಿತ್ತು. ಈ ಪ್ರಾಣಿ ಸಕ್ಕರೆ ಚೀಲ ಸುರುವಿಸಿರಬೇಕು— ಎಂದು ಕೊಂಡೆ.

ಕಾರಂತರು ಪ್ರಯೋಗಿಸದ ವಿದ್ಯೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಸಿನೆಮಾ ಮಾಡಿದರು. ಅದಿನ್ನೂ ಇವರ ಮನೆಯ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದೆ. ಬಾಲವನ ಮೊದಲು ಮಕ್ಕಳ ಶಾಲೆಗೆಂದು ಕಟ್ಟಿದರು. ಒಂದು ಆಟದ ಬಯಲು. ಒಂದು ರಂಗ-ಸ್ಥಳ. ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ ಸಂಗ್ರಹಾಲಯ (ಝೂ) ವೂ ಇತ್ತು. ಹಾವು ಸಾಕಿದ್ದರು. ಪಕ್ಷಿಗಳು ಹಲವು. ಕೋತಿಗಳು ಕೆಲವು. ಒಂದು ಆಟದ ರೈಲು ಇತ್ತು. ಕೆಂಪು ಅಳಿಲೊಂದನ್ನು ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡು ಮಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಮಕ್ಕಳ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಅರಳಿಸುವ ಎಲ್ಲ ಸನ್ನಾಹ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಬಾಲವನ ನಿಂತಿತು. ಕಾರಂತರ ಈ ಆಸೆ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿಯೇ ಕಮರಿತು.

ಇದಕ್ಕೂ ಮುಂಚೆ 'ಮಕ್ಕಳ ಕೂಟ' ನಡೆಸಿದರು. ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ; ಒಂದು ರಂಗಸ್ಥಳದ ಏರ್ಪಾಟು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳ ನಾಟಕ ನಡೆಸಲು ಕಾರಂತರೇ ಪ್ರೇರಕರಾದವರು— ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ರಾಯಚೂರು ಸಾಹಿತ್ಯಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ 'ಮುಕ್ತದ್ವಾರ' ನೃತ್ಯ ನಾಟಕದ ಪ್ರಯೋಗ ನಡೆಯಿತು ಮುಂದೆ ಇವರ 'ನೃತ್ಯ ಕರ್ಣಾಟಕ,

ಮಂಗಳೂರಿನಿಂದ ಮುಂಬಯಿ ವರೆಗೆ ಮಜಲು ಬೆಳಸಿತು. ವಿ. ಸೀ. ಅವರು ಕಾರಂತರನ್ನು ಕಾಲನಟನೆಂದು ಕರೆದು ಹಾಡಿದರು.

> ಮೈಗೆ ಬಣ್ಣ ಬಳಿದುಕೊಂಡು ಕಾಗದಗಳ ಕುಚ್ಚನುಟ್ಟು,
> ಕಾಲಗೆಜ್ಜೆ ಝುಣರೆನುತಿರೆ ಕುಣಿಯುತಾನೆ—
> ಹೊಸತು ಕಾಲಪುರುಷನಿವನು ಕುಣಿಯುತಾನೆ

* * * * *

ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕಾರಂತರು ಕನ್ನಡಲೋಕಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಲೇಖನಿಯ ಮೂಲಕ ಪರಿಚಿತರು. ಇಂದಿಗೂ ಅದೇ ಅವರ ಬಾಳಬುತ್ತಿ. ಅಂದು 'ವಸಂತ' ದಿಂದ ಇಂದು 'ಮುಗಿದಯುದ್ಧ'ದ ವರೆಗೆ ಅವರ ಲೇಖನಿ ವಜ್ರಕಠಿಣವಾಗಿ ಕುಸುಮಕೋಮಲವಾಗಿ ಆಟವಾಡಿದೆ. ಕಾರಂತರ ಮಾತಿನ ವ್ಯಂಗ್ಯ ಅವರ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಇಳಿದು ನಾಳಿನ ಜಗತ್ತಿಗಾಗಿ ಉಳಿದಿದೆ. 'ದೇವದೂತರ'ನ್ನು ಬರೆದಕೈ 'ಮರಳಿ ಮಣ್ಣಿಗೆ' ಯನ್ನು ರಚಿಸಬಹುದೆಂದು ಯಾರು ನೆನಸಿದ್ದರು? ಈ ವಿಶ್ವಸಂಚಾರಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದರೆ ಒಂದು ಕನ್ನಡಜಿಲ್ಲೆ. ಆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜನರ ಬಾಳನ್ನು—ಗೋಳನ್ನು, ಸೊಗಸನ್ನು—ಸೋಜಿಗವನ್ನು, ಅವರ ಆಟ-ಪಾಟಗಳನ್ನು, ಹಾಡು-ಕುಣಿತಗಳನ್ನು ಒಂದೂ ಬಿಡದೆ ವಿಧವಿಧವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ, ಇನ್ನೂ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಚಿತ್ರವೆಂದರೆ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಚಿತ್ರಿಸಿದಂತೆ ರೇಖೆಯಲ್ಲೂ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಛಾಯಾಚಿತ್ರವನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲರು. 'ಬಾಲಪ್ರಪಂಚ'ದ ಗೆಯ್ಮೆ ಅವರ ಸಾಹಸಜೀವನದ ಕೀರ್ತಿಸ್ತಂಭ. ವಿಷಯ ಸಂಗ್ರಹವೇನು? ಒಂದು ಸಾಹಿತ್ಯವೆ? ಒಂದು ವಿಜ್ಞಾನವೆ? ಕೈಗಾರಿಕೆಯೆ? ಶಿಲ್ಪವೆ? ಜನಾಂಗ ಚರಿತ್ರೆಯೆ? ಇನ್ನೇನು ಬೇಕು, ಅದೊಂದು ವಿಶ್ವಕೋಶ. ಅದರ ಲ್ಲಿಯ ಚಿತ್ರಸಂಗ್ರಹ ನೋಡಿ—ಕಾರಂತರ ಕೃತಿಗಳೇ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ. ಬಾಲ ಪ್ರಪಂಚದ ವಿಷಯ ವಿಸ್ತಾರ ಅವರ ಅಭ್ಯಾಸಬಲದ ಜತೆಗೆ ಸ್ವಪ್ರಯೋಗ ದಿಂದ ಅನುಭವಪಡೆದು ಬರೆದದ್ದೂ ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗಿದೆ. ಬಾಲವನದ ಅವರ ಪ್ರಾಣಿಸಂಗ್ರಹಾಲಯ ಇಂಥ ಗರಡಿಗಳಲ್ಲೊಂದು.

ಈಗ ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ನಾಯಿಗಳಿವೆ. ನಾಯಿಯೆಂದರೆ ಬೀದಿ ತಿರುಗುವ ಡೊಂಕುಬಾಲದ ಪ್ರಾಣಿಯೊಂದೇ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ

ಕಾರಂತರ ನಾಯಿ ಹುಲಿಯಾಗಿದೆ. ಕಾರಂತರ ಕುಟುಂಬದ ಊಟದ ವೆಚ್ಚ ದಷ್ಟೆ ನಾಯಿಗಳ ಆಹಾರವೆಚ್ಚ. ನಾಯಿಗಾಗಿ ಎಮ್ಮೆ ಸಾಕಿದ್ದಾರೆ. ರೇಶನ್ ಅವೇ ಬಂದಾಗ ನಾಯಿಗೆ ರೇಶನ್ ಬೇಡಿದರು ಕಾರಂತರು. ರೇಶನ್ ಕೋಶ ದಲ್ಲಿ ನಾಯಿಗೆ ಕಾಳಿಲ್ಲ. ಕಾರಂತರು ಊರನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವಷ್ಟು ಮನಸ್ತಾಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು ನಾಯಿಗೆ ಅಕ್ಕಿ ಇಲ್ಲವೆಂದರೆ ಹೇಗೆ— ಎಂದಿತು ಅವರ ಮನಸ್ಸು. ಹೊತ್ತುಮುಳುಗಿ ಕಾರಂತರ ಮನೆಗೆ ಹೇಳದೆ ಕೇಳದೆ ಯಾರೂ ಹೋಗುವಂತಿಲ್ಲ. ಆ ಅರಣ್ಯವಾಸಕ್ಕೆ ನಾಯಿಯೇ ಭದ್ರ ಕೋಟೆ, ಕಾವಲು.

ಕಾರಂತ ಒರಟು ಪ್ರಾಣಿಯೆಂದು ಕಂಡವರು ಹೇಳುವದುಂಟು. ಒಮ್ಮೆ ಒಬ್ಬ ಮಿತ್ರರು ತಮ್ಮ ಸಂಘದ ಸದಸ್ಯರ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತ "ಇವರು ನಮ್ಮ ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷರು" ಎಂದು ಒಬ್ಬರನ್ನು ತೋರಿಸಿದರು. "ಏನು ಶೋಕಾಧ್ಯಕ್ಷರೇ" ಎಂದರು ಕಾರಂತರು. ಇವರ ಪುಸ್ತಕ ಓದಿ ಇವರಲ್ಲಿ ಗೌರವವಿಟ್ಟ ಆ ಮಿತ್ರರ ಆತ್ಮಗೌರವ ಕೆಣಕಿತು. ಅವರು ಇಂದಿಗೂ 'ಕಾರಂತರೆಂದರೆ ನಯವರಿಯದ ಪ್ರಾಣಿ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮೇಲು ನೋಟಕ್ಕೆ ಬಾಯಿಮಾತಿಗೆ ಅವರು ಒರಟೇ. ಹಲಸಂಗಿಯ ಮಿತ್ರರಿಗೆ ಹೊಲಸಂಗಿ ಯಾವರೆನ್ನುತ್ತಾರೆ ಕಾರಂತರು. ಇವರ ಇರುವಿಕೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಮಾತಿ ನಲ್ಲೂ ಅಡಂಬರವಿಲ್ಲ; ಅಲಂಕಾರವಿಲ್ಲ. ಯಾವಾಗಲೂ ವಕ್ರಮಾತು. ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಮಾರ್ದವವಿಲ್ಲವೆಂದಾಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಹೃದಯ ಪರೀಕ್ಷೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಬೆಣ್ಣೆ ತುಂಬಿದ ಮಡಿಕೆ ಕಠಿಣವಾಗಿರಬಹುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಬಿಸಿಲು ತಾಕಿದರೆ ಒಳ ಗಿನ ಬೆಣ್ಣೆ ಕರಗದಿರುತ್ತದೆಯೆ ? ಕಾರಂತರು ಕಲಾವಿದರೆನ್ನುತ್ತೀರಿ. ಇರು ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಯ ಬೇಡವೇ ಎನ್ನಬಹುದು. ನಯ-ವಿನಯದ ಪ್ರದರ್ಶವೇ ಒರಟು ಲಕ್ಷಣವೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಕಾರಂತರದು. ಸಂಸ್ಕಾರವುಳ್ಳ ಹೃದಯ, ಕರಗುವ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನಯವಿನಯದ ಆವರಣವೇಕೆ ? ಬಾಳಿನುದ್ದಕ್ಕೂ ಕಷ್ಟ-ನಿಷ್ಠುರಗಳನ್ನೆದುರಿಸಿ ಕಲ್ಲು-ಮುಳ್ಳಿನಲ್ಲೇ ನಡೆದು ದೇಹಕ್ಕೆ ಒರಟುತನ ಕಲಿಸಿದ್ದಾರೆ ಕಾರಂತರು. ಮಾನವಜೀವಕ್ಕೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ, ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ, ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ಮನಸ್ಸಿನ ಚಿಲ್ಲರೆತನ–ತೋರಿಕೆಯ ಔದಾರ್ಯದಿಂದಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಅನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಕಂಡುಂಡು ಕೊರಗಿ ಮರುಗಿದ್ದಾರೆ. ಸುಖ,

ದುಃಖ ಓದಿನಿಂದ ನೋಟದಿಂದ ಸಿಕ್ಕುವ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲ. ಕೊಂಡೇನೆಂದರೆ ಪೇಟೆಯ ಮಾಲಲ್ಲ. ಸ್ವಂತವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿ ಪಡೆದ ಅನುಭವ ಎಷ್ಟು ಕಟು ವಾದರೂ ಅದು ಮಧುರವೇ. ಕಷ್ಟ ಎಷ್ಟಾದರೂ ಅದು ಸುಖದ ಹೆದ್ದಾರಿಯೇ. ಸುಖದ ಸುತ್ತಿನದಾರಿ ಬಳಸಿ ಹೋಗುವದು ಧೀರತೆಯ ಲಕ್ಷಣ ವಲ್ಲ. ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣ ಸುತ್ತಿ ಹೋದೀತೇನು? ಅವಕ್ಕೆ ಕೂರಲಗಿನ ರಕ್ಷಣೆ ಯಿರುವಂತೆ ಕಾರಂತರಿಗೆ ಕಷ್ಟ ಸಹಿಷ್ಣುತೆ ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿಹೋಗಿದೆ. ಅವರದು ಕೆಚ್ಚಿನ ಹೃದಯ. ಕಾಸಿ ಪರಿಶುದ್ಧಗೊಂಡ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕದಿರು ತೆಗೆದಂತೆ ಅವರ ಮಾತು–ಕೃತಿ.

*"ಜೀವನಕ್ಕೆ ಎರಡು ಮುಖ; ಒಂದು ಸುಖ, ಒಂದು ದುಃಖ" ಈ ಅನುಭವ ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯಸಿದ್ಧಿಗೆ ಕೈಮರ–(ತೋರು ಕಂಬ) ವಾಯಿತು. ಎಂತಲೇ ಅವರ ಕಾದಂಬರಿಯ ಸ್ತ್ರೀ ಪಾತ್ರ ಶಿಲ್ಪ ಆದರ್ಶ ಪ್ರಾಯವಾಯಿತು. 'ಮರಳಿ ಮಣ್ಣಿಗೆ'ಯ ಪಾರೋತಿ, ಸರಸೋತಿ, ನಾಗವೇಣಿ—ಕಾಲದ ಸೆಳತಕ್ಕೆ ಸೋಲದೆ ಪುಟವಿಟ್ಟ ಚಿನ್ನದಂತೆ ಸಹನೆಯಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟು ತಾಳ್ಮೆಯ ಒಪ್ಪಗೊಂಡು ಮಾದರಿಯ ಹೆಣ್ಣುಬಾಳ ಮೆರೆದರು.

* * * * *

"ಮಂಗಳೂರು ಬೆಂಗಳೂರು ಧಾರವಾಡ ಕಾರವಾಡ
ಕನ್ನಡಿಗರ ತಂಡಗಳನು ಕರಸುತ್ತಾನೆ—
ದಾಡಕೆತ್ತು ನಾಳೆಯೊಸಗೆ ಬೀರುತ್ತಾನೆ." —ವಿ. ಸೀ.

ದಸರಾ ಉತ್ಸವ ಪುತ್ತೂರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವರುಷ ನಡೆಯಿತು, ಅದೊಂದು ಅಪೂರ್ವ ಜ್ಞಾನಸತ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಕನ್ನಡನಾಡಿನ 'ಮಾತುಬಲ್ಲ' ವರಿಗೆಲ್ಲ ಆಮಂತ್ರಣ ಬರುತ್ತಿತ್ತು ಒಂಬತ್ತುದಿನ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳು ಬಂದ ಜನರಿಂದ. ದಿನಾಲೂ ಮನರಂಜನೆ ಕಾರಂತರಿಂದ. ಪ್ರತಿವರುಷ ಹೊಸ ಪ್ರಯೋಗ. ಒಮ್ಮೆ ಮಾತಿನ ನಾಟಕಗಳಿಂದ ರಂಜಿಸಿದರು. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಗೀತನಾಟಕದ ಆಲಾಪನೆ ವಿವಿಧ ಹಾವಭಾವಗಳಿಂದ ನೃತ್ಯನಾಟಕ, ಛಾಯಾನಾಟಕ (Shadow play) ಗಳು ರೂಪುಗೊಂಡವು. ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡದ ಪರಂಪರೆಯ ಯಕ್ಷಗಾನಗಳೂ ಪ್ರದರ್ಶಿತವಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಆಗ ಸುತ್ತಲೂ 'ಈ ಸಲ

* ಪೇಜಾವರ ಸದಾಶಿವರಾಯರ ಇಟಲಿಯ ನಾಟ್ಯಗೀತ.

ಪುತ್ತೂರಲ್ಲಿ ಏನು ಹೊಸದು ? ' ಎಂಬ ಸೊಲ್ಲು ಕೇಳುತ್ತಿತ್ತು. ಉಪನ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಬಂದ ಗೆಳೆಯರನ್ನು ಒಂಬತ್ತು ದಿನ ಸತ್ಕರಿಸಿ ಉತ್ಸವ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುಂದರ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಭೆಟ್ಟಿಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಾಹಿತ್ಯಸಮ್ಮೇಳನ ದಷ್ಟೇ—ಅದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಆತ್ಮೀಯ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಈ ನಾಡಹಬ್ಬ ಕಾರಂತರ ಉತ್ಸಾಹದ, ಸಾಹಿತ್ಯ-ಕಲಾಪ್ರಿಯತೆಯ ಸ್ನೇಹ ಮಯವಾದ ಜೀವನದ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿತ್ತು. ಯುದ್ಧ ನಿಂತಿತು. ಮತ್ತೆ ಪುತ್ತೂರಿನಲ್ಲಿ ಈ ಹಬ್ಬದ ಪರಂಪರೆ ನಡೆಯಬಹುದೇ ?

ಮಕ್ಕಳೆಂದರೆ ಕಾರಂತರಿಗೆ ಪ್ರಾಣ. ಅದಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನ ಅವರ ಮನೆ 'ಬಾಲವನ'ವಾಗಿರುವುದು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಆಡುವ ಮಗುವನ್ನು ಕಂಡು ಕಾರಂತರು ಎತ್ತಿ ಮುದ್ದಾಡುತ್ತಾರೆ. ಬಾಚಿ ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಬಾಲಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳೊಡನೆ ತೊದಲು ನುಡಿಯುತ್ತಾರೆ. ಮಕ್ಕಳು ಅನಾರೋಗ್ಯದಿಂದಿದ್ದರೆ ಕಾರಂತರು ಬಹಳ ಬೇಸರ ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಉಪಾಯ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಕ್ಕಳ ಲಾಲನೆ-ಪಾಲನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ದೊಡ್ಡ ಯೋಜನೆಯನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮಕ್ಕಳ ಆಹಾರ-ವಿಹಾರದ ಬಗ್ಗೆ, ಆಟ-ನೋಟಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತುಂಬ ಮಾತನಾಡು ತ್ತಾರೆ. ಮಕ್ಕಳು ನಕ್ಕುನಲಿಯಬೇಕು. ಕಾರಂತರು ಹಿಗ್ಗಿ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ.

ನನ್ನ ಗೆಳೆಯನೊಬ್ಬ ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ತುಂಬ ದಕ್ಷತೆಯಿಂದ ಅಚ್ಚು ಮೆಚ್ಚಿನಿಂದ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ನನ್ನ ಮಗು ಕಾಯಿಲೆ ಬಿದ್ದುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ ಆ ಗೆಳೆಯನ ಮಗು ತಂದೆಯ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ ಎಂದೆ, ಕಾರಂತರ ಹತ್ತಿರ. ಆ ಗೆಳೆಯ ಕಾರಂತರಿಗೂ ಹತ್ತಿರದವ. ಅವರಿಗೂ ಅವನ ಮನೆಯ ವಿಷಯ ಗೊತ್ತು. ' ಅಷ್ಟು ದಕ್ಷತೆ ಸಾಲದು ' ಎಂದರು ಕಾರಂತರು.

ಇವರಿಗೆ ಒಂದು ಗಂಡು, ಒಂದು ಹೆಣ್ಣು ಸಂತಾನ. ಚೊಚ್ಚಿಲಮಗ ನಿಗೆ **' ಹರ್ಷ '** ಎಂದು ಹೆಸರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಹರ್ಷ ವರ್ಧಿಸಲೆಂಬ ಸಂಕೇತವೇ ಇದು. ಇವರ ಬಾಲವನ ನಡೆದು ಬಂದಿದ್ದರೆ ' ಹರ್ಷಚಿತ್ತ ಪೀಳಿಗೆ 'ಯನ್ನು ನಾವು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಬಹುದಿತ್ತು.

ಒಮ್ಮೆ ಮಾತಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದೆವು. ೧೯೪೨ರ ಘಟನೆಗಳಲ್ಲಿ ಜೇಲಿಗೆ ಹೋದವರ ಒಂದು ಕುಟುಂಬ ಬಹಳ ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿದೆಯೆಂದು, ಮಕ್ಕಳ ಪಾಲನೆ

ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿ ಮಕ್ಕಳ ಮಾರಾಟ ನಡೆದಿದೆಯೆಂದು, ಒಂದು ನಿಧಿಯ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿದ್ದ ದೇಶಭಕ್ತ ಹಿರಿಯರೊಬ್ಬರು 'ನಿನ್ನ ಪಾಲಿನ ಸಹಾಯ ಕೊಡು' ಎಂದು ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳಿದರು. ನಾನಿನ್ನೂ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದೆ. 'ಮಕ್ಕಳ ಮಾರಾಟ' ಇದನ್ನು ಕೇಳದಾದರು ಕಾರಂತರು. ಕಿಸೆಗೆ ಕೈಹಾಕಿ ನಿಲುಕಿದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ನೋಟನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಟ್ಟರು.

* * * * *

"ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ ಕಡಲತೀರದ ನಮ್ಮ
ಭಾರ್ಗವ ತಪೋವನದ ಕಲಿ, ಸರ್ವ ದಮನ,

* * * *

ಹಿಂಸ್ರಜೀವಿಗಳಾರು ಈ ನಾಡಿನಲಿತಮ್ಮ
ಕ್ಷುದ್ರತೆಯ ತೆರೆವರವರಿಂಗೆ ನೀನು ಯಮನ
ಮೊಗವ ತೋರುತಲಿರುವೆ........." 'ಶ್ರೀನಿವಾಸ'

ಕಾರಂತರು ವ್ಯಾಪಾರಚತುರರೆನ್ನುವದಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯವಹಾರನಿಷ್ಠರೆನ್ನಬಹುದು. ಅವರು ಕೈಕೊಂಡ ಕೆಲಸಗಳೆಷ್ಟೋ ಇನ್ನೂ ಮುಗಿಯದಿವೆ. ಅನೇಕ ಕೆಲಸಗಳ ರುಚಿನೋಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠೆಮಾತ್ರ ಸದಾ ಜಾಗ್ರತವಾಗಿದೆ. ಯುದ್ಧಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಾಟಿಕೆಯ ಕಾರಖಾನೆ ತೆಗೆದರು. ಇವರದು ಕೇವಲ ಪೇಟೆಯ ರುಚಿಯ ಮಾಲನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ತಯಾರಿಕೆಯಲ್ಲ. ಜನರ ಅಭಿರುಚಿಯನ್ನು ತಿದ್ದ ಹೊರಟ ಕಲಾಪೂರ್ಣದೃಷ್ಟಿಯ ತಯಾರಿಕೆ. ಅದು ಅಗ್ಗ ದರದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ನಡೆದೀತು? ಯುದ್ಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದು ಬಾಳಿ ಬದುಕುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವೆನಿಸಿತು. ನಿಲ್ಲಿಸಿಬಿಟ್ಟರು.

ಈ ಹತ್ತು ಬಗೆಯ ವ್ಯವಹಾರ ನಡೆಸಿದ ಕಾರಂತರು ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ವ್ಯಾಪಾರದ ಏಟು ತಿಂದಿದ್ದಾರೆ. ಎಂತಲೇ ತಾತ್ಪೂರ್ತಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಇರಲಿ, ಯಾವ ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನೂ ಶಾಸನಬದ್ಧವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಸ್ನೇಹದಲ್ಲಿ ಮೃದುವಾಗಿ ಕಾಣುವ ಕಾರಂತರು ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠುರವಾಗಿಯೇ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಎಂತಲೇ ಇವರು ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಯ ವ್ಯಾಪಾರ ಚತುರರಲ್ಲ—ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠೆಯ ವ್ಯವಹಾರಕುಶಲಿಯೆನ್ನಬಹುದು.

ಮೂಢ ರೂಢಿಗಳನ್ನು ಮಠಗಳಲ್ಲಿಯ ಅನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಸಮಾಜದ ಮುಂದಾಳುಗಳ ಅಧಿಕಾರ ಲಾಲಸೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ

ಡೊಂಕಾಗಿ, ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ, ಕಟುವಾಗಿ ಟೀಕಿಸಿದ ಕಾರಂತರು ಹಲವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಪಥ್ಯವಾಗಿದ್ದರು. ಇವರು ಮದುವೆಯಾದಾಗ ಮದುವೆಯ ವಿಜಾತಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಒಂದು ಪತ್ರಿಕೆ ಟೀಕಿಸಿತು. ಕಾರಂತರು ಈ ಸಲ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಿವಿಯದೆ ಮಾನಹಾನಿಯೆಂದು ಕೋರ್ಟಿನ ಕಟ್ಟೆ ಹತ್ತಿದರು. ಪತ್ರಿಕಾಕರ್ತರು ಶಾಸನ ಹೊಂದಬೇಕಾಯಿತು.

* * * * *

ಕಾರಂತರ ಅನೇಕ ಸಾಹಸ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಮದುವೆಯೂ ಒಂದು. ತಮ್ಮ ಹೋರಾಟದ ಜೀವಕ್ಕೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯ ಆವಶ್ಯಕತೆಯಾದಾಗ ಮದುವೆಯಾದರು. ಮದುವೆಯಾದ ಹೊಸದರಲ್ಲಿ ಮಡದಿಯೊಡನೆ ನಾಡ ಸುತ್ತಿದರು. ಒಂದು ಮೋಟಾರ್ ಕಾರು ಕೊಂಡು ತಿರುಗಾಡಿಬಂದರು ಕಾರು ನಾದುರಸ್ತ ಆಯಿತು. ಅನೇಕ ಅವಯವ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಇವರ ಮದುವೆಯ ಸವಿನೆನಪಾಗಿ ಬಾಲವನದ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುಗಾಲಿಯ ಮೇಲೆ ಅದು ಮೊನ್ನೆಮೊನ್ನೆಯವರೆಗೂ ನಿಂತಿತ್ತು.

ಶ್ರೀಮತಿ ಲೀಲಾಕಾರಂತರು ಶ್ರೀ ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತರ ಕಲಾಜೀವನದ ನೆರವಿಗೆ ಇವರ ಸಾಹಸ ಜೀವನದ ನೆಳಲಾಗಿ ಬಂದ ಗೆಳತಿ. ಈ ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಿ ವಿಚಾರದ ಮಹಾ ಪುರುಷನನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವವರೊಬ್ಬರು ಬೇಕೆಂದೆನಿಸಿದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನಸಂಗಾತಿಯಾಗಿ ಬಂದ ಶ್ರೀಮತಿ ಲೀಲಾ ಕಾರಂತರು ಶ್ರೀ. ಕಾರಂತರ ಓಡುವ ರಥದ ಇನ್ನೊಂದು ಗಾಲಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಕಾರಂತರ ಜತೆಗೆ ನಾಟ್ಯವಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಒಳ್ಳೆಯ ಲೇಖಕಿ. ಇವರೇ ಬರೆದ ಕಾರಂತರ ವ್ಯಕ್ತಿಚಿತ್ರ ('ಕನ್ನಡ ನುಡಿ'ಯಲ್ಲಿ 'ನಾ ಕಂಡ ಕಾರಂತ') ನೋಡಿದರೆ ಪತಿಯನ್ನು ಕಂಡ ಈ ಸತಿಯ ಕಲ್ಪನೆ ಬರುತ್ತದೆ.

೧೯೪೪ರ ಡಿಶೆಂಬರಿನಲ್ಲಿ ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಏಕೀಕರಣ ಪರಿಷತ್ತು ನಡೆಯಿತಷ್ಟೆ. ಸಮ್ಮೇಳನ ಅವಸರದಲ್ಲಿ ಕರೆಯಲಾಗಿತ್ತು. ಯಾರನ್ನು ಅಧ್ಯಕ್ಷರನ್ನಾಗಿ ಆರಿಸಬೇಕೆಂಬ ವಿಚಾರ ನಡೆದಾಗ ಕಾರಂತರ ಸ್ವಾರಿ ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ದಯಮಾಡಿಸಿತ್ತು. ಅವರಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಮಾಡಿದಾಗ ಅವರು ಒಬ್ಬರ ಹೆಸರು ಹೇಳಿ ಅವರನ್ನು ತುಂಬ ಶ್ಲಾಘಿಸಿದರು. "ಕಾರಂತರು ಒಂದು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೊಗಳಿದ್ದನ್ನು ಅವರ ಇಷ್ಟು

ದಿನದ ಸ್ನೇಹದಲ್ಲಿ ನಾನು ಕಂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾರಂತರು ಸೂಚಿಸಿದ ಈ ವ್ಯಕ್ತಿ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯೆಂದು ನಾವು ಗೊತ್ತುವಳಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಶ್ರೀ ಜಿನರಾಜ ಹೆಗಡೆಯವರಿಗೆ ಆಮಂತ್ರಣ ಕಳಿಸಿದೆವು.'' ಎಂದು ಪ್ರೊ. ಜಾಗಿರದಾರರು ಸಮ್ಮೇಳನದ ಸಮಾರೋಪ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು. ಶ್ರೀ. ಜಿನರಾಜರ ಕಣ್ಣಂಚಿನಲ್ಲಿ ನೀರು ತುದುಕಳಿಸಿತು. ಕಾರಂತರಿಂದ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತು ಆಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯತೆ ಬೇಕು. ಅದಿಲ್ಲದ ದೈವವನ್ನೂ ಭಾಗ್ಯ ವನ್ನೂ ಅವರು ಒಪ್ಪುವದಿಲ್ಲ.

ಬೇಂದ್ರೆಯವರ ಮಾತು-ಕತೆ

ಒಮ್ಮೆ ನಾಲ್ವರು ಗೆಳೆಯರು ಕೂಡಿ ಚೀಟಿ ಹಾಕಿ ಆರಿಸಿ ಬಂದ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಕವಿತೆ ಬರೆಯುವದೆಂದು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿದೆವು. 'ಹಂಬಲ' ಎಂಬ ವಿಷಯ ಬಂತು—ಎತ್ತಿದ ಚೀಟಿಯಲ್ಲಿ. ಸರಿ; ಸುನೀತ ಬರೆಯ ಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಸಮಯ-ಅರ್ಧಗಂಟೆ.

ಎಲ್ಲರೂ ಬರೆದಾದ ಮೇಲೆ—'ನನ್ನದು ಚೆನ್ನ, ನನ್ನದು ಚೆನ್ನ' ಎಂದು ವಾದ ಬಿತ್ತು. ಈ ಒಳಿತು ಕೆಡುಕಿನ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರು ನಾವು ಯಾರೂ ಆಗುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ,—ಯಾಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಬರೆಯುವ ಅಪರಾಧಮಾಡಿದ್ದೆವು. ಬೇಂದ್ರೆಯವರನ್ನು ಕಾಣುವದೆಂದು ಸರ್ವಾನುಮತದಿಂದ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಯಿತು.

ಕವಿತೆ ಬರೆಯುವದಕ್ಕಿಂತ ಅದರ ಗುಣ ನಿರ್ಣಯದ ಕಡೆಗೆ ನಮ್ಮ ಲಕ್ಷ್ಯ ಹೆಚ್ಚು ವೇಗವಾಗಿ ಓಡಿತು. ಹೊತ್ತು ನೋಡಲಿಲ್ಲ; ಗೊತ್ತು ನೋಡ ಲಿಲ್ಲ. ಓಡಿದೆವು ನಮ್ಮ ಮೆಚ್ಚಿನ ಕವಿ-ಗುರು ಬೇಂದ್ರೆಯವರ ಕಡೆಗೆ.

ನಾವು ಹೋದ ಅಡ್ಡಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ನಮಗೆ ಮುಗುಳುನಗೆಯ ಸ್ವಾಗತ ದೊರೆಯಿತು. ಬೇಂದ್ರೆಯವರ ಮನೆಗೆ 'ಸುಸ್ವಾಗತ'ವೆಂಬ ಹಲಗೆ ನೇತು ಹಾಕಿಲ್ಲ. ಅದರ ಕಾರಣವೇ ಇಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಬರುವವರಿಗೆಲ್ಲ ಸದಾ ತೆರೆದೆದೆಯ ಸ್ವಾಗತವಿದೆ.

ಕವಿಗೆ ಈ ಸುದ್ದಿ ಹೇಳಿದೆವು. ಅವರೆಂದರು : ಇಲ್ಲೇ ಬರಬೇಕಾಗಿತ್ತು- ನಾನೂ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆ ಎಂದು. ಅವರನ್ನು ಕೂಡಿ ಸ್ಪರ್ಧಿಸುವ ವಿಚಾರ ನಮಗೆ ಯಾರಿಗೂ ಬರಲಾರದು—ಎಂಬುದನ್ನರಿತ ನಾವು ನಮ್ಮ ಕರಡುಗಳನ್ನು ಅವರಿಗೊಪ್ಪಿಸಿದೆವು. ಒಂದೊಂದಾಗಿ ನಮ್ಮಿಂದಲೇ ಓದಿಸಿ ಕೇಳಿ—ಅದರಲ್ಲಿನ ಒಳಿತು ಕೆಡಕುಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಬಾಯಿಂದಲೇ ಹೊರಡಿಸಿದರು.

ಆಗ ಶ್ರೀ. ಬೇಂದ್ರೆಯವರು ಸುನೀತ ಕಾವ್ಯದ ಹುಟ್ಟು-ಬೆಳವಣಿಗೆ, ಅದರ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳಿದರು. ಅಡ್ಡಹೊತ್ತು ಹೇಳದೆ ಇಳಿದು ಹೋಗಿತ್ತು.

ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಬೇಂದ್ರೆಯವರೂ ಸಹ ಇರುವಾಗ 'ಚೀಟಿ-ಕಾವ್ಯ' ಪ್ರಯೋಗ ನಡೆಯಿತು. ಆಗ ಚೀಟಿ ಹಾಕಿ ತೆಗೆದ ಒಂದೇ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಬರೆಯುವದಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಹತ್ತು ಜನ ಒಂದೊಂದು ವಿಷಯ ಚೀಟಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಹಾಕುವುದು; ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಒಂದೊಂದು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳು ವುದು. ತಮತಮಗೆ ಬಂದ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಬರೆಯುವುದು. ಇಂಥದೇ ಛಂದ ಎಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ವಿಷಯ ವೈವಿಧ್ಯದಂತೆ ಪ್ರಕಾರವು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ರಲಿ—ಎಂದರು ಬೇಂದ್ರೆಯವರು. ಅಂದಿನ ಬರಹಗಾರರಲ್ಲಿ ನುರಿತವರೂ ಕೆಲವರಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಅಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಂದ್ರೆಯವರು ಬರೆದು ಮುಗಿಸಲಿಲ್ಲ.

ಅವರ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಕರೆದಾಗ ಬರುವಾಕೆಯಲ್ಲ. ಎಂತಲೇ ಅವರಿಂದ ಏನಾದರೂ ಲೇಖನಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿಸುವುದು ಅಷ್ಟು ಸುಲಭವಲ್ಲ. ಅವರಿಂದ ಲೇಖನ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದವರು ಅವರನ್ನು ಕಂಡು ಮಾತನಾಡುವಾಗ ತಾವು ಹೋದ ಕಾರಣ ಮರೆತು ಸುಮ್ಮನೆ ಅವರ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಬಂದುದುಂಟು. ಅವರು ಲೇಖನ ಬರೆಯಲು ಒಪ್ಪುವುದು ಸುಲಭ; ಕೆಲಸವಾಗುವುದು ಅಪೇ ಕ್ಷಿಸಿದವರ ಗ್ರಹಬಲದ ಮೇಲೆ. ಅವರೆಂದೂ ಗಡಿಯಾರದ ದಾಸರಲ್ಲ. ಸಮ ಯಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವ ರೈಲು ಅವರಿಗೆ ಎಂದೂ ಸಿಕ್ಕುವದಿಲ್ಲ. ಈಗೀಗ ರೈಲಿನ ಸಮಯ ಬೇಂದ್ರೆಯವರ ಕಾವ್ಯಪ್ರೇರಣೆಯ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಬಂದು ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಬಂದಾಗ ಚಲಿಸುತ್ತವೆಯೆನ್ನಬಹುದು. ರೈಲಿನ ಸಮಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಬೇಂದ್ರೆಯವರು ಒಂದು ಕತೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ: ಒಂದು ರೇಲ್ವೆ ನಿಲ್ದಾಣ. ಅಂದಿನ ಮೇಲ್‌ಗಾಡಿಯಿಂದ ಮುಂಬೈಗೆ ಹೋಗುವ ಪ್ರವಾಸಿಗಳು ರೈಲಿಗಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮೇಲ್ ಎರಡು ಗಂಟೆಗೇ ಬರಬೇಕು. ಮೂರು ಗಂಟೆ ಯಾದರೂ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಒಬ್ಬ ಪ್ರವಾಸಿ ಸ್ಟೇಶನ್ ಮಾಸ್ತರರನ್ನು ಕೇಳಿದ: ಒಂದು ಗಂಟೆ ಊರಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡಿಕೊಂಡು ಬರಲು ಅವಕಾಶವಿದೆಯೋ ಮೇಲ್ ಬರಲು—ಎಂದು. 'ಓ–ಧಾರಾಳವಾಗಿ' ಎಂದರು ಸ್ಟೇ. ಮಾಸ್ತ ರರು. ಪ್ರವಾಸಿ ಹತ್ತು ಹೆಜ್ಜೆ ಹೋಗಿದ್ದ—ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಒಂದುಗಾಡಿ ಮುಂಬೈ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಕೂಗುತ್ತ ಬಂತು. ಪ್ರವಾಸಿ ತಿರುಗಿ ಓಡಿಬಂದು ಗಾಡಿ ಹತ್ತಹೋದ. ಸ್ಟೇಶನ್ ಮಾಸ್ತರರು ಕೇಳಿದರು: 'ನೀವು ಇಂದಿನ ಮೇಲ್

ಗಾಡಿಯಿಂದ ಹೋಗಬೇಕಷ್ಟೆ '—ಎಂದು. 'ಹೌದು' ಎಂದ ಪ್ರವಾಸಿ. 'ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಗಾಡಿಯೇಕೆ ಹತ್ತಿದಿರಿ ? ಇದು ನಿನ್ನೆಯ ಪ್ಯಾಸೆಂಜರ್'— ಎಂದರು– ಸ್ಟೇಶನ್ ಮಾಸ್ತರರು.

ಹೀಗೆ ಒಂದೊಂದುದಿನ ತಡವಿರುವ ಗಾಡಿಯಿಂದ ಬೇಂದ್ರೆಯವರನ್ನು ಕಳಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇವರನ್ನೊಬ್ಬರು ಇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳ ಬೇಕು. ಮಧ್ಯ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಗಾಡಿ ಬದಲಿಸುವುದಿದ್ದರೆ ಇವರು 'ಭೂಮಿ ದುಂಡಗಿದೆ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಹೊರಟ ಸ್ಥಳಕ್ಕೇ ತಿರುಗಿಬಂದಾರು ಒಂದು ವೇಳೆ ಬದಲಿಸಿದರೆ ಇಳಿಯುವಾಗ ಇವರ ಸಾಮಾನು ಇವರ ಬಳಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಇವರು ಸದಾ ಕಾವ್ಯಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತಾರೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗದು. ಇವರಿಗೆ ಮಾತು ಸಿಕ್ಕರೆ ಮಾರು ಹೊಲ ಸಿಕ್ಕಂತೆ. ಇವರು ನೋಡುವ ದೃಷ್ಟಿ ದುರ್ಬೀನುದೃಷ್ಟಿ. ಇವರಿಗಿರುವ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ–ಸರ್ವಜ್ಞನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ. ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆಯುವರು ಶ್ರೀ. ಬೇಂದ್ರೆಯವ ರಿಗೆ 'ಜೈಮಿನಿಭಾರತ ಸಂಗ್ರಹ' ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಡಲು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು. ನಾಡಿನ ಮೂಲೆ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕೈಬರಹದ—ಓಲೆಗರಿಯ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಿ ತಂದರು ಬೇಂದ್ರೆಯವರು. ಎಲ್ಲಾ ದುರ್ಬೀನು ಹಾಕಿ ನೋಡಿದರು. ಸಂಗ್ರಹದ ಕೆಲಸ ಬೆಳೆದು ಬೆಟ್ಟವಾಗಿ ಆರೆಂಟು ವರುಷ ತಿಂದಿತು. ವಿಶ್ವ ವಿದ್ಯಾನಿಲಯದವರು ಆತುರದ ಪತ್ರ ಬರೆಯುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು. ಬೇಂದ್ರೆ ಯವರು ವಿಷಯ ತೋಡುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು. ಸ್ನೇಹಿತರು ನೆರವಿಗೆ ನಿಂತರು. ಬೇಂದ್ರೆಯವರಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ ಕೆಲಸ ನಡೆಯಲು ಸಮಯವೇ ಸಾಲ ದಾಯಿತು. ಒಮ್ಮೆ ಒತ್ತಾಯದ ಅವಸರ ನಡೆದು ಕೆಲಸ ಮುಗಿಯಿತು. ಮಾನ್ಯರೊಬ್ಬರು ಏನೋ ಸುಧಾರಣೆಯನ್ನೋ— ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನೋ ಸೂಚಿಸಿದರಂತೆ! ಕೆಲಸ ಅಲ್ಲಿಗೇ ನಿಂತಿತು ಬೇಂದ್ರೆಯವರ ಜೈಮಿನಿಭಾರತದ ಅಭ್ಯಾಸದ ಫಲ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಇನ್ನೂ ದೊರೆಯಲೇ ಇಲ್ಲ.

ಬೇಂದ್ರೆಯವರು ಮೂಕರನ್ನೂ ಮಾತಾಡಿಸಬಲ್ಲರು–ಎಂದರೆ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ ಆದೀತು. ಒಮ್ಮೆ ಬೇಂದ್ರೆಯವರೇ ಮೂಕರಾಗಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭ ಬಂತು. ಮುಂಬೈ ಸಾಹಿತ್ಯಸಮ್ಮೇಳನದ (೧೯೩೫) ಕವಿಗೋಷ್ಠಿಗೆ ಬೇಂದ್ರೆ

ಯುವರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಆಗ ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೊ. ಗೋಕಾಕರಿದ್ದರು. ಗುಂಪಿನ ಗೆಳೆಯರೆಲ್ಲ ಎರಡುದಿನ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದರು. ಹಗಲಿರುಳೆನ್ನದೆ ದೂರದಿಂದ ಬಂದ ಗೆಳೆಯರೊಡನೆ ಬೇಂದ್ರೆಯವರು ಮಾತ ನಾಡಿದರು. ಬೇಂದ್ರೆಯವರ ದನಿ ಒಡೆಯಿತು. ಮುಂದೆ ಮೂರುದಿನಕ್ಕೆ ಇವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಭಾಷಣವಾಗಬೇಕು. ಒಬ್ಬರು ಇವರು ಮೂರುದಿನ ಮಾತನ್ನೇ ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದರು. ಅದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸರಿ ಕಂಡಿತು. ಬೇಂದ್ರೆಯವರಿಗೆ ಈ ಮಾತಿನ ಉಪವಾಸದಿಂದ ಬಹಳ ತೊಳ ಲಾಟವಾಯಿತು. ಇವರನ್ನು ಮಾತಾಡಗೊಡದ ಹಾಗೆ ಒಬ್ಬ ಗಟ್ಟಿಗನಾದ ಗೆಳೆಯನ ಕಾವಲಿರಿಸಿತು. ಬೇಂದ್ರೆಯವರು ಮೂಕ–ಸನ್ನೆ ಸುರು ಮಾಡಿ ದರು. ಮುಂಬೈ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಮೂಕ ಪ್ರದರ್ಶನ ನಡೆಯಿತು. ದಾರಿಯ ನೋಟದ ಬಗ್ಗೆ, ಗಾಡಿಯು ಜನರ ಬಗ್ಗೆ ಇವರ ಸನ್ನೆ ಸುರುವಾಯಿತು. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬೆರಳಿನಿಂದ ಬರೆದು ಕೇಳಿದರು—ಕಾವಲುಗೆಳೆಯ ಇವರ ಈ ಕಾಟ ತಡೆಯಲಾರದೆ ಬೇಸತ್ತ. ಇವರ ಮೂಕ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡಲಾರದೆ ಸೋತುಹೋದ. ಆಗ ಬೇಂದ್ರೆಯವರು ಮಾತಿನ ಉಪೋಷಣ ಮುರಿದರು. ಮೊಗದಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದ ಗಾಂಭೀರ್ಯವಿತ್ತು.

ಸಾಹಿತ್ಯವೊಂದೇ ಇವರ ಮಾತಿನ ವಿಷಯವಲ್ಲ. ಇವರಾಡುವ ಮಾತೇ ಸಾಹಿತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಳ್ಳಿಯ ಹಾಲು ಮಾರುವಾಕೆಯೊಡನೆ ಮಾತನಾಡು ತ್ತಾರೆ. ಪಟ್ಟಣದ ಶೆಟ್ಟಿಯೊಡನೆಯೂ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾರೆ. ರಾಜಕಾರಣ ವಿರಲಿ, 'ಗೃಹ' ಖಾತೆಯ ಕಲಹವೇ ಇರಲಿ, ವೇದಾಂತವಿರಲಿ, ವಿಜ್ಞಾನ ವಿರಲಿ, ಯಂತ್ರ-ಮಂತ್ರ-ತಂತ್ರ ಏನೇ ಇರಲಿ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯ ಇವರಿ ಕುತೂಹಲಕಾರಿ. ವಾರಪತ್ರಿಕೆ ತೆರೆದರೆ ಮೊದಲು ವಾರದ ಭವಿಷ್ಯ ನೋಡು ತ್ತಾರೆ. ಇವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಸ್ನೇಹಿತರ ರಾಶಿ ಯಾವುದೆಂದು ಗೊತ್ತು. ಅವರೆಲ್ಲ ಭವಿಷ್ಯ ತಿಳಿಯದೆ ಪುಟ ತಿರುವುವದಿಲ್ಲ. ಇಂಗ್ಲಿಷಪತ್ರಿಕೆ ಸಿಕ್ಕರೆ ಮೊದ Tit-bits ನೋಡುತ್ತಾರೆ. ನಗೆ ಬರೆಹಗಳಿದ್ದರೆ ಹುಡುಕುತ್ತಾರೆ. ಮಾತಿನ ವಿನೋದ-ಆತ್ಮೀಯತೆಯಿರುವುದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯವರಲ್ಲಿ—ಯಾ ವಿಷಯದ ಬಗೆಗಾದರೂ ಮಾತಿಗೆ ಎಡೆಯಿದೆ. ನಮಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಯಾ ಎನ್ನುವವರು ಇವರ ಮಾತನ್ನು ತಾಸುಗಟ್ಟಲೆ ಕೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಸಾಹಿತ್ಯ

ಎಂದರೆ ನಮಗದು ಬೇಕು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಬೇಂದ್ರೆಯವರಿಗೆ ರತ್ನನ ಬೇಸ್ವಾರ್ಸಿಯಂಥವನು ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ **'ಬೇಂದ್ರೆ ಸಾಹಿತ್ಯ'** ಇನ್ನೂ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬಯಲಿಗೆ ಬರು- ತ್ತಿತ್ತೇನೋ.

ನಗೆ ಬೇಂದ್ರೆಯವರ ಬಾಳಬೆಳಕು. ಇವರದು ಯಾವಾಗಲೂ ನಕ್ಕು ನಗಿಸುವ ನಗೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಅವರು ಬಾಳಗೋಳನ್ನು ಸಹಿಸಬಲ್ಲರು. ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನೂ ಸಾಂತ್ವನಗೊಳಿಸಬಲ್ಲರು. ಮೊನ್ನೆಮೊನ್ನೆ ಕೈಗೆಬಂದ ಅವರ ಹಿರಿಯಮಗ ತೀರಿಕೊಂಡ. ಆ ದುಃಖ ತಡೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಅವರ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಇರುವ ಯಾವ ಸಂಸ್ಕಾರಬಲ ಸಹಾಯವಾಯಿತೋ! ವಿಶಾಲಜಗತ್ತಿನ ದುಃಖ ತನ್ನದಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನ ದುಃಖ ವಿಶಾಲಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹಂಚಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಬೇಂದ್ರೆಯವರೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ:

> ತನ್ನವರ ಸುಖ-ದುಃಖ
> ತನ್ನದೆನ್ನುವ ಲೆಕ್ಕ
> ತನ್ನ ಸುಖ-ದುಃಖ ತನ್ನವರದೆಂಬ
> ಸಾನುಭೂತಿಯ ಜಗವು
> ಸ್ವಾನುಭೂತಿಯ ಸೊಗವು
> ಇದುವೆ ಜೀವನವು; ಉಳಿದದ್ದು ಜಂಬ

ಈ ಆಳವಾದ ಅನುಭವವನ್ನು ತಮ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೇ ಕಂಡುಂಡು ಜೀವನವನ್ನು ಕಟುವಾದರೂ ಮಧುರವಾಗಿ ಕಾಣುವ ಈ ಕವಿ ನಗೆಯಿಂದ ತಾ ಬೆಳಗಿ ಜಗ ಬೆಳಗುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಉಣ್ಣುವ ಊಟ, ಕುಡಿಯುವ ನೀರು ಇವೆರಡರಿಂದಲೇ ಮಾನವ ಬದುಕಬಲ್ಲನೇ? ಮನೋ- ವಿಕಾಸಕ್ಕೆ, ಆತ್ಮದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಇನ್ನೇನೆಲ್ಲಾ ಬೇಕಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ನಗೆ ಒಂದು ಅಗತ್ಯದ ಸಾಧನವೆಂದು ಬೇಂದ್ರೆಯವರನ್ನು ಕಂಡ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅನಿಸದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ಇವರು ನಗೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ತೇಲಿಸುತ್ತಾರೆ ಎನ್ನುವದಕ್ಕೆ ಕೆಳಗಿನ ಎರಡು ಮಾತು ನಿದರ್ಶನವಾಗಬಲ್ಲವು.

ಮೊನ್ನೆ ಒಬ್ಬರ ಕೂಡ ಸಂವಾದ ನಡೆದಿತ್ತು. ಒಂದು ವಿಷಯದ ನಿರೂಪಣೆ ಜತೆಯವರಿಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಬೇಂದ್ರೆಯವರು ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ

ಕೊಟ್ಟರು: ರಾಮು, ಕೃಷ್ಣ ಯಾವುದೋ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ೧೯೩೦ರಲ್ಲಿ ಜಗಳಾಡಿದರು; ಮಾತು ಬಿಟ್ಟರು. ಮುಂದೆ ೧೯೪೦ರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಮರೆತು ಗೆಳೆಯರಾದರು. ಮುಂದೆ ಒಂದು ದಿನ ರಾಮು, ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕೇಳಿದ: "ನಾವೆಲ್ಲಾ ಗೆಳೆಯರಾದೆವು. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ೧೯೩೦ರ ಜಗಳವೊಂದು ಹಾಗೇ ಉಳಿಯಿತಲ್ಲಾ!"

*   *   *   *   *

ಒಬ್ಬ ಔಷಧ ವ್ಯಾಪಾರಿ ಮಾರುವ ಎಲ್ಲ ಔಷಧಿಗಳನ್ನು ತಾನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ಹಾಗೆ 'ಅನುಭವದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ; ಇದು ಬಹಳ ಗುಣಕಾರಿಯಾಗಿದೆ, ಹಾಗೆ-ಹೀಗೆ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ. ಒಂದು ಔಷಧ ಹತ್ತು ರೋಗಗಳಿಗೆ ಬರುವುದೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ. ಬೇಂದ್ರೆಯವರಿಗೆ ಒಂದು ಶಕ್ತಿವರ್ಧಕ ತ್ರಾಣಿಕ (ಟಾನಿಕ್) ಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅವನು ಒಂದನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಡುತ್ತ ಅದರ ಗುಣ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಅದು ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದಲ್ಲದೆ ನಪುಂಸಕತೆಯನ್ನೂ ಕಳೆಯುತ್ತದೆ—ಎಂದು ಹೇಳಿದ. "ಇದನ್ನೂ ಅನುಭವದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತೀರಾ?" ಎಂದರು ಬೇಂದ್ರೆಯವರು.

*   *   *   *   *

ಒಮ್ಮೆ ಒಬ್ಬ ಕವಿಮಿತ್ರರು ಬೇಂದ್ರೆಯವರ ಮುಂದೆ ತಾವು ಹೊಸದಾಗಿ ಬರೆದ ಒಂದು ಸುದೀರ್ಘ ಕವನ ಓದುತ್ತಿದ್ದರು. ಬೇಂದ್ರೆಯವರ ಎಳೆಮಗು ಅವರ ಮಡಿಲಲ್ಲಿ ಆಟವಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಕವಿತೆಯ ಓದು ಸಾಗಿತ್ತು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮಗು ಅಲ್ಲೇ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡಿತು. ಆಗ ಬೇಂದ್ರೆಯವರು ಆಕಳಿಸುತ್ತ ಮಿತ್ರರಿಗೆ ಹೇಳಿದರು: 'ಈ ಹುಡುಗನ ಮೇಲಂತೂ ನಿಮ್ಮ ಕವಿತೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿತು.'

*   *   *   *   *

ಕವಿವರ ಬೇಂದ್ರೆಯವರು ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದರು. ಈಗ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಕಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶಾಲೆ-ಕಾಲೇಜಿನ ಶಿಷ್ಯ–ಪಡೆಗಿಂತ ಅವರ 'ಮಾನವ ಕಾವ್ಯ'ಕ್ಕೆ ಮನಸೋತು ನಾಡಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹಬ್ಬಿದ ಹಬ್ಬುತ್ತಿರುವ ಶಿಷ್ಯರ ಪಡೆಯೇ ದೊಡ್ಡದು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆಲ್ಲ ಗೆಳೆಯರೆಂದೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಬಾಳಿನುದ್ದಕ್ಕೂ ಈ ಶಿಷ್ಯಸ್ನೇಹ ಸಾಲುಮರದ ಹಾಗೆ

ಇವರು ನಡೆದ ದಾರಿಯ ನೆಳಲಾಗಿ, ಸಂಗಾತಿಯಾಗಿ, ಮೈಲುಕಲ್ಲುಗಳಾಗಿ ಬೆಂಬಿಡದೆ ಸಾಗುವಂಥದೇ. ಅವರು ತಮ್ಮ ಬಾಳಪಯಣದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಗಾತಿಗಳ ಜೀವನವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ವಸಂತನಾಗಿ ಚಿಗುರಿಸಿದ್ದಾರೆ; ಅರಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೂ ಬಿಟ್ಟ ಮರ ಪ್ರಕೃತಿನಿಯಮದಂತೆ ಫಲಬಿಡುತ್ತಲಿರುವುದನ್ನು ತಾವೂ ಕಂಡು ಸಂತಸಗೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಚೆಲ್ಲಿದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ದಾರಿಗಂಡವರು, ಕೊಟ್ಟ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಳನರಿತವರು ಅತೃಪ್ತಿಯಿಂದ ತೃಪ್ತಿಯೆಡೆಗೆ, ಅಸಹನೆಯಿಂದ ತಾಳ್ಮೆಯ ಕಡೆಗೆ, ನಿರಿಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸದಾಶಯದ ಕಡೆಗೆ—ತನ್ಮೂಲಕ ವಿರಸದಿಂದ ಸಮರಸದ ಕಡೆಗೆ ಸಾಗಿರುವರಲ್ಲದೆ ಕಲ್ಲೆದೆಯವರು ಕರಗಿದ ಎದೆಯವರಾಗಿ ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಉಷೆಯ ಚುಮುಚುಮು ನಸುಕಿನಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಿಂತಿದ್ದಾರೆ.

ಅಂದು ಒಂದು ಸುನೀತದಿಂದ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಇಂದಿನ ವರೆಗೆ ನನ್ನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ, ಕ್ಷೇಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾದ ಗುರುವನ್ನು ಒಂದು ಸುನೀತದಿಂದಲೇ ಪೂಜಿಸುತ್ತೇನೆ.

‘ ರಸಿಕನಾಡಿದ ಮಾತು ಶಶಿಯುದಿಸಿ ಬಂದಂತೆ ’
ಎಂದು ನುಡಿದನು ಅಂದು ಸಿಡಿಲನುಡಿ ಸರ್ವಜ್ಞ
ಓ ಎನ್ನ ಗುರುದೇವ! ಈ ಮಾತ ನೆನೆಯುವರೆ
ಸಾಳೆಯನು ಕಂಡ ಕವಿ ಸನ್ನ ಕುರಿತಾಡಿದನೆ!

ಭಾವದಂತರ್ಮುಖತೆ ಹೂವಿನೊಲು ತಲೆಯೆತ್ತಿ
ನಗೆ ಬೀರಿ, ಸಂತಸವ ಸಲೆ ಬೀರಿ ಜಗದುಸಿರಿ-
ನೊಳು ಬೆರೆತು ಒಂದಾಗಿ, ಮುಂದಾಗಿ ನಾಳಿನೂ-
ಹೆಯ ಸಾರಿ ರವಿ ತೋರದಿಹ ನೋಟ ಬೀರುತಿಹೆ!

ರಸಿಕ ಲೋಕವನೆಲ್ಲ ಒಂದೆಡೆಗೆ ಸೆಳೆತಂದು
ಭಾವಲೋಕದಿ ಅವರ ಕರೆದು ಓಲಾಡಿಸುವೆ
ಬಾಳ ಕಹಿ-ಸಿಹಿಯಲ್ಲಿ ಸಹನೆ-ಸಂತಸವುಂಡು
ಕವನಿಸುವೆ ಕಲೆಯ ಕುಂಚದಿ ಬರೆದು ಜೀವಕಳೆ

ಕಲ್ಲನರಳಿಸಿ ಹುವ್ವ ಮಾಡಿ ತೋರುವರುಂಟೆ!
ಸಿರಿ ನುಡಿಗೆ ಸೋಲದಿಹ ಕಲ್ಲಿನೆದೆಯವರುಂಟೆ!

ದಿವಂಗತ

ಪೋತದಾರ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು

ಧಾರವಾಡ ನಿಲ್ದಾಣದಿಂದ ಪಟ್ಟಣದ ಕಡೆಗೆ ಬರುವಾಗ ಒಂದು ಕೂಗಳತೆಯಲ್ಲೇ ಬಲಬದಿಗೆ ಒಂದು ಕನ್ನಡ ಹಲಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ; 'ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಕಂಪನಿ; ಚಿತ್ರಕಲಾಮಂದಿರ' ಎಂದು. ಅದರ ಒಡೆಯರು ಶ್ರೀ ಪೋತದಾರ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು. ಅವರು ಧಾರವಾಡದ ಬಲ ಇದ್ದ ಹಾಗೆ. ಯಾವ ಸ್ಟೇಶನ್‌ದಲ್ಲೇ ಇಳಿಯಿರಿ; ಮೊದಲು ಕಾಣುವದು ಒಂದು ರೆಸ್ಟೋರಂಟ್, ಒಂದು ಹೋಟೆಲ್, ಇನ್ನು ಯಾವದೋ ಕಂಪನಿ. ಯಾವ ಬೋರ್ಡೂ ಕನ್ನಡವಲ್ಲಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಯಾಕಂದರೆ ಬರುವ ಗಾಡಿ ಕನ್ನಡ ಬಲ್ಲವರನ್ನು ತರುವದೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನಮ್ಮದು. ಕನ್ನಡಿಗರಾದರೆ ಯಾವುದೆ ಅಕ್ಷರ ಸಹನೆಯಿಂದ ಓದುತ್ತಾರೆ---ಎಂಬ ಭರವಸೆ ನಮ್ಮದು. ಇದು ಒಂದು ಔದಾರ್ಯ! ಈ ಔದಾರ್ಯ ನಮ್ಮ ಅವಲಕ್ಷಣದ ತೋರಣ ಎಂದು ಸಾರಿದರು ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು. ಇದು ಅಸಹನೆ ಎನಿಸಿದರೂ ಅದೇ ನಮ್ಮ ಗೌರವ ಎಂದರು. ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಈ ಅವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಎಡೆಗೊಡದೆ ಧಾರವಾಡದ ದ್ವಾರಕ್ಕೇ ನೆಟ್ಟರು ಕನ್ನಡ ಬಾವುಟವನ್ನು. ಎಂತಲೇ ಅವರು ಧಾರವಾಡದ ಬಲ— ಎಂದದ್ದು.

ಬರೀ ಬೋರ್ಡಿನಲ್ಲೇನಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತೀರಾ? ಅದು ಹಲಗೆಗೆ, ತಗಡಿಗೆ ಬರೆದ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲ— ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯುರು ತಮ್ಮ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆದು ಕೊಂಡ, ಬರೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡ ಕನ್ನಡ ಅಕ್ಷರಗಳವು. ಅವರ ವೃತ್ತಿ, ಚಿತ್ರ-ಬರೆಯುವುದು, ಪಡಿಯಚ್ಚು ಮಾಡುವದು. ಅವರು ಈ ಕಲೆ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದ್ದು ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ. ಮೊದಲು ಕಲಕತ್ತೆಗೂ ಹೋಗಿದ್ದರಂತೆ. ಅವರು ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟ ಕಷ್ಟ ಹಿರಿಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—ಅದು ಮುಂಬಯಿ ಸಮಾಚಾರ. ದಿನಾ ನಮ್ಮ ಎದುರಿಗೇ ನಡೆಯುವ ಕಷ್ಟಜೀವನ ನಾವೆಷ್ಟು ನೋಡುವದಿಲ್ಲ! ಜನ ಕಷ್ಟಬಡುವುದೇ ನಮ್ಮ ಅವಮಾನ—ಎಂಬ ತಿಳಿವು ಎಂದಿನವರೆಗೆ ನಮಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂದಿನವರೆಗೆ ನಾವು ಇದ್ದೂ ಸತ್ತ ಹಾಗೆ. ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು ತಮ್ಮ ಜನರು 'ಸತ್ತವರು'

ಎಂದರೆ 'ಅಶುಭ' ಎಂದು ತಿಳಿಯುತಿದ್ದರು. ಎಂತಲೇ ತಮ್ಮ ಕಷ್ಟದ ದಿನ ಹೊರನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕಳೆದರು. ಇಲ್ಲಿ ಇರುವಷ್ಟು ದಿನ ಕನ್ನಡಿಗರ ಮರ್ಯಾದೆಗಾಗಿ ಸತ್ತು ಬದುಕಿದರು.

ಮರ್ಯಾದೆಯೆಂದರೇನು? ಗೌರವವೆಂದರೇನು? ದಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾದ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಮರ್ಯಾದೆಯೆಲ್ಲಿ? ಅದರ ಆವರಣವಾದ ದೇಹಕ್ಕೆ, ಹೆಸರಿಗೆ ಗೌರವ ಎಂಥದು? ನಾವು ದಾಸರಾಗಿದ್ದೇವೆ;–ಇದು ದೇಶವಾಚಕವಾದುದು. ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಆತ್ಮ ಎಂದೂ ದಾಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಯುವದಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ದಾಸ್ಯವೇ ಕಲಂಕ; ಸ್ವಾರ್ಥ ಅದಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡ ರೋಗ. ಆತ್ಮಶಕ್ತಿಯಿದ್ದವರು ಸ್ವೈರವಲ್ಲದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದರೆ ಭವಿಷ್ಯ ಖಂಡಿತ ಉಜ್ವಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವಾರ್ಥ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಹತ್ತಿಕೊಂಡರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಕುಂದು. ನಾಡಿಗಾಗಿ ಹಬ್ಬಿದರೆ ನಾಡಿಗೆ ಹಿತ; ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಗೌರವ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ರಾಯರು ಇಂಥ 'ಸ್ವಾರ್ಥಿ'ಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಎಂತಲೇ ನಾಡಿನ ಹಿತ ಸಾಧಿಸಿ ತಮ್ಮ ಗೌರವ ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡರು.

ಧಾರವಾಡದ ಜನ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರಿಗೆ ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನಿಂದ 'ಶೀನಪ್ಪ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. 'ಶೀನಪ್ಪ ಹುಚ್ಚ–ತಲೆ ತಿರುಕ' ಎಂದು ಅನ್ನುವ ಜನಕ್ಕೆ ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ದುರ್ದೈವ, ಶೀನಪ್ಪನವರಿಗೆ ಹಿಡಿದ 'ಕನ್ನಡ ಹುಚ್ಚು' ಇನ್ನೂ ಹತ್ತು ಜನಕ್ಕೆ ಹಿಡಿದಿದ್ದರೆ, ಅವರ ತಲೆ ತಿರುಗಿದ ಹಾಗೆ ಇನ್ನೂ ಹತ್ತು ಜನರ ತಲೆ ತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅಂದಿನ ಏಕೀಕರಣದ ಕನಸು ಇಂದು ನನಸಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಶೀನಪ್ಪನವರ ಹುಚ್ಚು ಅರಿವುಗೇಡಿತನದ್ದಲ್ಲ. ಮೈತುಂಬ ಕಣ್ಣಿದ್ದ ಸ್ವಾಭಿಮಾನಿಯ ಹುಚ್ಚು ಅದು. ಭಗ್ನಮನೋರಥನ ಹುಚ್ಚಲ್ಲ—ಆಶಾವಾದಿಯಾದ ಯೋಧನ ಹುಚ್ಚು ಶೀನಪ್ಪನವರದು. ಅವರ ಹುಚ್ಚಿಗೆ ಕುತೂಹಲಗೊಂಡವರೆಷ್ಟು—ಹೆದರಿಕೊಂಡವರೆಷ್ಟು? ನಾಚಿಕೆ ಪಟ್ಟವರೆಷ್ಟು? ಈ ಹುಚ್ಚು ಹಾಗೆ ಕರೆಯುವವರ ಸಂಕುಚಿತ ಮನೋವೃತ್ತಿಯದಲ್ಲ; ವಿವೇಕಪೂರ್ಣವಾದ ಹೃದಯವೈಶಾಲ್ಯದಿಂದ ಬಂದದ್ದು. ಇದರ ಫಲ ಹತ್ತು ಜನರ ಕಣ್ಣು ತೆರೆಸಿದ ಜಾಣ್ಮೆ. ಶೀನಪ್ಪ ಈ ಫಲ ಕಂಡಿರ-ಬೇಕು. ಎಂತಲೇ 'ಹುಚ್ಚ' ಎಂದರೆ ಅವರು ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ; ಹೆಮ್ಮೆ-ಯಿಂದ ನಕ್ಕುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲೇ ವ್ಯವಸಾಯ ಮಾಡುತ್ತ ಐಶ್ವರ್ಯವಂತರಾಗಬಹುದಿತ್ತು. ಇಂದಿನ ಧನಿಕರ ಹಾಗೆ ಕಾಸು ಎಸೆದು ಪರಾಕು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಾಡಿಗೆ ಇರುವ ಪಡಿಯಚ್ಚುಕೂಟದ ಒಂದು ಕೊರತೆ ಕಡಿಮೆಮಾಡಿದರು. ಅವರದು ಯಾವಾಗಲೂ ನಾಡಿನ ದೃಷ್ಟಿ. ಮನುಷ್ಯ ಹುಟ್ಟಿನ ಒಡನೇ ತನ್ನ ಕ್ಷೇಮ-ಚಿಂತನೆ ಹೊತ್ತು ತರುತ್ತಾನೆ. ಅದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ ಅಗತ್ಯವಾದ ಕರ್ತವ್ಯ-ಕರ್ಮ. 'ತಾ ಬಲ–ಜಗ ಬಲ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹೇಡಿ ತಾನೇ ಬದುಕಲಾರ. 'ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥವಾದ ಸಂತಸ ವ್ಯರ್ಥ.' ಬದುಕಬಲ್ಲ ಮನುಷ್ಯ ಬದುಕಿಸಬಲ್ಲ. ಅದು 'ಸಂತಸದ ಸಂತಾನ'. ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು ತಮ್ಮ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಗೌರವದಿಂದ ಬದುಕಿದರು. ದುಡಿಮೆಗೆ ತಕ್ಕ ಬದುಕು. ತಾನು ದುಡಿದ ಫಲ ತಾನು ಉಂಡ. ಇದು ಪ್ರಾಣಿಮಾತ್ರರಿಗೆ ಬಿಡದ ಕರ್ಮ. ತಾನು ಬದುಕುವದೊಂದೇ ಜೀವನ ಧರ್ಮವಲ್ಲ—ಎಂದರು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ರಾಯರು. ತಮ್ಮನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಕಾಪಾಡಿದ ಜನ ಯಾರು ? ಅವರಿಗೆ ತಾನು ಗೌರವ ತೋರಿಸಬೇಡವೇ ? ಇಲ್ಲಿಗೂ ಮುಗಿಯಲಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಗೌರವ ನಾಡಿಗೆ ಗೌರವ ತರುವಂಥದಿರಬೇಕು. ಹೀಗೆ ದೃಷ್ಟಿ ವಿಶಾಲವಾದ ಹಾಗೆ ಕೆಲಸ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯಬಾಹುಳ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಫಲ ಅಲ್ಪ; ಕಾಣದ ಫಲ ದೊಡ್ಡದು. ಒಳ್ಳೆಯ ದೃಷ್ಟಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನೇ ತಂದೀತು. ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರ ಬಹುಮುಖದ ಕಾರ್ಯ ವಿಸ್ತಾರ ನಾಡಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನೇ ಮಾಡಿದೆ. ಇಂದಿನ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅವರ ಚಿತ್ರ ಮಸಳಿಸದೆ ನಿಂತಿದೆ.

ಅಂಥ ಕೆಲಸ ಅವರು ಮಾಡಿದ್ದಾದರೂ ಏನು—ಎಂದರೆ ಅವರು ಮಾಡದೇ ಇದ್ದ ಕೆಲಸವಾವುದು ಎನ್ನಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅವರದು 'ಕನ್ನಡದ ಕೆಲಸ'. ಕನ್ನಡನಾಡಿನ 'ಬೇಕು'ಗಳ ಪೂರೈಕೆಯ ಕಾರಖಾನೆ ಯಾಗಿತ್ತು ಅವರ ತಲೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಹಾಸಭೆ ನೆರೆಯಿತು. ಮಾನವ-ಜನಾಂಗದ ಮಹಾಪುರುಷ ಮಹಾತ್ಮಾಜೀ ಅದಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ದೊರೆತರು. ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಇದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮರ್ಯಾದೆ ಏನು ಬೇಕು ? ಆದರೆ ಬರುವ

ದೇಶವತ್ಸಲರಿಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಿ ಕೊಡಬೇಡವೆ? ಬೆಳಗಾವಿ ಯಾವ ನಾಡು? ಇಲ್ಲಿಯದು ಯಾವ ಸಂಸ್ಕೃತಿ? ಇಲ್ಲಿಯ ಇತಿಹಾಸ-ಏನು?—ಇದೆಲ್ಲಾ ಯಾರಿಗೆ ಬೇಕು—ಯಾಕೆ ಬೇಕು? ಇದು ಬೇಡವಾದರೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಯಾತಕ್ಕೆ? ಎಂದಿತು–ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ. ದೇಶವತ್ಸಲ-ರಿಗೆ ಕಿವಿ ಊದುವದು ಬೇಡ. ಕಣ್ಣು ಕಟ್ಟಿಸಬೇಕು, ತಲೆ ತಿರುಗಿಸಬೇಕು ಎನಿಸಿತು ಅವರಿಗೆ. "ವಿಜಯನಗರ", "ಪಂಪಾ ಸರೋವರ" ನಿರ್ಮಾಣ ವಾದವು. ಬೀದಿಗಳಿಗೆ ಕನ್ನಡ ಇತಿಹಾಸದ ಮುದ್ರೆ ಬಿತ್ತು. ಮಹಾದ್ವಾರ–ಹಂಪೆಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಗೋಪುರವಾಯಿತು. ಬಂದವರಿಗೆ ಇದನ್ನು ಅರಿಯದೆ ವಿಧಿಯಿಲ್ಲ. ಅರಿತವರಿಗೆ ಕನ್ನಡಿಗರಲ್ಲಿ ಆಸ್ಥೆ ತಾನಾ-ಗಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿತು.

ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು ಮಾಡಿದ ಅನೇಕ ಕಲಾಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಉಳಿದ ಕೃತಿಗಳು ಎರಡೆ. ಒಂದು "ಸಚಿತ್ರ ವಿಜಯನಗರ"—ಹಂಪೆಯ ಆರುನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಮಹೋತ್ಸವದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ವಿಜಯನಗರದ ಸಚಿತ್ರ ಕೈಪಿಡಿಯಾಗಿ ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಎರಡನೆಯದು "ಕನ್ನಡದ ಮುನ್ನಡೆ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನಗಳ ಅಧ್ಯಕ್ಷರ ಭಾವಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಒಂದು ಪಟವನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದವರ ವ್ಯಕ್ತಿಚಿತ್ರ ಬರೆಯಿಸಿ ಈ ಭಾವಚಿತ್ರಗಳೊಡನೆ ಒಂದು ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಕಟಿಸಬೇಕೆಂಬ ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಅದು ಕೈಗೂಡಲಿಲ್ಲ. ಆ ಕೆಲಸ ಇನ್ನಾದರೂ ಆಗಬೇಕಾದದ್ದೇ. ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರ ಇವೆರಡೂ ಕೃತಿಗಳು ಅವರ ಕನ್ನಡ ಅಭಿಮಾನದ ದ್ಯೋತಕವಾಗಿವೆ.

ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು ತೆಗೆದ ಎಲ್ಲ ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಷ್ಟಪ್ಪನ ಗೋಪುರ ವೊಂದು ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಛಾಯಾಚಿತ್ರದ ಪಡಿಯಚ್ಚಿಗೆ "ಶ್ರೀ. ಕಂ." ಮುದ್ರೆ. ಇವೆರಡೂ ಅವರ ಟ್ರೇಡಮಾರ್ಕ. ಇದಿಷ್ಟು ವ್ಯವಹಾರವಾದರೆ ಅವರ ಉಳಿದ ಬಾಳೆಲ್ಲಾ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಮೀಸಲು. ಅವರದು ಕನ್ನಡದ ಕಲೆ. ಅದನ್ನು ತಮ್ಮ ಎಲ್ಲಾ ರಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಮುಂದೆ ಅವರು ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶವಾದರು. ಸಾಹಿತ್ಯಪರಿಷತ್ತು

ಏಕೀಕರಣಸಂಘ, ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕಸಂಘ, ವ್ಯಾಯಾಮಶಾಲೆ, ಕರ್ನಾಟಕ ಟಾಕೀಸ್,—ಜಯಕರ್ನಾಟಕ, ಜಯಂತಿ, ಸಂಯುಕ್ತಕರ್ನಾಟಕ—ಇವೆಲ್ಲಾ ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕು. ವೆಂಕಟರಾಯರು, ಕೃಷ್ಣರಾಯರು, ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಇವರಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅಪಾರ ಅಭಿಮಾನ. ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು ಅಪ್ಪದ ಸಂಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲ; ಒಪ್ಪದ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ.

ಆಲೂರ ವೆಂಕಟರಾಯರ ಷಷ್ಟ್ಯಬ್ಧಿಪೂರ್ತಿ ಉತ್ಸವ ನಡೆದಿತ್ತು. ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕುಲಪುರೋಹಿತರಿಗೆ ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡಿದರು. ಶೀನಪ್ಪನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ' ಕಡುಬಿನ ಕಾಳಗ 'ವಾಯಿತು. ಜಿಲೇಬಿ ನಮ್ಮದಲ್ಲ; ಕರಿಗಡಬು ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಎಂದರು ಶೀನಪ್ಪ. ಇದು ಅವರದೇ ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಇಲ್ಲದ್ದು ಧಾರವಾಡದ ಮರಾಠಿಗರಿಗೇಕೆ—ಇದೂ ಒಂದು ಅವರ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಪುಣೆಯ ಕನ್ನಡಿಗರು ಜಾಗ್ರತರಾಗಬೇಕು. ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಮರಾಠಿಗರು ಸಾಧಿಸಿದ್ದನ್ನು ಅವರು ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಬೇಕು. ಪುಣೆಯ ಮರಾಠಿಗರು ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮವರಿಗೆ ದೊರೆತ ಮರ್ಯಾದೆ ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ನೀಡಬೇಕು. ಈ ವಾದದಲ್ಲಿಯ ಮರಾಠಿ ವೈರಕ್ಕಿಂತ ಕನ್ನಡದ ಕಳಕಳಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಹಿಂದೆ ಕನ್ನಡಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡಿದ ಹಿರಿಯರ ಬಗ್ಗೆ ಶೀನಪ್ಪನವರಲ್ಲಿ ಎಂಥ ಅಭಿಮಾನ! ಅವರ ಸ್ಮೃತಿ ನಮ್ಮ ಹೃತ್ಪಟಲದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಮೂಡಿರಬೇಕು. ಅದೊಂದು ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಯಾಗಿ ಉಳಿಯಬೇಕು. ಕನ್ನಡದ ಹೋರಾಟದ ಇತಿಹಾಸ ನಮ್ಮ ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಕೈಗೋಲಾಗಲಿ ಎಂಬ ಹಂಬಲ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರದು. ಮುದವೀಡು ಕೃಷ್ಣರಾಯರ ಖಂಡ-ತುಂಡ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಅವರ ಆಲೋಚನೆಯಿತ್ತು. ಅದರದೊಂದು ಯೋಜನೆಯನ್ನೇ ಮಾಡಿ ಕೆಲಸ ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಆಶೆ ತೀವ್ರವಾಗಿತ್ತು ಅವರಿಗೆ. ಆ ಕೆಲಸ ಇನ್ನಾದರೂ ನಡೆದರೆ ಶೀನಪ್ಪನವರ ಆತ್ಮ ಅಲ್ಲಿಂದಲೇ ನಲಿದಾಡೀತು.

ಇಂಥ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲದೆ ನಾಡಿನ ಸರ್ವತೋಮುಖ ಉನ್ನತಿಯ ಎಲ್ಲ ವಿಧಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇವರ ಕೈ ಸಹಾಯಕವಾಗಿತ್ತು. ಒಣ ಉಪಚಾರಕ್ಕಾಗಿ, ಇಲ್ಲದ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಕ್ಕಾಗಿ, ಸಲ್ಲದ ದೊಡ್ಡತನಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು

ಎಂದೂ ಕನ್ನಡದ ಹಟ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ 'ಒರಟು ಜನ' ಎನ್ನಿಸಿ-ಕೊಂಡರು; ಅಪಮಾನ ಸಹಿಸಿದರು, ಹಾನಿ ಸೋಸಿದರು; ಹಟ ಸಾಧಿಸಿದರು. ಅದೇ ಲಾಭವೆಂದರು; ಅದೇ ಮರ್ಯಾದೆಯೆಂದರು

ಅವರ ದುರಂತ ಮರಣ ಬಿಳೀ ಮುಗಿಲ ಸಿಡಿಲಿನಂತೆ ಅನಪೇಕ್ಷಿತ, ಅದಕ್ಕಿಂತ ಘಾತುಕ. ಅವರ ಜನಪ್ರಿಯತೆಗೆ ಅಂದು ಸ್ಮಶಾನಯಾತ್ರೆಗೆ ನೆರೆದ ಜನರ ಗುಂಪೇ ಸಾಕ್ಷಿ.

ಕನ್ನಡದ ವೃಕ್ಷ ಆಳವಾಗಿ ಬೇರುಬಿಟ್ಟ ಹಳೇಮರ. ಇದರಲ್ಲಿ 'ಬೀಳಲು ಬಿಗಿದ' ಟೊಂಗೆಗಳೆಷ್ಟೊ ಇವೆ. ಸಿಡಿಹಾಯ್ದ ಭಾಗವೂ ಇದ್ದೀತು. ಆದರ ಟಿಸಿಲೊಡೆದು ಪುಷ್ಟವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಎಲೆಗಳಿಂದ–ಹೂಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಮರವಿದು. ಇದರ ನೆಳಲೇ ಚೈತನ್ಯದಾಯಿ; ಇದು ಫಲಬಿಟ್ಟ ಮರ, ಬಿಡುವ ಮರ. ಇದರದೊಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ರೆಂಬೆಯನ್ನು ಕಾಲನು ಕಡಿದು ಚೆಲ್ಲಿದರೆ ಮಗುವಿನ ಕೈತುತ್ತು ಕಾಗೆ ಹಾರಿ ಬಡಿದ ಹಾಗೆ.—ಇದು 'ವಿಧಿ' ಯಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೇನು!

ದಿವಂಗತ

ಸೌ. ಶ್ಯಾಮಲಾದೇವಿ

'ಹೂಬಿಸಿಲು' ನೋಡಿಲ್ಲವೇ ನೀವು? ಬಿಸಿಲೇ ಹೂವಾಗಿರುವುದು ಎಷ್ಟು ಸೊಗಸು? ಬಿಸಿಲು ಪ್ರಖರವಾಗಿರುವಾಗ ಕಣ್ಣು ಕತ್ತಲೆಗೂಡಿಸುತ್ತದೆ; ಹೂವಾಗಿರುವಾಗ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾಗಿ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತವೆ. ಹಗುರವಾದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ. 'ಹೂಬಿಸಿಲು' ಕಥಾ-ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿನ ಕಥಾವಸ್ತುಗಳೂ ಅಷ್ಟು ರಮ್ಯವಾಗಿ, ಅಷ್ಟೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ.

ಇಂದು **'ಹೊಂಬಿಸಿಲು'** (ಸೌ. ಶ್ಯಾಮಲಾದೇವಿಯವರ ೨ನೆಯ ಕಥಾಸಂಗ್ರಹ) ಹೊರಬಿದ್ದಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಎರಡು ಸಂಗ್ರಹಗಳ ಕರ್ತೃ ನಮ್ಮನ್ನಗಲಿ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. ಬಿಸಿಲೆಲ್ಲ ಆರಿ-ಹಾರಿದೆ. ಕತ್ತಲೆ ತೂರಿ ಕವಿದುಬಂದಿದೆ. ಈ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಏನೂ ನೋಡುವಂತಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಒಳಗಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವ ಈ ಲೇಖಕಿಯ ಸ್ಮೃತಿಚಿತ್ರವನ್ನೇ ಧೇನಿಸುತ್ತ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಸೌ. ಶ್ಯಾಮಲಾದೇವಿ ಎಂದೊಡನೆ ಮೊದಲು ಅವರ ಭವ್ಯ-ದಿವ್ಯವಾದ ರೂಪು ಕಣ್ಣೆದುರು ಬರುತ್ತದೆ. ದೇಹದಾರ್ಢ್ಯ ಇಂಥದಾದರೂ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಹಸುಳೆಯ ಎಳೆನಗೆ. ಪರಿಚಿತರೊಡನೆಲ್ಲಾ ಸಲಿಗೆಯ ಸರಳಮಾತು· ಹೊಸಬ-ರೊಡನೆ ವಿನಯದ ಇನಿಮಾತು. ಮಾತು ಹೀಗೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಆತ್ಮೀಯತೆಯ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿದ ಹಾಗೆ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತಿತ್ತು, ಅವರನ್ನು ಕಂಡು ಮಾತಾಡಿದವರಿಗೆ.

ಸೌ. ಶ್ಯಾಮಲಾದೇವಿ ಈಗ ಇರುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅವರಿಗೆ ೩೩ ವರುಷದ ನಡುಹರೆಯ. ಅವರು ತಮ್ಮನ್ನೇ ಆಳಿಕೊಂಡು ಸ್ವಚ್ಛಂದದಿಂದ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಸಿದ್ದು ಈಚಿನ ಹತ್ತುವರುಷದಲ್ಲೇ. ಬರೆಯುವ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಲೇ ಇವರು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಮೊದಲಿಟ್ಟರು. ಇವರ ಪತಿ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿದ್ದ 'ಜಯಕರ್ನಾಟಕ' ದಲ್ಲಿ ಅವು ಆಗಾಗ ಬೆಳಕು ಕಂಡವು. ಇವರು ಮೊದಮೊದಲು ಬರೆದ ಕಥೆಗಳು ನಡೆದ ಕೆಲವು ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ ಸರಲ

ಮನೋಭಾವದ ಸುಂದರ ಚಿತ್ರಗಳು. ಮುಂದೆ ಬಂದ ಕಥೆಗಳು ಸಮಾಜದ ಅತಿ ಜಟಿಲವಾದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಎಳೆಎಳೆಯಾದ ಮುದ್ದೆಗಳು ಎನ್ನಬಹುದು.

ಈ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಾಗಲೆ ಶ್ರೀಮತಿಯವರ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿತ್ತು. ಮೊದಮೊದಲು ಪರಿಚಿತರ ಕ್ಷೇಮಚಿಂತನೆಗಳಿಂದ ಆರಂಭವಾಯಿತು ಬೇನಿಗರ ಆರೈಕೆ-ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳು; ಎಳೆಯರ ಮದುವೆಯ ಸನ್ನಾಹಗಳು ಇವರ ಪ್ರೀತಿಯ ಕೆಲಸಗಳು. ಸ್ನೇಹಿತರ ಮನೆಯ ಕೆಲವು ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಲು ಇವರು ಯತ್ನಿಸಿದ್ದುಂಟು. ಇಬ್ಬರ ಜಗಳ ಬಿಡಿಸಹೋಗಿ ಅದು ಬಿಡಲಾರದೆನಿಸಿದಾಗ ಇಬ್ಬರೊಡನೆಯೂ ಜಗಳಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಸಂಗಗಳೂ ಇವರಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಎಂದಿನಂತೆ ಈ ಜಗಳವು ಕ್ಷಣಿಕ. ಮತ್ತೆ ಮೊದಲಿನ ಸ್ನೇಹಾಚಾರ ಸುರುವಾಗಲು ಬಹಳಕಾಲ ಬೇಕಾಗುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ.

ಸೌ. ಶ್ಯಾಮಲಾದೇವಿಯವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುದು ಅವರ ಚಿರಂತನವಾದ ಉತ್ಸಾಹ. ಅಂತೆಯೇ ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಕೈಕೊಳ್ಳಲು ಅವರಿಗೆ ತಡವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಕೆಲಸ ಕೈಕೊಂಡರೊ, ಉತ್ಸಾಹ ದ್ವಿಗುಣಿತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕಾರ್ಯಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಈ ಅತ್ಯುತ್ಸಾಹ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ದುಡುಕು ಎನಿಸುವಷ್ಟು ಅವಸರವಾಗಿ ಕಂಡರೂ ಹಿಡಿದ ಕೆಲಸ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ನಡೆಯಿಸುವ ಅವರ ಕಾರ್ಯಶಕ್ತಿ ಅದನ್ನು ಬಹು ಬೇಗ ಮರೆಯಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಇವರು ಕತೆಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತ 'ಜಯಕರ್ನಾಟಕ'ದ ಕಾರ್ಯಭಾರದಲ್ಲಿ ಪತಿಗೆ ಸಹಾಯಕರಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ಮುಂದೆ ಬರಬರುತ್ತ ಅದರ ಆಡಳಿತವನ್ನೇ ನೋಡತೊಡಗಿದರು. ಪತಿಯೊಡನೆ ಜತೆಗೂಡಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತ ಸಾಹಿತಿಗಳೊಡನೆ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಮಾತುಕಥೆ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರಗಳಿಂದಲೇ ಸಂಸ್ಕಾರಪಡೆದು ಮೊದಲೇ ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರಿಯತೆಯುಳ್ಳ ಜೀವ ತನ್ನ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದಲೇ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಪಡೆದು 'ಜಯಕರ್ನಾಟಕ'ದ ಸಹಸಂಪಾದಕತ್ವವನ್ನೂ ನಿರ್ವಹಿಸಿತು. ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಮಾಡಿತು.

ಸಹಸಂಪಾದಕತ್ವದ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ಪತ್ರಿಕಾವ್ಯವಸಾಯ ಬಲ್ಲವರಿಗೇ ಗೊತ್ತು. ಸಂಪಾದಕ ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರರಾಯರಿಗೂ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಕೆಲಸಕಾರ್ಯಗಳು. ಇತ್ತೀಚೆಯಂತೂ ರಾಯರು ಸಿಮ್ಲಾದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೆಲಸ

ಮಾಡುವದಕ್ಕೆಂದು ಹೋದರು. ಆಗ ಸೌ. ಶ್ಯಾಮಲಾದೇವಿಯವರೇ 'ಜಯಕರ್ನಾಟಕ'ದ ಎಲ್ಲಾ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೆಲಸಮಾಡಿದರು. ಇವರ ಆಡಳಿತೆಯಲ್ಲಿ 'ಜಯಕರ್ನಾಟಕ' ಸಕಾಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತ ಬಂತು. 'ತಾಯಿ-ಮಗು' ಎಂಬ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ವಿಭಾಗವೇರ್ಪಟ್ಟು ಆ ಮೂಲಕ ಮಹಿಳೆಯರ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಚರ್ಚಿಸುವ ಲೇಖನಗಳು ಬರಹತ್ತಿ ದವು. ತಾಯಹೊಣೆ, ಮಕ್ಕಳ ಪಾಲನೆ, ಗೃಹಶೃಂಗಾರ, ಅಡಿಗೆಯ ವಿಭಾಗ ಇವುಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ 'ಜಯಕರ್ನಾಟಕ'ವಲ್ಲಿ ಎಡೆ ದೊರೆಯಿತು.

ಈ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಮಹಿಳಾಮಂಡಳದ ವಿಚಾರ ಬಂತು. ಇವರ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿತ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಅದು ಹೊಸ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಮುನ್ನಡೆಯಿತು. ಅದೊಂದು ಪ್ರಾಂತಿಕ ಮಂಡಲವಾಗಿ ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಮಹಿಳಾ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಗಣ್ಯಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಮಹಿಳಾಪರಿಷತ್ತಿನ ಸ್ಥಾಯಿಾ ಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಇವರು ಮೊದಲನೆಯಸಲ ನಾಗ-ಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬಂದರು. ಮುಂದೆ ಬಡೋದೆ, ಸಾಂಗ್ಲಿ, ದಿಲ್ಲಿ, ಮೈಸೂರು ಗಳಿಗೂ ಹೋಗಿ ಬಂದರು. ಈ ಸಂಚಾರದ ಫಲವಾಗಿ ಅನೇಕ ದೊಡ್ಡ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕೆಲಸಗಾರರ ಪರಿಚಯವಾಯಿತು ಇವರ ಪರಿಚಯ ವಿಶಾಲ ವಾಗಿ ಬೆಳೆದಂತೆ ಮನಸ್ಸೂ ವಿಶಾಲಗೊಂಡಿತು. ಸಾಹಿತ್ಯ ನಿರ್ಮಾಣದಿಂದ ಮೊದಲಾದ ಇವರ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯ ಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪುಗೊಂಡವು. ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಕೆಲಸದಲ್ಲೂ ಇವರದು ಮುಂದಾಳು ತನವೇ ಹೊರತು ಹಿಂದಾಳುತನವಲ್ಲ.

ಇವರ ಕಾರ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿ ನಗರಸಭೆಯ ಸದಸ್ಯತ್ವದಿಂದ ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ಧಾರವಾಡ ನಗರಸಭೆಗೆ ಪ್ರಥಮ ಮಹಿಳಾಸದಸ್ಯೆಯೆಂದರೆ ಇವರೇ. ಹೀಗೆ ಬಹುಮುಖವಾದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ದಣಿಯದೆ ನಡಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಸೌ. ಶ್ಯಾಮಲಾದೇವಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಯಾಗಿದ್ದಾಗಲೂ ಬಹಳ ಮುಂದು. ಅಲ್ಲೂ ಸರಿಸಾಟಿಯಿಲ್ಲದ ಉತ್ಸಾಹ; ಅಲ್ಲೂ ಮುಂದಾಳುತನ. ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಪೋಲಿಹುಡುಗರು ಗೇಲಿಮಾಡಿದರೆ ಅವರಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಕಲಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಒಂದೆರಡುಸಲ ಬುದ್ಧಿಕಲಿತಮೇಲೆ ಗಂಡುಹುಡುಗರು ಹುಡಿಗೆಯ

ಕೂಡ ಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಹತ್ತಿದರಂತೆ. ಆಗಿನಿಂದಲೂ ಸ್ತ್ರೀ ಜಾತಿಯ ಸರಿಸಮಾನತೆಗಾಗಿ ಕಾದಿ ದಣಿದರು. ಇವರು ಮದುವೆಯಾದ ಹೊಸದರಲ್ಲಿ ಇವರ ಬಾಳು ಮುದುಡಿಕೊಂಡೇ ಸಾಗಿತ್ತು. ಆಗ ಇಂಥ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಆಸ್ಪದವೇ ಇದ್ದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಹೊರಗಿನ ಗಾಳಿ–ಬೆಳಕು ಬೀಸಿ–ಬೀರದೆ ಬೇರೆ ಕೆಲಸದ ಕಲ್ಪನೆಯಾದರೂ ಹೇಗೆ ಬರಬೇಕು ? ಆಗ ಇವರ ರಸಿಕ ಮನಕ್ಕೆ ಮನೆಯೇ ವಿಶಾಲವಿಶ್ವವಾಗಿತ್ತು. ಉತ್ಸಾಹಪರ ಮನೋ-ವೃತ್ತಿಗೆ ಮನೆಯೇ ಪಂಜರವಾಗಿತ್ತು. ಪಂಜರದ ಗಿಳಿ ಹೊರಗೆ ಹಾರಲಾರ ದಾದರೂ ಅದರ ಬಾಯನ್ನು ಯಾರಾದರೂ ಕಸಿದುಕೊಂಡಿರುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೇ. ಹಾಗೇ ಸೌ. ಶ್ಯಾಮಲಾದೇವಿ ಯಾವಾಗಲೂ ತಮ್ಮ ಬಾಯಿಂದಲೇ ಮುಂದಾದವರು.

ಶ್ರೀ. ರಾಮಚಂದ್ರರಾಯರು ಸಾಹಿತ್ಯ ಕಲಾವಿದ; ರಸಿಕ ಚಿತ್ರಕಾರ; ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾವಜೀವಿ. ತಮ್ಮ ಸಹಧರ್ಮಿಣಿಯ ಎಲ್ಲ ಬಯಕೆಗಳನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಸಹಜಸಾಧು ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಈಡೇರಿಸಿಕೊಟ್ಟರು. ಎಂತಲೇ ಸೌ. ಶಾಮಲಾದೇವಿಯವರಲ್ಲಿ ಸುಪ್ತವಾಗಿದ್ದ ಕಲಾರಸಿಕತೆ ಹೂವಾಗಿ ಪರಿಮಳಿ-ಸಿತು. ಕಾರ್ಯೋತ್ಸಾಹಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ನಿರ್ದೇಶ ದೊರೆತು ಇವರಿಂದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕೆಲಸಗಳು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ನಡೆದವು.

ಇವರದು ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಸ್ವಚ್ಛಂದ ವೃತ್ತಿ; ಮುಕ್ತಮನಸ್ಸು. ಬಾಯಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಕೈಯೂ ಸಡಿಲು. ದುಡ್ಡು ಖರ್ಚುಮಾಡುವಾಗ ಇತಿಮಿತಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರದಲ್ಲಂತೂ ಇವರದು ಎತ್ತಿದ ಕೈ. ಖರ್ಚು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಆಗಲಿ, ಸತ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಚ್ಯುತಿ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲಾವ-ಕಾಶದಲ್ಲೇ ಎಲ್ಲಾ ಅಣಿಗೊಳಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಮಾಜ ಸೇವಕಿ ಹೇಗೋ ಅಷ್ಟೆ ಉತ್ತಮ ಗೃಹಿಣಿ. ಮನೆಕೆಲಸದಲ್ಲೂ ಅಷ್ಟೇ ದಕ್ಷತೆ ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂಥ ಕೆಲಸ ಬರುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಇದ್ದಿಲ್ಲ. ಕಸುರಿನ ಕೆಲಸಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದ ಕೆಲಸದಲ್ಲೇ ಇವರಿಗೆ ಶ್ರದ್ಧೆ ಬಹಳ. ಈ ಹೆಚ್ಚಿನ ಖರ್ಚು-ವೆಚ್ಚಗಳೂ ಹೇಗೋ ನಡೆದು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಶ್ರೀ. ರಾಮಚಂದ್ರರಾಯ ರಿಗೆ ಖರ್ಚಿನ ಅಂಕಿ ಸಂಖ್ಯೆ ನೋಡಿ ಹೆದರಿಕೆ, ನಡೆಯುತ್ತದಲ್ಲಾ ಎಂದು

ಆಶ್ಚರ್ಯ, ತಮ್ಮ ಪತ್ನಿ ನಡಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಾಳಲ್ಲಾ ಎಂಬ ಸಂತೋಷ ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಆಗುತ್ತಿರಬೇಕು.

ಮದುವೆಯಾದ ಹೊಸದರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ದಿನ ಬೇನೆ-ಬೇಸರದಲ್ಲೇ ಹೋಯಿತು. ಮತ್ತೆ ಆಗ ಕಟ್ಟು ಕಟ್ಟಳೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಜೀವಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟು ನೆಮ್ಮದಿ ಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಪಂಜರ ತೆರೆದಾಗ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಕಾರ್ಯ ಕರೆಯಿತು. ಹತ್ತು ವರ್ಷಕಾಲ ವಿವಿಧ ರಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸೋತೆವೆನ್ನದೆ ದುಡಿದರು. ನಮ್ಮ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ದುಡಿಯುವ ಜನಕ್ಕೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹದ ಜತೆಗೆ 'ಮಾತು' ಬರುವದು ರೂಢಿ. ಇವರು ಯಾವ ಮಾತಿಗೂ ಗಮನಕೊಡದೆ ಕಾರ್ಯ ಸಾಧಿಸಿದರು.

ಇಷ್ಟುಕಾಲ ಕಹಿ-ಸಿಹಿಯುಂಡ ಜೀವ ಬೇಸತ್ತಿತ್ತು. ಕೆಲಕಾಲ ಹಾಯಾಗಿ ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ಇರಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದರು. ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರ ರಾಯರೂ ಹಾಗೇ ಬಯಸಿದರು. ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿದ್ದು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆ-ಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿನ ಎಲ್ಲ ಸಾರ್ವ-ಜನಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ನಿವೃತ್ತಿಪಡೆದು 'ಜಯಕರ್ನಾಟಕ'ದ ಸಕಲ ಕಾರ್ಯ-ಭಾರವನ್ನೂ ಮಾನ್ಯರೊಬ್ಬರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದರು. ಇಂದೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ವಾರ್ತಾಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಕುಟುಂಬ ಸಮೇತರಾಗಿ ತೆರಳಿದರು.

ಸೌ. ಶಾಮಲಾದೇವಿ ಈಚಿನ ಹೆರಿಗೆಯ ಆಲಸ್ಯದಿಂದ ಬಹಳ ಬಳಲಿದ್ದರು. ಚಿಕಿತ್ಸೆ ನಡೆದೇ ಇತ್ತು. ಇಂದೂರಿನಲ್ಲಿ ಪತಿಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಆರೈಕೆ ನಡೆಯಿತು. ಆದರೂ ಬೇನೆ ಜಗ್ಗಲಿಲ್ಲ. ಹುಟ್ಟಿದೂರಲ್ಲೇ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಹೊಂದಬೇಕೆಂದು ತಾಯಿ-ತಂಗಿ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಇಳಿದರು. ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಬೇನೆ ಬಲಿತಿತ್ತು. ಉಬ್ಬಸದ ಬಳಲಿಕೆಯಲ್ಲೇ ಹೃದಯ ವಿಕಾರದಿಂದ ಮೊನ್ನೆ ತಾ. ೧-೧೧-೪೩ನೆಯ ದಿನ ಇಹಯಾತ್ರೆ ಮುಗಿಸಿದರು.

ಸೌ. ಶ್ಯಾಮಲಾದೇವಿ ಕುಟುಂಬ ವತ್ಸಲರು. ಎರಡು ಹೆಣ್ಣು ಎರಡು ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳಿವರಿಗೆ. ಕಡೆಯಮಗು ಏಳು ತಿಂಗಳಿನ ಹಸುಗೂಸು. ಹಿರಿಯ ಹುಡುಗಿಗೆ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಬಂದಿದೆ. ತಾಯಿಯ ಅಗಲುವಿಕೆ ಅವಳು ಸಹಿಸಲಾರಳು ಆದರೆ ಪಾಪ! ಅವಳು ಸಹಿಸಬೇಕಷ್ಟೆ. ನಡುವೆ ಇರುವ ಎರಡು ಗಂಡುಮಕ್ಕಳು ಏನೂ ತಿಳಿಯದ ಅಲ್ಲಡ ಹಸುಳೆಗಳು....ಪತಿ ಎಲ್ಲಾ ಸಹ-ಧರ್ಮಿಣಿಗೇ ಒಪ್ಪಿಸಿ ತನ್ನ ಕೆಲಸ ಮಾತ್ರ ಮಾಡುತ್ತ ಬಂದ ತಿಳಿದೂ ತಿಳಿಯದ

ಭಾವಜೀವಿ. ಅವರನ್ನೆಲ್ಲ ತನ್ನ ದೋಣಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಭುಜ ಬಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟುಹಾಕಿ ದೋಣಿ ಸಾಗಿಸಿದ ಧೀರ ನಾವಿಕಳಾದ ಸೌ. ಶ್ಯಾಮಲಾದೇವಿ ಕೈ ಸೋತು ಮುಳುಗಿದರೆ ನಡುನೀರಲ್ಲಿರುವ ಈ ಜೀವಿಗಳ ಗತಿ ಏನಾಗಿರಬೇಡ!

ಪರಮಾತ್ಮ ಲೀಲೆಗೆ ಎದುರಿಲ್ಲ. ಮೃತರಿಗೆ ಶಾಂತಿಕೋರುವುದು- ಆ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಕುಟುಂಬದವರಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುವುದು ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯವಷ್ಟೆ!

ಕುಲಕರಣಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ

ತುಂಬಿಕೊಂಡದ್ದಲ್ಲವಾದರೂ ಸದಾ ನಗು ತುಂಬಿದ ಮುಖ; ಆರ್ದ್ರ-ವಾದ ನೋಟ; ವಿಶಾಲವಾದ ಹಣೆ. ಭುಜಕ್ಕೆ ತೊನೆದಾಡುವ ವಿರಳವಾದ ಕೂದಲು; ನೀಳವಾದ ತೋಳು; ಆಳು ಎತ್ತರವಲ್ಲವಾದರೂ ನಿಲುವಿಕೆ ಕಿರಿದಲ್ಲ. ದೇಹ ಬಡಕಲು-ಬಡಕಲು.

ಇವರ ಬಾಯೊಡನೆ ಕೈಯೂ ಮಾತಾಡುತ್ತದೆ; ಮೈಯೂ ಮಾತಾಡುತ್ತದೆ. ಒಮ್ಮೆ ಕೈಲಾಸಂ ಬಂದು ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ದಿನ ನಿಂತರು. ಶ್ರೀನಿವಾಸರು ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ ಅವರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರು. ಮುಂದೆ ಸ್ವಯಂ ಅಭಿನಯ ಸುರುವಾಯಿತು. ಕೈಲಾಸಂ ಅವರ ಹೋಂರೂಲು, ಗಂಡಸ್ಕತ್ರಿ; ಶ್ರೀರಂಗರ ಎಲ್ಲ ನಾಟಕಗಳ ಎಲ್ಲ ರಂಗಗಳು; ಮ್ಯಾಕ್‌ಬೆತ್‌ದಲ್ಲಿಯ ಖಡ್ಗ ದೃಶ್ಯ ಇವರ ನಟನ ಕಲೆಯ ಕಿಡಿಗಳಾಗಿ ಸಿಡಿದವು. ಶ್ರೀರಂಗರ 'ಎಡವಿದ ಕಂದೀಲು' ಅಭಿನಯಿಸುತ್ತ ಸ್ವಂತ ಅನುಭವವೊಂದು 'ಎಡವಿದ ತಂಬಿಗೆ' ಎಂಬ ದೃಶ್ಯವಾಯಿತು. ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ವೈಯಕ್ತಿಕವಾಗಿ ಅಭಿನಯಿಸಿದ್ದೇ ಹೆಚ್ಚು....ಎಂತಲೇ ಶ್ರೀರಂಗರ ನಾಟಕಗಳ ಚಮತ್ಕಾರಪೂರ್ಣ ಮಾರ್ಮಿಕ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಇವರು ತಮ್ಮ ಅಭಿನಯದ ಅನುಕೂಲತೆಗೆಂದು 'ಕಾಮದಹನ' ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಆಯ್ದು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು.

ಆ ಐದು ವರುಷಗಳಲ್ಲಿ (೧೯೩೦–'೩೫) ಇಂಥ ಊರೆನ್ನಲಿಲ್ಲ—ಇಂಥ ಶಾಲೆಯೆನ್ನಲಿಲ್ಲ. ಕಾಡಿ ಬೇಡಿಯಾದರೂ ಆಮಂತ್ರಣ ಪಡೆದು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಓಡಾಡಿದರು. ನಾಲ್ಕು ಜನ ಗೆಳೆಯರು ಸೇರಿದಾಗ ಇವರು ಇದ್ದರಾಯಿತು. ಇವರನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿದ್ದೇ—ಇವರು ಎದ್ದದ್ದೇ. 'ಧಡ–ಧಡ.... ಯಾರದು ?....ನಾನು; ಬಾಗಲ' ಎಂದು 'ಎಡವಿದ ತಂಬಿಗೆ' ಸುರುವಾಯಿತೇ. ಹೆಣ್ಣಿನ ಮಾತು ಬಂದಾಗ ಮೈ ಮಣಿಸಿ ಗೋಣು ಕೊಂಕಿಸಿ ಬೆರಳು ಬಳ್ಳಿಯಾಡಿಸಿ ಮಾತು ಎಳೆಯುವುದನ್ನು ನೆನಸಬೇಕು. ಸೀರೆಯುಟ್ಟು ವೇಷ ಕಟ್ಟಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಎದುರಿಗೆ ಇವರು ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಸಾಕು; ಯಾರೋ ಒಬ್ಬಳು ಸುಳಿದಾಡಿ ಮಾತಾಡಿ ಹೋದಂತೆ ಕಣಸುಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಆಗಿನಿಂದ ಈಗಿನ

ವರೆಗೆ ಹಲವರು ಇವರನ್ನು ಅನುಕರಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಅವು ಇನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳೇ.

ಮಲ್ಲಸಜ್ಜನ ವ್ಯಾಯಾಮಶಾಲೆಯ ಈ ಲಾರೀ ಗುರು 'ಮಕ್ಕಳ ಕೂಟ' ಕ್ಕೆಂದು ಕಾರಂತರ ಪುತ್ತೂರಿಗೆ ಹೋದ. ಕಾರಂತರ ಜೀವನಸಾಹಸ, ಅವರ ವಿಲಕ್ಷಣ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಇವರ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನೆಳೆದವು. ಅಂದಿನಿಂದ ಇವರೂ ಪ್ರಯೋಗಪಟುವಾಗಿ ಕಂಡ ಕಲೆಗೆ ಕೈಯಿಕ್ಕತೊಡಗಿದರು.

೧೯೩೦ರಲ್ಲಿ ರಾಗಿಣೀದೇವಿ ಬಂದಳು ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ. ಅವಳ ಆ ಗಾನಮಾಧುರಿ, ನೃತ್ಯವೈಖರಿ ಈ ಪ್ರಯೋಗಶೀಲ ಉತ್ಸಾಹಿ ನಟನನ್ನು ಸೆಳೆದವು. ಅಂದೇ ಗೆಜ್ಜೆ ಕೊಂಡದ್ದು. ಸುರುವಾಯಿತು—ಕೂತಲ್ಲಿ ನಿಂತಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕುವುದು. ಕಾಲಿಗೊಂದು ತಾಳ ಹತ್ತಿತೋ ಅಂದೇ ನಿಲುಗನ್ನಡಿ ಬಂತು. ಮತ್ತೇನು—ಕೈ ಮಣಿಸುವುದು—ಮೈ ಮಣಿಸುವುದು ಆರಂಭ. ಎರಡು ಕೈ ಎರಡು ಹಾವಾಗಿ ಆಟವಾಡಿದವು. ಹಸ್ತ ಹೆಡೆಯಾಗಿ, ಬೆರಳು ಕಣ್ಣಾಗಿ ಕುಣಿದವು. ಆ ಸರ್ಪಪ್ರಣಯದ ಆರ್ದ್ರವಾದ ನೋಟ, ಆ ಬೇಟ, ಆ ಕೂಟ—ವಿರಹಿಗಳ ಎದೆ ಉರಿಸಿತು. ಅಂದಿನ ಆ ಪ್ರಥಮ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಇಂದಿನ ಈ ಆಸೆ ನಿಂತಿತ್ತು.

ಆಗಲೇ ಉದಯಶಂಕರರ ಮಂಡಲ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಬಂತು. ನೋಡಿ ಅವರ ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿಯಿತು ಇವರಿಗೆ. ಅವರ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಗೂ ಹಾಜರ. ಮಂಡಲ ಬೆಳಗಾವಿಗೆ–ಪುಣೆಗೆ ಹೋದರೆ ಶ್ರೀನಿವಾಸರು ಹಿಂದೆ ಹಿಂದೆ ನಡೆದರು. ಮುಂಬೈಗೆ ಹೋದರೆ ಅಲ್ಲಿಗೂ ಬೆನ್ನಹತ್ತಿದರು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಶಂಕರರ ಪರಿಚಯವಾಗಿತ್ತು. ಒಂದು ದಿನ ಉದಯಶಂಕರರ ತಾಲೀಮಖಾನೆಯ ದರ್ಶನ ಲಭಿಸಿತು. ಅಂದಿನಿಂದ ಇವರ ನೃತ್ಯಕಲೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಹೊಸ ಬೆಳಕು ಬಿತ್ತು. ನೃತ್ಯಕ್ಕೊಂದು ನಯ ಬಂತು; ಅರ್ಥ ಬಂತು.

ಬಡತನದ ಜೀವನ. ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲೇ ಮದುವೆಯಾಗಿದೆ. ಕಂಡ ಕಲೆಗೆ ತಕ್ಕೆ ಬೀಳುವ ಈ ಕಾಲೇಜ ಕುವರನಿಗೆ ಮನೆಯವರ ಸಹಾಯ ನಿಲುಕಬೇಕಲ್ಲ. ಹೆಂಡತಿ ಗಂಡನೊಡನೆ ನಿಲ್ಲಬೇಕಷ್ಟೇ. ಕಾಲೇಜ ಅಭ್ಯಾಸದ ಹಟ ಬೇರೆ. ಕಲೆಯದೊಂದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಹುಚ್ಚು. ಸಂತೆಗೆ ಹೋಗಿ ಕಾಳು ತರದೆ ಸಿನೆಮಾ ನೋಡಿ ಸರಿ ರಾತ್ರಿಗೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದದ್ದೆಷ್ಟು ಸಲವೋ.

ಬರುವಾಗ ಜೇಬು ತುಂಬಿ ತಂದ ಚುರಮುರಿ ಕಾಳೇ ಆಹಾರ ಈ ನವದಂಪತಿ ಗಳಿಗೆ. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕಲಾಪ್ರಿಯ ಹುಚ್ಚರೊಡನೆ ಮಾತಾಡುತ್ತ ಅವರನ್ನು ಮನೆಯ ವರೆಗೂ ಸಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವುದು. ಅವರಿಗೆ ಈ ಸುದಾಮನ ಆತಿಥ್ಯ ಸಲ್ಲಬೇಕು.

ಶ್ರೀನಿವಾಸರಿಗೆ ಮೊದಲು ಹಿಡಿದ ಹುಚ್ಚು ಸಾಹಿತ್ಯ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಣೆ-ಯೆಂದರೆ ಇವರ ರಸಮಯ ದಾಂಪತ್ಯ. ಹೆಂಡತಿಯೊಡನಾಡಿದ ' ಹುಚ್ಚು-ಹುಚ್ಚು ' ಮಾತುಗಳೇ ಇವರ ಕಲೆಯ ಕುಂಚಿನಿಂದ ಬಣ್ಣಗೊಂಡು 'ಸಂಪಿಗೆ' ಯಾಗಿ ಪರಿಮಳಿಸಿವವು. 'ಸಂಪಿಗೆ'ಯಲ್ಲಿಯ ಕತೆಗಳು ನಿಜವಾಗಿ ಪ್ರಣಯದ ಹುಚ್ಚಾಟಗಳೇ. ಅಲ್ಲಿ ಇವರು ಬಾಳುತ್ತಿದ್ದ ಬಡತನದ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಎಡೆ ಇಲ್ಲ; ತಾರುಣ್ಯದ ರಸವಿಲಾಸ ಹರಿದಿದೆ ಆ ಕತೆಗಳಲ್ಲಿ. 'ಹೊಸ ಬಾಯಿ'ಯ ಉಡುಗೊರೆ;'ಅವಳ ಕಾಗದ'ದ'**ಹೆಡ್ಡ ಕಿಯು ನಮಸ್ಕಾರ**', 'ತಲೆಶೂಲಿ'ಯ ಆನಂದ; 'ಸಂಪಿಗೆ' ಕವನ, 'ಒಂದೇ ಬಿಲ್ಲಿ'—ಅವೆಲ್ಲ ಇಂದಿಗೂ ನವೀನವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ಪ್ರಣಯಗಂಗೆಯ ಝರಿಗಳು.

ಮುಂದೆ ಪ್ರೇಮ ಪತ್ರಿಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರು. ತಾವು ಒಳ್ಳೆ ನಟರಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು ಎಂ. ಪೀರರನ್ನು ನಟವರ್ಯರನ್ನಾಗಿ ಎತ್ತಿಹಿಡಿದು ಒಂದು ಲೇಖನ ಬರೆದರು. ತಮ್ಮ ನೃತ್ಯಕಲೆಯ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಉದಯಶಂಕರರ ಪರಿಚಯವನ್ನೂ ಬರೆದು ಪ್ರೇಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಆ ಲೇಖನದೊಡನೆ ಉದಯಶಂಕರರ ಒಂದೆರಡು ನೃತ್ಯಭಂಗಿಗಳಿದ್ದವು. ಆ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿಯ ಉದಯಶಂಕರರ ಹೋಲಿಕೆ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಲ್ಲೂ ಕಂಡಿತು. ಆದರೆ ಆ ಸುಖ, ಆ ಅನುಕೂಲ ಇವರಿಗೆಲ್ಲಿ? ಆ ಬೆಂಬಲ ಇವರಿಗೆ ದೊರೆತರೆ ಇವರೊಬ್ಬ ಅಭಿನವ ಶಂಕರರಾದಾರು.

ಮುಂದೆ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ, ನಾಡಹಬ್ಬದಂಥ ಉತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿ ಇವರ ನೃತ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ನಡೆದವು. ಇವರು ತಮ್ಮ ಕಲೆಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಧಾರವಾಡದ ವನಿತಾಸೇವಾ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲಿಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಯರಿಗೆ ನೃತ್ಯಕಲೆಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೊಟ್ಟದ್ದಾಯಿತು.

ಜಮಖಂಡಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಲನದ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಹಿರಿಯ ಸಾಹಿತಿಗಳ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಇವರದೊಂದು ಪ್ರಯೋಗ ನಡೆಯಿತು.

'ತುಂಗಾತೀರ', 'ಭಸ್ಮಾಸುರ–ಮೋಹಿನಿ', 'ಹಾವಾಡಿಗ' 'ರಾಧಾಕೃಷ್ಣ', ನೃತ್ಯಗಳು—ನಮ್ಮ ಜನರ ಕಣ್ಣ ಹಬ್ಬಗಳಾದವು.

ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಇವರದೊಂದು ಮೇಳವೇ ಮೇಳೈಸಿತ್ತು. ಬಳ್ಳಾರಿಯ ನಟಶ್ರೇಷ್ಠ ರಾಘವಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಇವರ 'ಕನ್ನಡ ತಾಂಡವ ಮಂಡಲ' ಮೊದಲಾಯಿತು.

ಶ್ರೀನಿವಾಸರು ತುಂಬ ಉತ್ಸಾಹಿತರಾದರು. ಗುಬ್ಬಿ ಕಂಪನಿಯವರಿಗೆ ಒಂದು ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸಭಾನೃತ್ಯ ಹೊಂದಿಸಬೇಕೆಂದು ಆಸೆಯಾಯಿತು—ಕರೆ ಬಂತು ಶ್ರೀನಿವಾಸರಿಗೆ.

ಅಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಅನುಕೂಲ–ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಗಳ ಜತೆಗೆ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಒಂದೆರಡು ಫಿಲ್ಮ ಕಂಪನಿಯವರನ್ನು ಇವರ ಕಲೆ ಆಕರ್ಷಿಸಿತು. ಕೆಲವು ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನೃತ್ಯ ದಿಗ್ದರ್ಶಕರಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರು.

ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ ತೃಪ್ತಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮಲಬಾರದ ಕಥಕ್ಕಲಿ ನೃತ್ಯ ಕಲಿಯುವ ಹಂಬಲ. ಹೇಗೋ ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಟರು. ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳಿನ ತಪಸ್ಸು ಎಂಬಂತೆ, ಗರಡಿ ಸಾಧನದಂತೆ ಆ ಗುರುಪೀಠದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿಯ ಕಲಾಭ್ಯಾಸವೊಂದು ಇಂದಿನ ವಿದ್ಯಾ-ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿಯಂತೆ ನಿತ್ಯ ನಿಯಮವಲ್ಲ. ಗುರುವಿನ ಒಲವರಿತು ನಡೆಯಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೂ ಸಲ್ಲುವ ಗೌರವ ಒಂದೇ ಬಗೆಯದು. ಅದೊಂದು ಪುರಾಣಕಾಲದ ಗುರುಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧ. ಆದರೆ 'ಫೀ' ಮಾತ್ರ ಇಂದಿನ ಕಾಲೇಜಿಗೂ ಮೀರಿದ್ದು. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಕಥಕ್ಕಲಿ ನೃತ್ಯಕಲೆ ಬದುಕಿ ಬಾಳುತ್ತಿದೆ.

ಈ ಕಲೋಪಾಸಕನಿಗೆ ನೃತ್ಯಕಲೆ ಶಾಸ್ತ್ರಬದ್ಧವಾಗಿ ಪರಿಚಯವಾಯಿತು. ಪರಿಷತ್ತಿನ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಹಬ್ಬದ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಇವರ ಪ್ರಯೋಗ ಅಪೂರ್ವವಾಗಿತ್ತು. ಅಂದು ಜಮಖಂಡಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಪ್ರಯೋಗ ಇಂದು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿದು ನಯವಾಗಿ ಬಹುಮುಖವಾಗಿ ಕೊನರಿ ನಿಂತುದನ್ನು ಕಂಡು ಮೆಚ್ಚಿದರು ನಮ್ಮ ಜನ.

'ತಲ್ಲೀ ಪ್ರೇಮ' ಎಂಬ ತೆಲಗು ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸರು ಸ್ವತಃ ಕಾಮ-ರತಿ ನೃತ್ಯವೊಂದನ್ನು ಖಹುರಮ್ಯವಾಗಿ ಕಲಾಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೋರಿಸಿದರು.

ಅಲ್ಲಿಯ ಹಸ್ತವಿನ್ಯಾಸ, ಹೆಜ್ಜೆಯ ತಾಳ–ಲಯಗಳು ದೃಷ್ಟಿಯ ಅರ್ಥ-ಪೂರ್ಣ ಚಲನವಲನ, ಆ ಕೊರಳು, ಆ ಕಟಿ ಅದೆಷ್ಟು ಕಲಾಮಯವಾಗಿ ಆಟವಾಡಿದವು! ಆ ಕೈಚಳಕ ಹೃದಯಕ್ಕೊಂದು ಅರ್ಥ ಬೋಧಿಸಿತು. ಆ 'ಮುದ್ರೆ'ಗಳೋ ನೃತ್ಯದ ಜೀವಜೀವಾಳ. ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣ ಹೂವಿನದಾದರೂ ಅದರ ಕೂರ್ಪು ಇನ್ನು ಯಾವುದಕ್ಕುಂಟು ? ಬರಿ ಕೈ ಎಳೆದುಬಿಟ್ಟ ಬಾಣವೇ ವಿರಹಿಗಳ ಎದೆ ಚುಚ್ಚಿದಂತೆ—ಅಷ್ಟು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿತ್ತು, ಆ ದ್ವಂದ್ವನೃತ್ಯ. ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ದುರ್ದೈವವೆನ್ನಬೇಕು. ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಕಲಾಪ್ರೇಮಿಗಳ ಕಣ್ಣು ಹೊರನಾಡಿನಿಂದ ಇನ್ನೂ ಕಿತ್ತಿಲ್ಲವೆನ್ನಬೇಕು. ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಸಿರಿವಂತರ ಹಣಕ್ಕೆ ಬ್ಯಾಂಕಿನ ಬಡ್ಡಿಯಲ್ಲದ ಬಳಕೆ ಬೇಡವಾಗಿರಬೇಕು. ಎಂತಲೇ ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿಯೂ ಕನ್ನಡ ಸಿನೆಮಾ ಕಂಪನಿಗಳು ಒಂದು-ಒಂದು. 'ಗುಬ್ಬಿ-ಬಾಲಾಜಿ'ಯವರ '**ಸುಭದ್ರ**'ದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸರು ನೃತ್ಯ ದಿಗ್ದರ್ಶಕ-ರಾಗಿ ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಮದರಾಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ನೃತ್ಯಕಲಾಶಾಲೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದಕ್ಷಿಣದ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ನಟಿ ಕಾಂಚನಮಾಲೆಗೆ ನೃತ್ಯಗುರುವಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಕೆಲಸ-ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಇವರು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಕೈ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. 'ದೀಪದ ಕೆಳಗೆ' ಎಂಬ ಇವರ ಕಾದಂಬರಿ ಫಿಲ್ಮ ಕಂಪನಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಜೀವನದ ಒಂದು ಭಾವಕಥೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಮನೋವಿಶ್ಲೇಷಣ ಬಹಳ ಕುತೂಹಲಕಾರಿಯಾಗಿದೆ ಪ್ರೇಮ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಪುಸ್ತಕ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಮದರಾಸಿನ ರೇಡಿಯೋದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಸುದ್ದಿಯ ಸೂರಪ್ಪ ಕೆಲದಿನ ಇವರೇ ಆಗಿದ್ದರು. ಮೈಲಾಪುರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕನ್ನಡ ವಾಚನಾಲಯ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ಕಿಸೆಯಲ್ಲಿ 'ಪ್ರೇಮ'. ಒಂದರಲ್ಲಿ ವಾಚನಾಲಯ, ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ನೃತ್ಯ-ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಸಿನೆಮಾ. ಹೀಗೆ ನೂರು ಕೆಲಸ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರೂ ಹೊಸ ವಿಚಾರ ಬಂದರೆ ಅದನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವ ಉತ್ಸಾಹ ಇವರಲ್ಲಿ ಚಿರಂತನವಾಗಿದೆ.

ಕೈಕೊಂಡ ಕೆಲಸ ಪೂರೈಸುವ ಮುನ್ನ ಇನ್ನಷ್ಟು ಕೆಲಸ ಕಟ್ಟಿ-ಕೊಳ್ಳುವ ಹುರುಪು ಇವರ ಮೈಗೂಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಒಂದರ ವ್ಯವಸ್ಥೆ

ಅಷ್ಟು ಕೆಟ್ಟರೆ ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟು ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿರುವುದು ಇವರ ರೀತಿ.

ನೃತ್ಯಕಲೆಯ ಹಾಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಇವರು ಹತ್ತಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದರೆ—ಇಲ್ಲವೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದಾಗ ನೃತ್ಯಕಲೆ ಇವರನ್ನು ಸೆಳೆಯದಿದ್ದರೆ ಇವರಿಂದ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೇವೆಗೆ ಬದ್ಧಕಂಕಣರಾದ ಸಾಧಕರು ಹಲವರಿದ್ದಾರೆ. **ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಿದ್ಧರೂ** ಕೆಲವರಿದ್ದಾರೆ. ಎಂತಲೇ ಇವರಿಂದ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದ ಸಾಹಿತ್ಯಕಾರ್ಯ ವೊಂದು ಲೋಪವಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇವರಿಗೆ '**ಕುಣಿತದ ಹುಚ್ಚು**' ಹಿಡಿದಿರದಿದ್ದರೆ ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ನಾಡಿಯೊಂದು ನಿರ್ಬಲವಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು.

ಆದರೆ ಈ ಕಲಾವಿದನ ಸೇವೆ ನಮ್ಮ ನಾಡಿಗೆ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಎಂದು ಸಲ್ಲಬೇಕೋ........ಈ ಹಿತ್ತಲಗಿಡ ಎಂದು ಮದ್ದಾಗಬೇಕೋ...... *

---

* ಈ ಲೇಖನ ಬರೆದು ಆಗಲೆ ಐದು ವರುಷವಾಯಿತು. ಈಚೆಗೆ ಗ। ಶ್ರೀನಿವಾಸರ ನೃತ್ಯಕಲೆಯ ಪ್ರಗತಿ ಬಹುಮುಖದಲ್ಲಿ ಆಗಿದೆ. ಶಿವಮೊಗ್ಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ—ನಂತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಬಹುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅವರು ತಮ್ಮ 'ನೃತ್ಯ ಭಾರತಿ' ಮೇಳದೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಯೋಗ ನಡೆಸಿದರು. ಅವರ ಮೇಳದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುವ ಯೋಗ ನನಗೆ ಒದಗಿತ್ತು. ಅಗಿನ ರಸಾನುಭವವನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ಬರೆಯುವಷ್ಟು ವಿಷಯ ವಿಸ್ತಾರವಿದೆ. ಅದನ್ನು ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಬರೆಯಲು ಹವಣಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಗ। ಎಸ್. ಕೆ. ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರು ಈಚೆಗೆ ಶ್ರೀನಿವಾಸರ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಲೇಖನ ಬರೆದು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರಿಂದ ಶ್ರೀನಿವಾಸರ ಈಚಿನ ಕಲಾ-ಪ್ರಗತಿಯ ಕಲ್ಪನೆ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಆಗುವದು.

— ಲೇಖಕ

ನಾನು ಕಂಡ ಗೌರಮ್ಮ

ಜಮಖಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಕ. ಸಾ. ಸಮ್ಮೇಲನದ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಗೌರವರ್ಣದ, ಅಷ್ಟು ಎತ್ತರವಲ್ಲದ, ತೆಳ್ಳಗಿದ್ದರೂ ಹಾಗೆ ಕಾಣದ, ಒಬ್ಬ ಮಹಿಳೆ ಕುಳಿತದ್ದನ್ನು ನೋಡಿದೆ. ಉಟ್ಟದ್ದೊಂದು ಖಾದಿಯ ಬಟ್ಟೆ; ತೊಟ್ಟದ್ದೂ ಖಾದಿಯೇ. ಮೂಗಿಗೊಂದು ಹರಳಿನ ಮೂಗುಬಟ್ಟು. ಉಳಿದ ಯಾವ ಆಭರಣವೂ ಇಲ್ಲ. ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಅದೊಂದು ಬಗೆಯ ಒಳನೋಟ. ಮುಖದಲ್ಲಿ ಅದೇನೋ ಒಂದು ಗಂಭೀರ ಭಾವ. ಆದರೂ ಯಾರಾದರೂ ಮಾತನಾಡಿಸಿದರೆ ಮೊದಲು ನಗೆ, ಆಮೇಲೆ ಮಾತು. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ನಗು ಅಷ್ಟೇ ನುಸುಳಿ, ಮಾತುಬಾರದೆ ಉಳಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಒಮ್ಮೆ ನೋಡಿದರೆ ಸಾಕು; ಇವರ ಪರಿಚಯವಾಗಬೇಕು ಎನಿಸುವಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ.

ಅವರು ಕೊಡಗಿನವರೆಂದು ತಿಳಿದಾಗ ನನಗೆ ತುಂಬ ಕುತೂಹಲವಾಯಿತು. ಮತ್ತೆ ವಿಚಾರಿಸುವಾಗ ಅವರೇ ಶ್ರೀಮತಿ ಗೌರಮ್ಮ—ಮಿಸೆಸ್ ಬಿ. ಟಿ. ಜಿ. ಕೃಷ್ಣ—ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬಹಳ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು.

ಅದಕ್ಕೂ ಮೊದಲು "ರಂಗವಲ್ಲಿ"ಕಥಾ ಸಂಗ್ರಹದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ, ಪತ್ರ-ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಅವರ ಪರಿಚಯವಾಗಿತ್ತು. ಹಿಂದೆ "ಜಯಕರ್ನಾಟಕ" ದ ಸಣ್ಣಕತೆಗಳ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯನ್ನು ಪಡೆದ 'ಒಂದು ಪುಟ್ಟ ಚಿತ್ರ' ಓದಿದಾಗ, ಅದನ್ನು ಬರೆದವರ ಬಗ್ಗೆ ಏನೋ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆದರ ಹುಟ್ಟಿತ್ತು. ಮುಂದೆ ಒಂದೆರಡು ಕತೆಗಳು 'ಜ. ಕ.' ದಲ್ಲಿ ಬಂದವು. 'ಕೆಲವು ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳು' ಎಂಬ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿಯ 'ಕೌಸಲ್ಯಾನಂದನ' ಎಂಬ ಕತೆ ನನಗೆ ಬಹಳ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯಾಯಿತು. ಅದರಲ್ಲಿಯ ವಸ್ತು—ವಿವರಣೆ, ಆ ಕಲಾಪೂರ್ಣ ಮುಕ್ತಾಯ ನನಗೆ ತುಂಬ ಆನಂದಕೊಟ್ಟವು. 'ಅಂತೂ ಕನ್ನಡ ಮಹಿಳೆಯರೂ ಇಂತಹ ಉತ್ತಮ ಕತೆ ಬರೆಯುತ್ತಾರಲ್ಲ!' ಎಂದು ಹೆಮ್ಮೆ ತಾಳಿದೆ. ಅಂದು ಪಟ್ಟ ಆ ಆನಂದ, ತಳೆದ ಆ ಹೆಮ್ಮೆ ನನ್ನನ್ನು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳದೇ ಒಂದು ಕಥಾಸಂಗ್ರಹ ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಸಾಹಸಕ್ಕೆಳಸಿತು. ಆ ಕೆಲಸ 'ರಂಗವಲ್ಲಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಾಯಿತು.

'ರಂಗವಲ್ಲಿ' ಯಲ್ಲಿಯ ಗೌರಮ್ಮನವರ 'ಮನುವಿನ ರಾಣಿ' ಎಂಬ ಕತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಬಂದ ಕೆಲವು 'ಪ್ರಶಂಸೆ' ಗಳನ್ನು ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದಾಗ, ಅವರು ತಮ್ಮ ಆ ಕತೆಯ ವಿಷಯಕ್ಕಿದ್ದ ಅತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ತಾವೆ ಸೂಚಿಸಿದರು. ಆಗಲೇ ಅವರು ಹೊಗಳಿಕೆಗೆ ಹಿಗ್ಗುವವರಲ್ಲ—ಎನಿಸಿತು.

ಅದುವರೆಗೆ ಪ್ರಕಟವಾದ ಅವರ ಕತೆಗಳನ್ನೋದಿದ ನನಗೆ ಒಂದೇನೊ ಆಶೆ: ಇವರದೊಂದು ಕಥಾಸಂಗ್ರಹ ಪ್ರಕಟಿಸಬೇಕೆಂದು. ಆ ಮೊದಲು ನನಗೆ ಬರೆದ ಒಂದೆರಡು ಕಾಗದಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಮೈವೆತ್ತುನಿಂತ ಅವರ ಸುಸಂಸ್ಕೃತತೆ, ಹಿರಿಯಾಸೆ ನನ್ನನ್ನು ಮತ್ತಿಷ್ಟು ಆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಒತ್ತಾಯ ಪಡಿಸಿದವು.

ಜಮಖಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಗೌರಮ್ಮನವರೆಂದು ತಿಳಿದ ಮೇಲೆ ಅವ ರೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಬೇಕೆಂಬ ಆಶೆಯಿಂದ ಅವರಿಳಿದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋದೆ. ಅಲ್ಲಿದ್ದ ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತರೊಬ್ಬರು ಅವರ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಸಿದರು. ಆಗ ಅವರು ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತವರು ಎದ್ದು 'ನಮಸ್ಕಾರ' ಎಂದರು. ಅಂದಿನ ಆ ಮೊದಲ ಸಲದ ಅವರ ನಿಂತ ನಿಲುವು, ಆ ವಿನಯ, ಆ ಸಹಜವಾದ ನಗೆ ಇನ್ನೂ ನನ್ನ ಕಣ್ಣಮುಂದಿವೆ.ಊಟವಾದೊಡನೆ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಒಂದೆಡೆ ಕುಳಿತೆವು. ಆಗ ನಮ್ಮ ಮಾತಿಗೆ 'ರಂಗವಲ್ಲಿ'ಯೊಂದೇ ಆಹಾರ ವಾಗಿತ್ತು. ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳ ವಾಗ್ಯುದ್ಧದಿಂದ ನಮ್ಮ ಪರಿಚಯ ಬೆಳೆಯ ಹತ್ತಿತು. ಅವರು ಆಗಾಗ ವಿನಯ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ 'ಬೇಸರವಾಯಿತೇ ?' ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತ ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ಆ ಸವಿನಯವಾದ ಮಾತುಗಳೆ ಅವರ ಸರಳಜೀವನದ ಕುರುಹು. ಅವರು ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಎಂದೂ ಮಾತಾಡಿದವರಲ್ಲ. ಅಂದು ಕವಿಸಮ್ಮೇಲನದಲ್ಲಿ 'ಏನಾದರೂ ಓದಿ' ಎಂದು ನಾವು ಕೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅವರು 'ದಮ್ಮಯ್ಯ ಬೇಡಿ' ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು; ಕೊಡಗಿನ ಪರವಾಗಿ ಅಧ್ಯಕ್ಷರ ಆಯ್ಕೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎದ್ದುನಿಂತು ಹೇಳಿದ ಒಂದೇ ಮಾತಿಗೆ ಮೈಯೆಲ್ಲ ಬೆವೆತು ಕಾಲು ನಡುಗಿದವೆಂದು ಹೇಳಿದರು.

'ನೀವು ಹೊರಡುವಾಗ ನಮಗೇಕೆ ತಿಳಿಸಲಿಲ್ಲ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ 'ಏನೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದು ? ಕೊಡಗಿನ ಚಕ್ರವರ್ತಿನಿ—ನಾನು ಬರುತ್ತೇನೆಂದೇ? ಅಲ್ಲದೆ ಮೊದಲು ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಿ ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತೇ ?' ಎಂದು ನಕ್ಕು-

ನುಡಿದರು. ಅವರು ಯಾರೊಡನೆಯೂ ದುಡುಕಿ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು ತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ. 'ನೀವಾರು?—ಎಂದು ಅವರು ಕೇಳಿದರೆ ನಾನೇನೆಂದು ಹೇಳುವುದು?' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು.

ಜಮಖಂಡಿಯಿಂದ ತಿರುಗಿ ಬರುವಾಗ ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ—ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಒಂದುದಿನ ಇಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡೆ. ಅವರು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು. ಅಂದು ಧಾರವಾಡದ ನಿಲ್ದಾಣದಲ್ಲಿ ನಾವಿಳಿದಾಗ 'ಇಂದು ಎಂತಹ ಸಂತೋಷದ ದಿನ' ಎಂದು ನಾನೆಂದುದಕ್ಕೆ 'ಹೌದೋ?' ಎಂದು ಅವರು ನಗುತ್ತ ನುಡಿದರು.

ಗೌರಮ್ಮನವರು ಬಹಳ ವಿನೋದಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಅವರ ಹೂವಿನಂತಹ ಮಾತುಗಳು ಯಾರ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ನೋಯಿಸದೆ ಅರಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವ ರನ್ನು ಕಳಿಸಲು ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯವರೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದೆ. ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ಸ್ಟೇಶನ್ನಿನಲ್ಲಿ 'ನೀವು ಈಗ ನನ್ನ ಅತಿಥಿಗಳು; ಧಾರವಾಡದಿಂದ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ನಮ್ಮೂರ ಕಡೆಗೆ' ಎಂದು ಕಾಫಿ ಕೊಡಿಸಿದರು; ಕೂಡಿ ನಗುತ್ತ ಕುಡಿದೆವು. ಗಾಡಿ ಹೊರಡುವ ಸಮಯವಾಗಿತ್ತು. 'ಅಲ್ಲಿ ನೋಡಿ, ನಿಮ್ಮ ಮಾವ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾರೆ' ಎಂದ ರವರು. ನಾನು ತಿರುಗಿ ನೋಡಿ, ನನ್ನ ಪರಿಚಿತರಾರನ್ನೂ ಕಾಣದೆ 'ಯಾರು?' ಎಂದೆ, 'ನೋಡಿ, ನಿಮ್ಮ ಮಾವ—ಜರದ ರುಮಾಲಿನ ಯಜಮಾನ'* ಎಂದರು. ನಾವೆಲ್ಲ ಗೊಳ್ಳೆಂದು ನಕ್ಕೆವು. ಸಿಳ್ಳು ಹಾಕಿ ಗಾಡಿ ಹೊರಟಿತು. ಕಿಡಕಿಯಲ್ಲಿ ಮುಖ ಹಾಕಿ ಅವರು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾನು ಹಾಗೆಯೆ ಕಲ್ಗೊಂಬೆಯಂತೆ ನಿಂತಿದ್ದೆ. ಗಾಡಿ ಹೊರಟುಹೋಗಿದೆ; ಆದರೆ ಕಿಡಕಿಯಲ್ಲಿ ನಗುತ್ತ ಕುಳಿತ ಗೌರಮ್ಮ ಇನ್ನೂ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅವರ 'ಪತ್ರ ಕತೆ' ಗಳನ್ನೋದಿ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟ ನನಗೆ ಅವರಿಂದ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಗದಗಳು ಮತ್ತಿಷ್ಟು ಸಂತೋಷ ಕೊಟ್ಟವೆ. ಅವರ ಸುಂದರ ವಾದ—ಹಗುರಾದ ಮಾತುಗಳು, ಮಿತವರಿತ ವಿನೋದ, ಮೋಹಕವಾದ ಶೈಲಿ—ಹೃದಯವನ್ನರಳಿಸುವಂತಹವು. ಅವರೊಡನೆ ಪರಿಚಯವಾದಂದಿನಿಂದ —ಕಳೆದ ಒಂದು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ—ನನಗೆ ಅವರ ಪತ್ರಲಾಭ ಅನಂತವಾಗಿ ದೊರೆತಿದೆ.

---

* ನನ್ನ ಕತೆಯಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಪಾತ್ರ. ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಆ ಕತೆಯನ್ನು ಓದಿ ತೋರಿಸಿದ್ದೆ.

ಒಂದು ಕತೆಯನ್ನು ಅವರ ಅವಲೋಕನೆಗೆಂದು ಕಳಿಸಿದಾಗ ಕೂಡಲೆ ಅವರ ಕಾಗದ ಬಂತು. ಹೀಗೆ ಬರೆದಿದ್ದರು :*

'ನಿಮ್ಮ ಕಾಗದ ಬಂದಾಗ ನಾನು ಟೆನ್ನೀಸು ಆಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಟಪ್ಪಾಲಿನವನು ಕಾಗದ ಕೊಟ್ಟೊಡನೆಯೆ ನೋಡಿದೆ—ಯಾರದೆಂದು; ನಿಮ್ಮದು! ಇಷ್ಟರ ವರೆಗೆ ಗೆಲ್ಲುತ್ತ ಬಂದವಳು ನಿಮ್ಮ ಕಾಗದ ಓದುವ ಆತುರತೆಯಲ್ಲಿ ಸೋತೇ ಹೋದೆ. ನನಗೆ ಇದಿರಾಗಿ ಆಡುತ್ತಿದ್ದವರು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಬಹಳ ಬಹಳ ಹೊಗಳಿದರು; ನಿಮ್ಮ ಕಾಗದದಿಂದಾಗಿ ಗೆಲವು ತನಗಾಯಿತಲ್ಲಾ—ಎಂದು. ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಕಾಗದ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರಿದೆನೆಂದರೆ ನಿಮಗೆ ಕೋಪ ಬರುವುದೇನೋ. ಅಂತೂ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಜೊತೆಯಾಗಿಯೇ ಓದಿದೆವು. ಓದಿ, ಸೋತ ಬೇಸರ ಮರೆಯಿತು; ಅಷ್ಟೊಂದು ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ ನಿಮ್ಮ 'ಕುಳಿತ ಕನ್ನೆ".+

'ನನಗೆ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಿಂದಲೂ ಪತ್ರ ಬರುತ್ತಿರಬೇಕು—ಎಂದರೆ ಬಹಳ ಇಷ್ಟ. ಆದರೆ ನಾನು ಸೋಮಾರಿ. ಸಮಯಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಬರೆಯದೆ ಎಷ್ಟೋ ಜನರನ್ನು ಬೇಸರು ಪಡಿಸಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಗೌರಮ್ಮನವರು ಕತೆ ಬರೆದ ಮೇಲೆ ಅದಕ್ಕೊಂದು ಹೆಸರಿಡುವುದಕ್ಕೆ ತುಂಬ ಪೇಚಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. 'ನಾನು ಶೇಕ್ಸ್-ಪಿಯರ್ ಆಗಿದ್ದರೆ 'As you like it' ಎಂದು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದೆ' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು. ಯಾರಾದರೂ ತಮಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗಬಹುದಾದ ಹೆಸರನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದರೆ ಅವರಿಗೆ ಬಹಳ ಆನಂದವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ನಾನೊಮ್ಮೆ ಅವರಿಗೆ ತಡಮಾಡಿ ಬರೆದೆ; ಅವರದೊಂದು ಕತೆ ಬಂದಿತ್ತು. 'ಅದಕ್ಕೊಂದು ಚಂದವಾದ ಹೆಸರಿಟ್ಟು ನಿಮ್ಮ ನಿಜವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ತಿಳಿಸಿರಿ' ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದರು. ಕತೆಗೆ ಹೆಸರಿಡುವ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಬೇಗನೆ ಬರೆಯುವುದಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಬೇಸತ್ತು ಬರೆದರು : 'ಏನು ನೀವೆಲ್ಲಾ ನನ್ನ ಉದಾಸೀನಕ್ಕೆ

---

* ಇಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಪತ್ರದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ನನಗೆ ಅವರು ಬರೆದ ಪತ್ರಗಳಿಂದಲೇ ಎತ್ತಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ.

+ 'ಕುಳಿತ ಕನ್ನೆ' ನನ್ನದೊಂದು ಕತೆ.

ಪ್ರತಿ ಉದಾಸೀನ ಮಾಡಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮಾಡುವಂತೆ ತೋರುತ್ತೆ! ನೀವು ರಾಮದುರ್ಗ*ದವರು ತಾನೆ! ಮಾಡಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ!' ಎಂದು.

ಗೌರಮ್ಮನವರಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಮಾತನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವ ದಿಟ್ಟತನವಿತ್ತು. ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಮರ್ಶಕ ಶಕ್ತಿಯಿತ್ತು. ಯಾರಿಗೂ ಸೊಪ್ಪು ಹಾಕದೆ ತಮಗೆ ತೋರಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ತಮಗೆ ಸೇರದ ಮಾತನ್ನು ಅಷ್ಟೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಖಂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಬರೆಯುವ ಸಾಹಿತ್ಯ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಬೇಕು....ಅದೊಂದು ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕು .ಎಂಬ ಆಶೆ ಬಹಳವಾಗಿತ್ತವರಿಗೆ. 'ಇದು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಕೃತಿ—ಎಂಬ ಪೊಳ್ಳು ಸಹಾನುಭೂತಿಯ ಹೊರೆಯನ್ನು ನಾವೆಷ್ಟು ದಿನ ಹೊತ್ತಿರಬೇಕು? ಇದರಿಂದ ಗಂಡಸರು ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ತೃಪ್ತಿದಾಯಕ ವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತೇ? ಅವರು ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಗಂಡಸರು ಬರೆ ಯುವ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ನೋಡುವ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲೊಮ್ಮೆ ನೋಡಲಿ—ಇಲ್ಲ; ನೋಡಲಾರರವರು. ಎಂತಲೆ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ 'ರಂಗವಲ್ಲಿ'ಯ ಅದೃಷ್ಟಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸರಿಯಾದ ವಿಮರ್ಶೆ ಬರೆಯುವ ಪುಣ್ಯಾತ್ಮರೂ ಇಲ್ಲ!' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು.

ಗೌರಮ್ಮನವರ ಎಳೆಯತನದಲ್ಲಿಯೇ ಅವರ ತಾಯಿ ತೀರಿದ್ದರು. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅವರಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ತಾಯಿಯ ನೆನವು ಅವರನ್ನು ಬಹಳ ಶೋಕಕ್ಕೀಡು ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ನಮ್ಮ ತಾಯಿಯನ್ನು ಕಂಡರೆ ಗೌರಮ್ಮ-ನವರಿಗೆ ಬಹಳ ಇಷ್ಟ. ನಮ್ಮ ತಾಯಿಗೂ ಗೌರಮ್ಮನವರೆಂದರೆ ಅಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿ. 'ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಅವ್ವನನ್ನು ಕಳಿಸಿಕೊಡಿ, ಈಗ ಇಲ್ಲಿ ಕಾವೇರಿ ಜಾತ್ರೆ. ಅವರಿಗೆ ಕಾವೇರಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸಿ ಕೂಡಲೆ ಕಳಿಸುವ ಭಾರ ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ!' ಎಂದು ಬರೆದರು. ನಮ್ಮ ತಾಯಿ ಹೋಗಲು ಆತುರಪಟ್ಟರೂ ಬಹಳ ದೂರ ಎಂದು ನಾವು ಕಳಿಸಲಿಲ್ಲ. 'ಅವ್ವ ಮಗಳ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಲು ಹಟ ಹಿಡಿದಿದ್ದಳು' ಎಂದು ಬರೆದು ಕಳಿಸದಿದ್ದುದಕ್ಕೆ ಏನೇನೋ ಕಾರಣ ಒಡ್ಡಿ ಕ್ಷಮೆ ಬೇಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೆ. ಕೂಡಲೆ ಉತ್ತರ ಬಂತು:

'ಅವ್ವ ಮಗಳ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಲು ಹಟ ಹಿಡಿದಳು—ಎಂದು ಬರೆದಿ-ದ್ದೀರಿ. ನಿಮಗೆ ನಿಜವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ನಾನು ಇಷ್ಟೊಂದು ಬೇಗ

* ರಾಮದುರ್ಗ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆಗ 'ದುರಂತ' ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ನಡೆದಿತ್ತು.

ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ ಬರೆಯಲು ಅದೊಂದು ವಾಕ್ಯ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳ-ಬೇಕು. 'ಅವ್ವ ಮಗಳ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಲು ಹಟ ಹಿಡಿದಳು' ಎಂಬುದನ್ನು ಓದಿ ನನಗೆ ಎಷ್ಟೊಂದು ಸಂತೋಷವಾಯಿತೆಂಬುದು ನಿಮಗೆ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು ? ನೀವು ಹುಡುಗಿಯಲ್ಲ—ಸಾಲದುದಕ್ಕೆ ನಿಮ್ಮ ಅವ್ವ ಯಾವಾಗಲೂ ನಿಮ್ಮ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅದರ ಬೆಲೆ ನಿಮಗೆ ತಿಳಿಯಲಾರದು. ನನಗೆ,–ನನಗೆ ಅವ್ವ, ನಾನು ಬೇಬಿ (ಗೌರಮ್ಮನವರ ಆರು ವರ್ಷದ ಮಗು, ವಸಂತ) ಗಿಂತಲೂ ಚಿಕ್ಕವಳಾಗಿರುವಾಗಿನಿಂದಲೂ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗವಳು ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿ ನನಗೆ ಬರುವ ಮೊದಲೇ ನನಗವಳು ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಮತ್ತೆ ' ನನಗೂ ಎಲ್ಲರಂತೆ ಅವ್ವನಿಲ್ಲ ' ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಂತಾಗುವಾಗ ' ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ತೊಂದರೆ ಇಲ್ಲ ' ಎನ್ನುವಂತೆ ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿ ಹೋಗಿತ್ತು. ಆದರೂ—ಆದರೂ ನೋಡಿ, ಎಲ್ಲ ಹುಡುಗಿಯರು ' ನಮ್ಮವ್ವ—ನಮ್ಮವ್ವ ಹಾಗಿದ್ದಾರೆ—ಹೀಗಿದ್ದಾರೆ ' ಎಂದಂದುಕೊಳ್ಳುವಾಗ ' ನನಗೂ ಅವ್ವ ಏಕಿರಬಾರದಿತ್ತು ! ' ಎನಿಸದಿರುವದಿಲ್ಲ. ಈಗೆರಡು ಮೂರು ತಿಂಗಳಾಯಿತು; ನಾನು ಮಡಿಕೇರಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಾಗ ನನ್ನಣ್ಣ—ನನಗಿಂತಲೂ ಏಳೆಂಟು ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಹಿರಿಯವ–ಅವನಿಗೆ ನಮ್ಮ ಅವ್ವನ ನೆನಪು ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ—ಆಗ ಏಕೋ ಮಾತಿಗೆ ನೋಡಿ, ಬೇಬಿ ತಂಟೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ನಾನು ಅವನನ್ನು ಗದರಿಸಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅಣ್ಣ 'ನೀನು ನೋಡು ಗೌರಿ, ನೀನು ಚಿಕ್ಕವಳಾಗಿರುವಾಗ ಇವನಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ತಂಟೆಮಾಡಿ ಅಮ್ಮನನ್ನು ಗೋಳಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ಈಗ ಮಾತ್ರ ಅವನನ್ನು ಗದರಿಸುತ್ತೀ. ನಿನ್ನಷ್ಟೇ ತುಂಟತನ ಇವನಿಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ ನೀನೇನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆಯೋ; ಅಮ್ಮ ಇರಬೇಕಿತ್ತು ಈಗ ' ಎಂದ. ಅಣ್ಣ ನನ್ನನ್ನು ತಮಾಷೆ ಮಾಡುವ ಸಲುವಾಗಿ ಆಡಿದ ಮಾತುಗಳಿವು; ಆದರೂ ' ಅಮ್ಮ ಇರಬೇಕಿತ್ತು ಈಗ ' ಎಂದು ಅವನೆನ್ನುವಾಗ 'ಅಮ್ಮನಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ ' ಎಂದೂ—' ಅಮ್ಮ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ನಾನು ಈಗ ಬೇಬಿಯನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುವಷ್ಟೇ ಅವಳೂ ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದಳಲ್ಲಾ ' ಎಂದೂ—ನೋಡಿ, ಏನೇನೋ ಹುಚ್ಚು ಯೋಚನೆಗಳು ತಲೆತುಂಬ ತುಂಬಿದವು. ನಿಮಗಿದನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಾನೇಕೆ ಬರೆಯುತ್ತೇನೆಂಬುದು ನನಗೇ ತಿಳಿಯದು. 'ಅವ್ವ ಮಗಳ ಮನೆಗೆ

ಹೋಗಲು ಹಟ ಹಿಡಿದಳು' ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದೀರಿ. ಅದನ್ನೋದು ವಾಗ ಏಕೋ ಇದೆಲ್ಲಾ ಬಂದು ಹೋಯಿತು. ಅಂತೂ ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಮಗಳೆಂದು ತಿಳಿದು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬರಲು ಹಟಹಿಡಿದರಲ್ಲ ಎಂಬ ಆನಂದದಲ್ಲಿ....' ಎಂದೆಲ್ಲಾ ಬರೆದರು.

ನಾನು ಈ ಮೊದಲು ಗೌರಮ್ಮನವರ ಮನೆ ನೋಡಿದ್ದಿಲ್ಲ; ಆದರೂ ತಲೆ ಏನೇನೋ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿತ್ತು : ಒಂದು ಸುಂದರವಾದ ಮನೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅದರ ಸ್ವಾಮಿನಿ—ಗೌರಮ್ಮ—ತನ್ನ ಪತಿಯೊಡನೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಾರೆ. ನಡು-ನಡುವೆ ನಗೆ ...' ಬಸ್ಸಿನವನು ' ಹೋಲ್‌ಡಾನ್' (Hold on) ಎಂದ; ' ಸುಂಟಿಕೊಪ್ಪ ಸಾರ್ ' ಎಂದ. ನಾನಿಳಿದೆ. ನಾನು ಬರುವ ದಿವಸ ತಿಳಿಸಿ, ತಪ್ಪಿಸಿ, ಅಂದು ಬರುತ್ತೇನೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಿಲ್ಲವಾದರೂ ಒಬ್ಬನು ಬಂದು ' ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರೇ ? ' ಎಂದ. ನಾನು 'ಯಾರು ? ' ಎಂದೆ. ' ಗೌರಮ್ಮ ನವರು ತಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರಲು ಕಳಿಸಿದ್ದಾರೆ' ಎಂದ. ಅವರ ಟಪ್ಪಾಲಿಗೆ ಬರುವ ಹುಡುಗನಾತ. ನಾನು ಅವನೊಡನೆ ಹೊರಟೆ. " ನಿಮಗೆ ತುಂಬ ಕಾಗದ ಬಂದಿದೆ ಸಾರ್, ಅಮ್ಮಾಅವರು ನಿಮ್ಮ ದಾರೀ ನೋಡಿ ಬೇಸತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಸಾರ್ " ಎಂದ. ನನಗೆ ಹಿಗ್ಗು ಉಕ್ಕಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ' ಎಂಥ ಜನ ಇವರು ! ' ಎಂದು ಮೆಚ್ಚಿದೆ; ಕೂಡಿ ಹೊರಟೆವು.

ಅಂತೂ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟು ಸುಂದರವಾದ ಕಾಫಿತೋಟಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತ, ಸೀಳಿದ ದಾರಿಗುಂಟ ಸಾಗಿದೆವು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿಯ ಗಿಡಗಳು ದಾರಿಕಾರರನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಲು ನಿಂತಿವೆ. ಚವರಿ ಗಿಡಗಳು ಚವರಿ ಬೀಸಿ ದವು. ದಟ್ಟವಾದ ನೆಳಲು. ಆಗಾಗ ರಿಟಾಯರ್ (retire) ಆಗಲು ಬಂದ ಸೂರ್ಯನ ಹೊಂಗಿರಣಗಳು ತೂರಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದವು. ಎಂತಹ ಸೊಗಸಿನ ನಾಡಿದು ! ಆದುದರಿಂದಲೆ ಗೌರಮ್ಮನವರು ಅಷ್ಟು ರಸಿಕರು; ಅಂತಹ ಸೌಂದರ್ಯೋಪಾಸಕರು !

ಒಂದು ಬಯಲಿಗೆ ಬಂದೆವು. ಅಲ್ಲಿಯೇ ಗೌರಮ್ಮನವರ ಪತಿದೈವ ಮ್ಯಾನೇಜರರಾಗಿದ್ದ ಎಸ್ಟೇಟಿನ ಒಡೆಯರ ಮನೆ. ಒಂದೆಡೆಗೆ ಎತ್ತರವಾಗಿ ದೂರದವರೆಗೆ ಹಬ್ಬಿದ ಬೆಟ್ಟವು ಮಂಜಿನ ಕಿರೀಟ ಧರಿಸಿ ನಿಂತಿದೆ. ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ದೂರದವರೆಗೆ ಬಯಲು ಹಸಿರು ಹಾಸಿ ಹೊದ್ದಿದೆ. ಅಂತಹ ರಮಣೀಯ

ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ. ಮಂಜುನಾಥಯ್ಯನವರ ಬಂಗ್ಲೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಎರಡುಫರ್ಲಾಂಗು ದೂರ ಗೌರಮ್ಮನವರ ಬಂಗ್ಲೆ. ಅದಕ್ಕೂ ಒಂದು ಕಾಫಿಯ ತೋಟದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಹೋಗಬೇಕು. ಹೋಗುತ್ತಲೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಂಗ್ಲೆ. ಅದರ ಸುತ್ತು ಮುತ್ತು ಹಿಂದು ಮುಂದು ಹೂದೋಟ. ನಾನು ಹೋದಾಗ ಗೌರಮ್ಮ ನವರೇ 'ಪೂಗಿಡಗಳ್ಗೆ ನೀರೆರೆ'ಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಂದು 'ನಾಯಿ 'ವ್ರೊವ್' ಎಂದಿತು. ಗೌರಮ್ಮನವರು 'ಓ' ಎಂದು ಓಡಿಬಂದರು. ಅಂದಿನ ಅದೇ ನಗೆ, ಅದೇ ನಿಲುವು, ಅದೇಬಟ್ಟೆ, ಅದೇ ವೇಷ-ಭೂಷಣ ! 'ನಮಸ್ಕಾರ ಮಹಾ-ಶಯರೇ, ಅಂತೂ ಒಮ್ಮೆ ಬಂದಿರಾ ? ' ಎಂದರು. ಉಕ್ಕಿಬರುವ ನಗೆಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟೆ. "ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಲ್ಲಿ, ನಿಮ್ಮನ್ನು ಬಯ್ಯಬೇಕಾಗಿದೆ; ಇಲ್ಲ, ಒಳಗೆ ಬನ್ನಿ ; ಅಲ್ಲಿಯೇ ಬಯ್ಯುತ್ತೇನೆ ! " ಎಂದು ಒಳಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು.

ಒಂದು ಕೋಚು, ನಾಲ್ಕು ಖುರ್ಚಿ. ನಡುನಡುವೆ ಹೂಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತ ಚಿಕ್ಕಮೇಜುಗಳು. ಒಂದೆಡೆಗೆ ಚಾಪೆ ಹಾಸಿದೆ. ನಾಲ್ಕು ಮೂಲೆಗೆ ನಾಲ್ಕು ಸಣ್ಣ ಮೇಜುಗಳು ಖಾದಿಯ ಬಟ್ಟೆ ಹೊದ್ದು ಹೂಪಾತ್ರೆಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದೆ. ಸಾಲದುದಕ್ಕೆ ಬೇಬಿಯ ನಾನಾ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತ, ಆಡಿದ, ಓಡುತ್ತಿರುವಾಗಿನ ಭಾವಚಿತ್ರಗಳು. ಅಲ್ಲಿ ಗೌರಮ್ಮ ಕೂಡುವುದು ಕಡಿಮೆ. ಅದನ್ನು ದಾಟ ಮೊಗಸಾಲೆ; ಮುಂದೆ ಹೂದೋಟ. ತರತರದ ಹೂಗಿಡಗಳು–ಎಲೆಬಳ್ಳಿ; ಅರ್ಧಪರಿಘದಂತೆ ಒಂದು ಕಿತ್ತಳೆಯ ಸಾಲು ಹೂದೋಟವನ್ನಾಕ್ರಮಿಸಿದೆ. ಗೊಂಚಲು ಗೊಂಚಲಾಗಿ ಕಿತ್ತಳೆಗಳು ಗಿಡ ಗಳನ್ನು ಬಾಗಿಸಿವೆ. ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಮೇಜು. ಅದರ ಮೇಲೆ ಲೇಖನ ಸಾಹಿತ್ಯ—ಗೌರಮ್ಮನವರ ಸಾಹಿತ್ಯ—ಇಂಗ್ಲೀಷು ಕನ್ನಡ ಪುಸ್ತಕ–ಪತ್ರಿಕೆ ಗಳು ಹರಡಿವೆ. ಅಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಖುರ್ಚಿಗಳು ಮೇಜನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದಿವೆ; ಒಂದು ಮುರುಕು ಖುರ್ಚಿ ಒಂದು ಮೂಲೆಗಿದೆ. ಅದರ ಬೆತ್ತದ ಜಾಳಿಗೆ ಹರಿದಿದೆ. ಅದರ ಬುಡದಲ್ಲೊಂದು ಸ್ಟೂಲನ್ನು ಸರಿಸಲಾಗಿದೆ. ನನಗೆ ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು. ಅದರ ಹತ್ತಿರ ಹಾಯ್ದೆ; " ಹಾ ! ಅದು ನನ್ನ ಸ್ಫೂರ್ತಿದಾಯಕ ಖುರ್ಚಿ, ನೀವು ಓದಿದ ನನ್ನ ಕತೆಗಳು ಅದರ ವರಗಳು. ನೀವು ಇತ್ತ ಬರಬೇಡಿ. ನನ್ನ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ನಿಮ್ಮದಾದೀತು" ಎಂದು ಒಂದೇ ಉಸುರಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು. ನಾನು ಹಟದಿಂದ ಅದರ ಕಡೆಗೆ

ಹೋದೆ. ಬುಡದ ಸ್ಟೂಲನ್ನು ಎಳೆದರು. ಜಾಳಿಗೆ ಜೊಳ್ಳು ಬಿತ್ತು. ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಮೇಜಿನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದೆವು. ಒಂದೊಂದು ಆಸನವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದೆವು. "ಎಲ್ಲ ಸುದ್ದಿ ಹೇಳಿ" ಎಂದರು. "ನನ್ನ ಕಾಗದಗಳಿವೆಯೇ?" ಎಂದೆ. "ಅದಿರಲಿ—ಮೊದಲು ಸುದ್ದಿ ಹೇಳಿ" ಎಂದರು. ನಾನು ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ವೃತ್ತಪತ್ರ ಚಾಚಿದೆ. ಅದನ್ನಿಸಿದುಕೊಂಡು ಮೇಜಿನ ಮೇಲೆಸೆದು "ಎಂಥ ಜನ ನೀವು" ಎಂದರು. "ನನಗೆ ಅಂದು ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಆಗಲಿಲ್ಲ" ಎಂದೆ. "ಅದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತು-ಯಾಕೆ ಆಗಲಿಲ್ಲ ಹೇಳಿ!....ಅಯ್ಯೊ, ನಿಮ್ಮನ್ನು ಹಾಗೇ ಕೂರಿಸಿದೆನಲ್ಲಾ! ಸರಸ್ವತೀ, ಕಾಫೀ! ರುಕ್ಮಾ, ಹಣ್ಣು!" ಎಂದು ಕೂಗಿಕೊಂಡು ತಾವು ಹೋಗಿ ನನ್ನ ಕಾಗದಗಳನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟರು. ನಾನು ಅವುಗಳನ್ನು ಓದಲು ಆತುರನಾಗಿದ್ದೆನಾದರೂ ಅವರೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಲು ಅದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಆತುರನಾಗಿದ್ದೆ. "ಮೊದಲು ಕಾಫಿ ಕುಡಿಯಿರಿ, ಕಾಗದ ಆ ಮೇಲೆ ಓದಿದರಾಗದೇ? ಅಯ್ಯೊ ಇವರೆಲ್ಲಿ? ಮನೆಗೆ ಜನ ಬಂದಾಗ ಇವರಿರುವುದೇ ಇಲ್ಲ" ಎಂದು ಒಂದೆಡೆಗೆ ಓಡಿದರು. ಎರಡು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ 'ಹೋ' ಎನ್ನುತ್ತ ತಮ್ಮ ಪತಿ ಶ್ರೀ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣರ ಕೈಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡೆ. ಎರಡೂ ಒಂದೆ ಬಗೆಯ ಬೆಳಕಿನ ಮುಖ, ಒಂದೇ ನಗೆ. ಎರಡು ದೇಹ, ಒಂದೇ ಗಾತ್ರ-ಗತಿ. ಇಬ್ಬರೂ ಸಮನಾಗಿ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ನಡೆದು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಆ ನೋಟ 'ಅವರಿನ್ನೂ ದೂರದಿಂದ ಬರುತ್ತಿರಬೇಕು; ಇಲ್ಲವೇ ನಾನು ಹಿಂದೆ ಸರಿಯುತ್ತಿರಬೇಕು. ಅವರು ಹಾಗೇ ಬರುತ್ತಲೇ ಇರಬೇಕು. ನಾನು ನೋಡುತ್ತಲೇ ಇರಬೇಕು!' ಎನ್ನಿಸಿತು. ಎಂತಹ ಜೊತೆ ಅದು! ಸರ್ವಜ್ಞ ಕವಿ ಇಂತಹ ಒಂದು ದಾಂಪತ್ಯ ನೋಡಿಯೆ 'ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಿಚ್ಚು ಹಚ್ಚು' ಎಂದಿರಬೇಕು.

ನಾವು ಅಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ಆಡಿದ ಮಾತಿಗೆ ತುದಿಮೊದಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮಾತುಗಳೇ ಹೆಚ್ಚು. ನಾನು, ಪ್ರೊ. ಗೋಕಾಕರು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಿಂದ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಬಂದಾಗಿನ ನಮ್ಮ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವರು "ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಹೇಳಿ—ಇನ್ನಿಷ್ಟು!" ಎಂದರು. ಶ್ರೀ. ಬೇಂದ್ರೆ-ಮಾಸ್ತಿ ಎಂದರೆ ಅವರಿಗೆ ಬಹಳ

ಭಕ್ತಿ. ಅವರನ್ನೊಮ್ಮೆ ಕೂಡಿಯೆ ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಕರೆಯಬೇಕೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು ಬೇಂದ್ರೆಯವರ,—'ರತ್ನ'ರ ಕವಿತೆಗಳು, ಮಾಸ್ತಿಯವರ ಕತೆಗಳು ಆಗಿನ ನಮ್ಮ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿದ್ದವು. ಏನಾದರೂ ಮಾತು ಬಂದಾಗ ಅದರೊಡನೆ ಒಂದು ಕವಿತೆಯ ನುಡಿಯೊ, ಕತೆಯ ಒಂದು ಮಾತೊ ಬರುತ್ತಲೇ ಇತ್ತು. ಈ ಮೊದಲು ವರ್ಣಿಸಿದ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಮೇಜಿನ ಮೇಲೆ Golden Treasury, ಅದರೊಂದಿಗೆ 'ಶ್ರೀ' ಅವರ 'ಇಂಗ್ಲೀಷ ಗೀತೆಗಳು'; ಅಲ್ಲಿಯೇ 'ಉಮರನ ಒಸಗೆ'. ಒಂದು ಬದಿಗೆ ಓದಿಓದಿ ಜೀರ್ಣವಾದ ಗರಿ—ಗರಿಯಾದ '**ಗರಿ**'ಯೊಂದು. Golden Treasuryಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ವಿ. ಸೀ ಅವರ 'ಮನೆತುಂಬಿಸುವುದು' ಕವಿತೆಯದೊಂದು ಕಾಗದ ಇತ್ತು. ಇವುಗಳನ್ನಿಟ್ಟ ಚಿಕ್ಕ ಮೇಜಿಗೆ ಹೊದಿಸಿದ ಬಟ್ಟೆಯ ಮರೆಗೆ—ಬುಡದಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣರು ಓದುವ ಪಂಪಭಾರತ, ಜೈಮಿನಿಭಾರತ ಇರುತ್ತಿದ್ದವು. ಇವರ ಒಬ್ಬ ಗೆಳತಿಯ ತಾಯಿ ಮಕ್ಕಳ '**ಕಾಟ**'ದಿಂದ ರೇಗಿದಾಗ 'ಯಾಕೋ ಕಾಣೆ' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಹಿಂದಿನಿಂದ ಗೌರಮ್ಮನವರು 'ರುದ್ರವೀಣೆ ಮಿಡಿಯುತಿರುವುದು' ಎಂದು ಗೆಳತಿಯ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ.

ಇವರಿಗೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕತೆಗಳನ್ನೋದುವುದು ಬಹಳ ಮೆಚ್ಚುಗೆ. ಒಮ್ಮೆ ಒಂದು ಕಾಗದದಲ್ಲಿ "ಮೊನ್ನೆ ಮೊನ್ನೆ 'Great Stories of the World' ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಓದಿದೆ. ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದ ಕತೆಗಳಿದ್ದವು. ಓದಿ ಎನಿಸಿತು: 'ಅಯ್ಯೋ, ಈ ಕತೆಗಳ ಮುಂದೆ ನಮ್ಮ ಪ್ರಯತ್ನವೇ' ಎಂದು. ಮತ್ತೆ ಅವನ್ನು ಅನುವಾದಿಸಲೇ—ಎಂದುಕೊಂಡೆ. ಬೇಡ, ಇಷ್ಟೊಂದು ಸುಂದರವಾದವುಗಳನ್ನು ನನ್ನ ಬರಹದ ಮೂಲಕ ವಿರೂಪಗೊಳಿಸಬೇಕೇಕೆಂದು ಸುಮ್ಮನಾದೆ" ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದರು. ಅನುವಾದಗಳು ಚೆನ್ನಾಗಿರದಿದ್ದರೆ ಅವರಿಗೆ ತುಂಬ ಬೇಸರವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಒಮ್ಮೆ ನಾನು ಕಳಿಸಿದ ಒಂದು ಅನುವಾದಿತ ಪುಸ್ತಕ ಓದಿ "ನಿನ್ನೆ ರಾತ್ರಿ '........ ...' ಓದಿದೆ. ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲದ ಅನುವಾದಗಳನ್ನು ಓದುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಓದದಿದ್ದರೆ ಒಳ್ಳೆಯದೆನಿಸುವುದು. ಮುದ್ರಾರಾಕ್ಷಸಗಳು ತುಂಬಿಹೋಗಿವೆ. ,ಸಾಲದುದಕ್ಕೆ ಅನುವಾದವೂ ಅಷ್ಟು ಚೆಂದ. !" ಎಂದು ಬರೆದರು.

ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನವರು ಬಹಳ ಕುತೂಹಲ ದಿಂದ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. "ಬಳ್ಳಾರಿ ಸಮ್ಮೇಲನಕ್ಕೆ ಬನ್ನಿ" ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದೆ. ಅವರಿಗೆ ಬರಲಿಕ್ಕಾಗಲಿಲ್ಲ. ನಾನು ತಿರುಗಿ ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ಉತ್ತರ ಬರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಬಂದ ಗೌರಮ್ಮನವರ ಕಾಗದ ಹೀಗಿದೆ:

"ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಲನವಾಗಿ ಒಂದು ವಾರ ಕಳೆದರೂ ನಿಮ್ಮ ಪತ್ರವೇ ಇಲ್ಲ. ನನಗಂತೂ ನಿಮ್ಮ ಪತ್ರದ ಹಾದಿ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಕಣ್ಣುನೋವು ಬಂದುಹೋಗಿದೆ. ಸಾಹಿತ್ಯಸಮ್ಮೇಲನದ ವಿಷಯ ಪೇಪರ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಓದುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ನಿಮ್ಮ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಓದಿದರೆ ಹೆಚ್ಚು ಚೆಂದವೆಂದು ನನ್ನ ಭಾವನೆ. ಆದರೆ ನೀವು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ—ಒಂದೂ ಬಿಡದೆ–ನನ್ನ ಗೆಳತಿ ಕುಮಾರಿ ಪದ್ಮಾವತಿಯ ವಿಷಯ ಸಹ—ಬರೆಯ ಬೇಕೆಂದು ಆಶೆ ನನಗೆ. ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ **ಣ–ನ** ದ ಜಗಳ ಗಳಲ್ಲದೆ ಬೇರೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಹೇಗೆ ? ಬರೆಯುವಿರೋ ಇಲ್ಲವೋ ?...."

ಗೌರಮ್ಮನವರಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಸೌಂದರ್ಯನಿರೀಕ್ಷಣೆಯ ದೃಷ್ಟಿ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು. ನಾನಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ದಿನಾಲು ತಿರುಗಾಡಲು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆವು—ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಇಷ್ಟದ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ. ಮೊದಲದಿನ ಶ್ರೀ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣರ ಸರತಿ. ಅವರು ಕಾಫಿಯ ಕಾಡು ತೋಟದಲ್ಲಿ, ಕಡಿದಾದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕರೆದೊಯ್ದರು. ಗಿಡ ಗಳಿಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡ ಬಳ್ಳಿಗಳ ಕುಡಿಗಳು ನಮಗೂ ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವು. ನಾನು, ಗೌರಮ್ಮ, ಶ್ರೀ. ಗೋವಿಂದಯ್ಯ (ಗೌರಮ್ಮನವರ ನಚ್ಚಿನ ಮೈದುನ) ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣರ ಹಿಂದಿಂದೆ ಮುಗ್ಗರಿಸುತ್ತ ಸಾಗಿದ್ದೆವು. ಗೌರಮ್ಮನವರ ಸೀರೆಯ ಸೆರಗನ್ನು ಒಂದು ಮುಳ್ಳುಕಂಟಿ ಹಿಡಿಯಿತು. ಹುಸಿ ಸಿಟ್ಟು ತೋರಿ "ಎಂತ ದಾರಿ ನಿಮ್ಮದು ? ಇನ್ನು ನೀವು ಕರೆದೊಯ್ಯುವು ದಾದರೂ ಎಲ್ಲಿಗೆ ? ನಮ್ಮನ್ನೂ ನಿಮ್ಮ ಕೂಲಿಗಳೆಂದು ತಿಳಿದಿರಾ ?–" ಎನ್ನುತ್ತ ನಿಲ್ಲಲಾರದೆ ನಡೆದು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದೇ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ದಿನಾಲು ತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದ ಮ್ಯಾನೇಜರ್ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣರಿಗೇನು ತೊಂದರೆ ? ಹಿಂದಿರುಗಿ, ತಮ್ಮ 'ಕೈ ಹಿಡಿದಾಕೆಯ' ಅವಸ್ಥೆ ನೋಡಿ ಕೈಕೊಟ್ಟು ಕರೆದುಕೊಂಡು ನಡೆದರು. ನಾವು ಒಂದು ಕಾಡುಹೊಳೆಗೆ ಬಂದೆವು. ದಾರಿಗೆ ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಚಾಚಿ ಬಂದ ಗಿಡದ ಬೇರು ಹಿಡಿದು ನೇತಾಡಿದರು ಗೋವಿಂದಯ್ಯನವರು. ಅಂಥದೇ

ಎರಡೂ ಬದಿಗೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡ ಇನ್ನೊಂದು ಜೇರಿಗೆ ಜೀಕವಾಡಿದರು ಗೌರಮ್ಮನವರು. ನಡು ನೀರಿನ ವರೆಗೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡ ಒಂದು ಗಿಡ ಬಳಸಿ ಹೋಗಿ, ನಾನು—ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣಯ್ಯ ನಿಂತಿದ್ದೆವು. ಅಲ್ಲಿ ನೀರು ಬಲು ಆಳವಾಗಿದೆಯಂತೆ. ಗೋವಿಂದಯ್ಯ ಒಳ್ಳೆಯ ಈಜುಗಾರರು. "ಹಾರಲೇ ಅಣ್ಣಯ್ಯ?" ಎಂದರು. 'ಹೂ' ಗುಟ್ಟಿದರು ಗೌರಮ್ಮ; 'ಮೊಸಳೆ-ಗಳಿವೆ' ಎಂದರು ಗೋಪಾಲಯ್ಯ. ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತಿದ್ದೆ ನಾನು—ಮುಗಿಲಿನ ವರೆಗೆ ಹಬ್ಬಿ ನಿಂತ ಬೆಟ್ಟವನ್ನೂ ಅದರಲ್ಲೆಲ್ಲ ನೆಟ್ಟು ನಿಂತ ಗಿಡಗಳನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತ. "ನೋಡಿ, ಎಂತಹ ರಮಣೀಯ ದೃಶ್ಯ!" ಎಂದರು ಗೋಪಾಲಯ್ಯ. "ನಮಗೆ ನಿಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಲ್ಲ" ಎಂದರು ಗೌರಮ್ಮ. "ಮತ್ತೆ ನಿಮ್ಮ ಸ್ಥಳವಾವುದು?" ನಾನೆಂದೆ. "ನನ್ನದು ಬಹಳ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ನಾವಿಬ್ಬರೇ ಹೋಗೋಣ. ಈ ಜನದ ದೃಷ್ಟಿ ತಾಕೀತು ನನ್ನ ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ" ಎಂದರವರು.

ಅದರಂತೆಯೇ ಮರುದಿನ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಹೊರಟೆವು. ಅದೂ ಕಾಡಾದರೂ ದಾರಿಯಿತ್ತು. ಸ್ವಲ್ಪ ದಿಬ್ಬ ಹತ್ತಿದ ಮೇಲೆ, ಕೆಳಗೆ ದೂರದ ವರೆಗೆ ಬಯಲು ಹಬ್ಬಿವೆ. ಅಲ್ಲೊಂದು ಹೊಳೆ, ಥಳಥಳ ಹೊಳೆಯುತ್ತ ಸಾಗಿದೆ. ನಾನು ಹೋದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬಂಜೆಭೂಮಿ; ಬೆಳೆಗಾಲದಲ್ಲಾದರೆ ಬಯಲೆಲ್ಲ 'ಹಸಿರು ಹಾಸಿ' ನಂತಿರುತ್ತದಂತೆ. ಅಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ಕೃತ್ರಿಮ ಆಸನ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ ಗೌರಮ್ಮನವರು....ತಾವೊಬ್ಬರೇ ಬಂದು ಹಾಗೆಯೇ ನೋಡುತ್ತ ಕೂಡುವುದಕ್ಕೆಂದು. ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಮಳೆಯ ಪರಿವೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅಲ್ಲಿ ನೋಡುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದರಂತೆ ಗೌರಮ್ಮ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಇಳಿಯುತ್ತ ಇಳಿಯುತ್ತ ನದಿಯ ದಾರಿಗೆ ಬಂದೆವು. ಒಂದು ಲಾರಿ—ಇವರದೇ—ಕಾಫಿ ಬೀಜ ತರುವಂತಹದು— ಬರುತ್ತಿತ್ತು. 'ಅವರಿದ್ದಾರೆಯೇ ನೋಡಿ' ಎಂದರು. 'ಮುಂದೆಯೇ ಇದ್ದಾರಲ್ಲ! ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೇ ನಿಮಗೆ?' ಎಂದೆ. ಅವರು ಬಿದ್ದು ಬಿದ್ದು ನಗಹತ್ತಿದರು. ನಾನು ಪೆಚ್ಚುಬಿದ್ದು ಕೇಳಿದೆ: 'ಏನದು?' ಎಂದು. ಅವರು ಹೇಳಿದರು: "ನೋಡಿ, ನಾನು ಮೊನ್ನೆ ಮಡಿಕೇರಿಗೆ ಹೋದಾಗ ದಾರಿಯ ಒಂದು ಬದಿಯಿಂದ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆ. ನನ್ನ ಹಿರಿಯಣ್ಣ ಅದೇ ದಾರಿಯಿಂದ ಎದುರಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ. ನನಗೆ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ.

‘ ಏನು ಗೌರಮ್ಮ , ಯಾವಾಗ ಬಂದೆ ? ಹಾಗೇ ಹೊರಟದ್ದೀಯಲ್ಲ ! ’ಎಂದು ಆರಂಭಿಸಿದ. ನನಗೆ ಬಹಳ ನಾಚಿಕೆಯಾಯಿತು. ಈಗ ಬೇಗನೆ ಕಣ್ಣಿನ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಿಸುವುದೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ್ದೇನೆ. ತಾರೀಖು ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ. ನನ್ನಣ್ಣನೊಡನೆ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋಗಲಿರುವೆ. ‘ ನಾಲ್ಕು ಕಣ್ಣು ’ ಆಗ ದಂತೆ ಕಳೆಗೊಳಿಸಲು ಕೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ ಡಾಕ್ಟರರನ್ನು–ನೋಡಬೇಕು ” ಎಂದರು.

“ಹಾಗಾದರೆ ನೀವೇ ಹಾಕಿಸಿದ ಆ ಆಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ನೀವು ನೋಡುತ್ತಿರುವುದೇನು ? ” ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ. “ ದೃಷ್ಟಿ ದೂರ ಹರಿಯಲೆಂದೇ ಅದನ್ನು ಹಾಕಿಸಿರುವೆ. ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿನ ಅವಸ್ಥೆ ಇನ್ನೂ ಬಹಳ ಜನಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ. ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಅಕ್ಷರ ಓದಿ ನನ್ನ ಪಾಡು ಹೀಗಾಗಿದೆ ! ”ಎಂದರು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊಳೆಯ ತೀರಕ್ಕೆ ಬಂದೆವು. ಒಂದು ಸೀಳು ದಾರಿಯಿಂದ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದೆವು. ನಾವು ಹಿಂದಿನ ದಿನ ತಿರುಗಾಡಲು ಹೋದ ಹೊಳೆಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬದಿಯ ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಹೊಳೆ ಹರಿದು ಬಂದು ಕೂಡಿದೆ. ಆ ದೃಶ್ಯ ಬಹಳ ರಮಣೀಯವಾಗಿದೆ. ನಾವು ಸುತ್ತಲೂ ನೀರಿದ್ದ ಒಂದು ಕಲ್ಲುದಿಬ್ಬಕ್ಕೆ ಬಂದೆವು. ಅಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಹಿಂದೆ ತಿರುಗಿ ನೋಡಿದರೆ—ಆ ಕೂಡುಹೊಳೆಯು ಹರಿದು ಬರುವುದು; ಅದರ ಹಿಂದೆ ಎರಡೂ ಬದಿಯಿಂದ ಬೆಟ್ಟ ಹಬ್ಬಿ ಒಂದೆಡೆಗೆ ಕೂಡಿರುವುದು. ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ಮರಗಳು ಮುಗಿಲನ್ನು ಚುಚ್ಚುವ ಸೊಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದಿವೆ. ನಾವು ಕೂತಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮರಳು. ಅಲ್ಲಿಂದ ದಾಟೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬುಟ್ಟಿಯಂತೆ ಬೆಳೆದು ನಿಂತ ಒಂದು ಹುಲ್ಲುಗಡ್ಡೆ–ಕತ್ತರಿಸಿ ಬೆಳಸಿದಂತೆ–ಬೆಳೆದು ನಿಂತಿದೆ. ಬಹಳ ದಿವಸಗಳಿಂದಲೂ ಅದು ಹಾಗೆಯೇ ಇದೆಯಂತೆ. ಆ ಸ್ಥಳ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ‘ ನೋಡಿ, ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರೇ, ನನ್ನ ಸ್ಥಳ ! ಬೇಂದ್ರೆಯವರನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆದುತಂದು ಕೂರಿಸಿದರೆ ಎಂತಹ ಕವಿತೆ ಹುಟ್ಟಬಹುದು ?’ ಎಂದು ಕೇಳಿದರು. ಬೇಂದ್ರೆಯವರೆಂದರೆ ಅಷ್ಟು ಇಷ್ಟ ಅವರಿಗೆ. ಒಬ್ಬ ಲೇಖಕರಿಗೆ ಇವರು ಬೇಂದ್ರೆಯವರ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅವರು ‘ ಬೇಂದ್ರೆ ಎಂದರೆ ಯಾರು ? ’ ಎಂದರಂತೆ; ಅದಕ್ಕಿವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರಂತೆ:

“ ನಮಗವರ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತೆಂದರೆ—ಆಶ್ಚರ್ಯ

ವೇನು ಹೇಳಿ ! ' ಬೇಂದ್ರೆ ಎಂದರೆ ಯಾರು ? ' ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ಕವಿತೆಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಹೆಸರು ಹೊಂದಿದ್ದ ಇವರಿಗೆ ಬೇಂದ್ರೆ ಎಂದರೆ ಯಾರು ಎಂದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲವಂತೆ! ಉಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದ ನಗುವನ್ನು ತಡೆದುಕೊಂಡು ಹೇಳಿದೆ:–' ಅಂಬಿಕಾತನಯ ದತ್ತರು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲವೇ ನಿಮಗೆ ? ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಶೇಕ್ಸ್‌ಪಿಯರ್ ಅವರು. ಕೇವಲ ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಏಕೆ ? ರವೀಂದ್ರರಿಗೆ ದೇಶಬಂಧುಗಳು ದೊರೆತಂತೆ ಅಂಬಿಕಾತನಯರ ಕವಿತೆ ಗಳನ್ನು ಇಂಗ್ಲಿಷಿಗೆ ತರ್ಜುಮೆ ಮಾಡಬಲ್ಲವರು ಯಾರಾದರೂ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ, ಇಂದು ಬೇಂದ್ರೆಯವರ ಹೆಸರು ವಿಶ್ವಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೆರೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅವರ ಕವಿತೆಗಳನ್ನು ಓದಿಲ್ಲವೇ ನೀವು ?—' ಇನ್ನೂ ಬಹಳ ಮಾತುಗಳು ಉಕ್ಕಿ ಬಂದುವು. " ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಗೌರಮ್ಮನವರಿಗೆ ಪ್ರಾಣಿದಯೆ ತುಂಬ ಇತ್ತು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾಯಿ, ಬೆಕ್ಕು, ಹಸು, ದನ ಎಲ್ಲ ಇದ್ದವು. ನಾಯಿಗೆ ಇವರು ' ಫ್ರೆಡ್ಡಿ ' ' ಗ್ರೇಟಾ ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ' ನಾಯಿಗೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಹೆಸರೇಕೆ ? ' ಎಂದು ನಾನು ಕೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ' ಇಂಗ್ಲಿಷು ಹೆಸರು ನಾಯಿಗೂ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವೋ ? ' ಎಂದು ಅವರು ಕೇಳಿದರು.

ಗೌರಮ್ಮನವರ ಪತಿಭಕ್ತಿ ಅಪಾರವಾಗಿತ್ತು. ದುಡಿದು ಬಂದ ಗಂಡನ ಸ್ವಾಗತಕ್ಕಾಗಿ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ನಿಂತ ಗೌರಮ್ಮ, ಗಂಡ ಬರುತ್ತಲೆ ' ಹಲ್ಲೋ ' ಎಂದು ಕೈಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಖುರ್ಚಿಯಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿ, ಬೂಟು-ಕಾಲು ಚೀಲ ಉಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಳಗಿನಿಂದ ತಾವೇ ಕಾಫಿ ತಂದುಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಎಂತಹ ಆಯಾಸವಾಗಿದ್ದರೂ ಗೋಪಾಲಯ್ಯನವರಿಗೆ ಆಗ ಹಗುರೆನಿಸು-ತ್ತಿರಬಹುದು. ' ಇವರಿಗೆ ತುಂಬ ಕೆಲಸ, ನಾನವರಿಗೇನೂ ಸಹಾಯಮಾಡ ಲಾರೆನಲ್ಲಾ! ' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಂದು ದಿನ ಊಟವಾದ ಮೇಲೆ ನಾವು ಮೂವರೂ ಮಾತನಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದೆವು; ಆಯಾಸವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಕಾಣು ತ್ತದೆ—ಗೋಪಾಲಯ್ಯನವರು ಖುರ್ಚಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿದ್ದೆ ಹೋದರು. ಅದನ್ನು ಕಂಡ ಗೌರಮ್ಮನವರು ನನ್ನನ್ನು ಸನ್ನೆಯಿಂದ ಸುಮ್ಮನಿರಿಸಿ, ಎರಡು ಮೆತ್ತೆ ತಂದು ತಲೆಯ ಬುಡದಲ್ಲೊಂದನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗಿರಿಸಿದರು. ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಕಾಲಬುಡದಲ್ಲಿ ಸರಿಸಿ, ನನ್ನನ್ನು ಒಳಗೆ ಕರೆದು ನಮ್ಮ ಮಾತು ಅವರಿಗೆ

ಕೇಳಿಸಿ ಎಚ್ಚರಾಗದಂತೆ ಕನ್ನಡಿಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಎಳೆದರು. ಅದರಂತೆಯೆ ಶ್ರೀ. ಗೋಪಾಲಯ್ಯನವರೂ ಗೌರಮ್ಮನವರನ್ನು ತುಂಬ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಗೋಪಾಲಯ್ಯನವರು ಬರೆದ ಒಂದು ಕಾಗದದಲ್ಲಿ ಹೀಗಿದೆ: 'ನೀವು ನನ್ನ ಗೌರಮ್ಮನಿಗೆ ಬರೆದ ಕಾಗದ ನೋಡಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಮಾಸ್ತಿಯವರು ಮತ್ತೆ ಬೇಂದ್ರೆಯವರೂ ಸಹ, ರಾಮ–ಲಕ್ಷ್ಮಣರಂತೆ ನಮ್ಮ ದಂಡಕಾರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಬರುವವರಾಗಿ ತಿಳಿದೆ. ನನ್ನ ಗೌರಮ್ಮ—ಶಬರಿಗಂತೂ ಹಿಗ್ಗೇಹಿಗ್ಗು. ನೀವು ಪ್ರಕಟಿಸುವ 'ಚಿಗುರಿ'ಗಿಂತಲೂ ಚಿಗುರಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ.

ಗೌರಮ್ಮನವರಲ್ಲಿ ದೇಶಭಕ್ತಿಯೂ ಉಜ್ವಲವಾಗಿತ್ತು. ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ವರುಷಗಳಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಖಾದಿ ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಖಾದಿಯನ್ನು ಉಡು-ತೊಡುವವರನ್ನು ಕಂಡರೆ ಅವರಿಗೆ ತುಂಬಸಂತೋಷ. ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರೊಮ್ಮೆ ಕೊಡಗಿಗೆ ಬಂದಾಗ, ಶ್ರೀ. ಮಂಜುನಾಥಯ್ಯನವರಲ್ಲಿ ಬಂದರಂತೆ. ಆಗ ಗೌರಮ್ಮನವರು ತಮ್ಮ ಮನೆಗೂ ಮಹಾತ್ಮರನ್ನು ಕರೆದರಂತೆ. ಸಮಯವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಹೋಗಲು ಅಷ್ಟು ಆತುರಪಡ ಲಿಲ್ಲವಂತೆ. ಗೌರಮ್ಮನವರು 'ಘಾಸ್ಟ' ಆರಂಭಿಸುವೆನೆಂದು ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಿ ದರು; ಹೆದರಿ ಬಂದ ಮುದುಕ. ಗೌರಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮೈಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ಆಭರಣ ಬಿಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರಂತೆ. ಮಹಾತ್ಮರು ಗೋಪಾಲಯ್ಯನವರನ್ನು ಕರೆದು 'ನಿಮ್ಮ ಆಕ್ಷೇಪಣೆ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೇ?' ಎಂದರಂತೆ. 'ಅವಳಿನ್ನು ಆಭರಣ ಬೇಡ ದಿದ್ದರಾಯಿತು!' ಎಂದು ನಕ್ಕು ನುಡಿದರಂತೆ ಗೋಪಾಲಯ್ಯ. ಆಗ "ಹರಿಜನ"ದಲ್ಲಿ ಮಹಾತ್ಮರು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಲೇಖನ ಬರೆದರಂತೆ ನನಗಿದನ್ನು ಮಡಿಕೇರಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಸ್ನೇಹಿತರು ಹೇಳಿದರು. ನಾನು ಬಂದು 'ಈ ವಿಷಯ ನೀವು ನನಗೆ ತಿಳಿಸಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ!' ಎಂದೆ. 'ಇಲ್ಲಿಯ ಬಹಳ ಜನರಿಗೆ ಈ ವಿಷಯ ಸೇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನಾನೀ ವಿಷಯವನ್ನು ಎತ್ತುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. 'ಕೊಡಗು ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಕನ್ನಡನಾಡಿನೊಡನೆ ಒಂದಾಗದೆ ಗತಿ ಯಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಇವರು ಅಲ್ಲಿಯ ಏಕೀಕರಣ ಪಕ್ಷದ ಮುಖಂಡರಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಇವರ ತಂದೆಗೆ ಇವರ ಬರೆಹಗಳ ಮೇಲೆ ತುಂಬ ಪ್ರೀತಿ ಇತ್ತು ಮೊನ್ನೆಮೊನ್ನೆ ಅವರು ತೀರಿದಾಗ ಗೌರಮ್ಮನರು ವ್ಯಸನಪಟ್ಟುಹೀಗೆ ಬರೆದರು:

ಕಾಗದ ಒಡೆಯುವ ಮೊದಲೇ ಅದನ್ನೊಡೆದು ಓದಿದೆ. ನನ್ನ ತಂದೆ—ತಾಯಿಯಿಲ್ಲದ ನನ್ನನ್ನು ತಾಯಿ ತಂದೆಗಳ ಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತು ಸಾಕಿದ ನನ್ನ ತಂದೆ—ಇನ್ನಿಲ್ಲನೆಂದು ಓದಿದೆ. ಅವರನ್ನು ನೋಡದೆ ಎರಡು ತಿಂಗಳಾಗಿತ್ತು. ಏನೋ ಒಂದು ದಿನ ಸ್ವಲ್ಪ ಜ್ವರವಿತ್ತಂತೆ. ಅಷ್ಟರ ಸಲುವಾಗಿ ಕಾಗದವೇಕೆ? ಎಂದು ನನಗೆ ಬರೆದಿರಲಿಲ್ಲ. ಮರುದಿನ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಆಯಾಸವೆಂದು ಮಲಗಿದರಂತೆ. ಹತ್ತೇ ನಿಮಿಷಗಳೊಳಗಾಗಿ ಆಯಾಸ–ನರಳುವಿಕೆ ಇಲ್ಲದೆಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ಬಿಟ್ಟಿರವರು. ಆ ದಿನದಿಂದ ಈಚೆಗಿನ ಕಾಲವೆಲ್ಲ ನನ್ನ ಜೀವನದ ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖದ ದಿನಗಳಾಗಿವೆ. ನೀವು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸುವ ನನ್ನ ಪುಸ್ತಕ ನೋಡಲಿಲ್ಲ ಅವರು."

ಅವರ ಸಂಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಮೊದಲು 'ಚಿಗುರು' ಎಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟಿತ್ತು. ಮೊನ್ನೆ ಮೊನ್ನೆ ಗೌರಮ್ಮನವರು ಅದನ್ನು 'ಕಂಬನಿ' ಎಂದು ಮಾರ್ಪಡಿಸಿ ತಾವೂ ಪುಸ್ತಕ ನೋಡದೆ, ಕನ್ನಡಿಗರೆಲ್ಲ ಕಂಬನಿಗರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿ ನಮ್ಮನ್ನಗಲಿ ಹೋದರು.

ಇವರ ಕತೆಗಳಿಂದ ಚಿಗುರಿದ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಕನ್ನಡಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಂಗಲಪ್ರದವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಇವರ ಮರಣದಿಂದ ಕನ್ನಡ ನಾಡೇ ಮರುಗುವಂತಾಯಿತು. ಗೌರಮ್ಮನವರ ಆರು ವರ್ಷದ ಎಳೆಯ ಮಗು ವಸಂತ (ಬೇಬಿ) ಚಿಗುರುವ ತನ್ನ ಆಯುಷ್ಯದಲ್ಲಿ, ಇಂತಹ ಎಳೆಯತನದಲ್ಲಿ–ತನ್ನ ತಾಯಿಯಂತೆ–ಪರದೇಶಿತನವನ್ನು ಭೋಗಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂತು. ಇವರ ಪತಿಗೆ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಘಟಿಸಿದ ಸಹಿಸಲಾರದ ಈ ಒಂಟಿಗತನದ ದುಃಖದಲ್ಲಿ . . . .!

ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಆಟವಾಡಿದ ಗೌರಮ್ಮನವರು ಇನ್ನಿಲ್ಲ. 'ಓ' ಕೊಡದ ನಾಡಿಗೆ ನಡೆದುಬಿಟ್ಟಿರವರು. ಈ ಎಲ್ಲ ಸವಿ ನೆನಪುಗಳ ಹಿಂದೆ ಒಂದು ಕರಾಳಸತ್ಯವು ತಾಂಡವವಾಡಿ ಅವರ ಬಳಗವನ್ನೂ–ಕನ್ನಡ ನಾಡನ್ನೂ ಅಪಾರ ಶೋಕಕ್ಕೆ ಈಡುಮಾಡಿದೆ. ನುಗ್ಗಿ ಬರುವ ಇಂತಹ ನೆನಪುಗಳೊಡನೆ 'ಇನ್ನು ಅವರಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ' ಎಂಬ ನೆನಪು ದುಃಖವನ್ನು ನೂರ್ಮಡಿಸುತ್ತದೆ. ಅವರಿಲ್ಲವೆಂಬ ದುಃಖ, ಈ ನೆನಪುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿಮಿಷವಾದರೂ ಮರೆತರೆ ಅದೇ ರಸ-ನಿಮಿಷ! ಇಂಥ ಪವಿತ್ರ ಆತ್ಮಗಳೂ ಇಲ್ಲದಾಗುತ್ತಿರಬಹುದೇ?